

ТЕКСТИ ЛЕКЦІЙ «ПРАКТИКА ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ»

Зміст.

Лекція 1. Теорії перекладу. Поняття науково-технічної літератури.

Лекція 2. Види перекладу.

Лекція 3. Граматичні особливості науково-технічних текстів.

Лекція 4. Лексичні особливості перекладу науково-технічних текстів.

Лекція 5. Фразеологізми та безеквівалентна лексика в науково-технічних текстах.

Лекція 6. Інтернаціоналізми, псевдоінтернаціоналізми, неологізми, терміни і способи їх перекладу.

Лекція 7. Політкоректна лексика в перекладі та прагматика перекладу науково-технічних текстів.

Лекція 8. Жанрово-стилістичні проблеми науково-технічного перекладу.

Лекція 1. ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ. ПОНЯТТЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

Різноманітність процесу перекладу призводить не тільки до великої кількості різних теоретичних моделей, воно також ставить питання про необхідність відрізнити загальну теорію перекладу, теорії окремих видів перекладу і часткові теорії перекладу. Все, що характеризує комунікацію і процес перекладу загалом, незалежно від умов їх реалізації, жанрового характеру текстів, контактуючих мов і буде важливим для загальної теорії перекладу. Можна сказати, що загальна теорія перекладу займається перекладацькими універсаліями.

Перекладацькі універсалиї добре відомі. Сюди відносяться інваріант перекладу, відповідники, одиниця перекладу, буквализми, способи перекладу, інформаційний запас, компоненти акту комунікації. Все це обов'язково виділяється в будь-якому виді комунікації з використанням двох. Перекладацькі універсалиї доповнюються явищами, типовими для деяких процесів перекладу, вони стають визначальними при виділенні теорій в науці про переклад, що породжені специфікою онтології об'єкту.

Довший час не викликала сумніву аксіома: міжмовні перетворення можуть здійснюватися лише людиною. Науково-технічний прогрес у ХХ столітті вніс в це положення суттєве уточнення: міжмовні перетворення може здійснювати як людина, так і машина. Так з'явилася перша основа для класифікації перекладу: механізми міжмовних перетворень. На цій основі було започатковано теорію машинного перекладу.

Теорія машинного перекладу пройшла бурхливий період розвитку. За свій короткий вік вона зробила в загальну теорію перекладу не менший вклад, ніж існуючі теорії перекладу, здійснюваного людиною. Не можна, звичайно, забувати, що машинний переклад ввібрав у себе всі досягнення "домашинного" перекладу. Вирішальне значення в успіхах теорії машинного перекладу мало те, що його автори змушені були моделювати діяльність перекладача і забезпечити функціонування механізмів перекладу. Саме в машинному перекладі була виявлена необхідність окремо розглядати аналіз вихідного тексту і синтез тексту перекладу. На жаль, на відміну від перекладу, здійснюваного людиною, машинний переклад практичними результатами

похвалитися не може. Але, можливо, це тільки наслідок недостатніх технічних можливостей, і отримання високоякісного машинного перекладу – це питання часу.

Теорія машинного перекладу поки що існує як дещо єдине ціле. Це пов'язано із стабільністю умов процесу машинного перекладу і невисокою компетентністю машин. Інша справа людина. Їй не тільки доводиться працювати в різних умовах, їй доводиться в залежності від ситуації перекладати письмово або усно, сприймати оригінал очима або на слух. Важко не помітити різницю, що існує між письмовим перекладом, не обмеженим по часу, що дозволяє користуватися словниками і різноманітними довідниками, і усним перекладом, який виконується в екстремальних умовах функціонування розумових механізмів перекладача. Різниця, яка існує між письмовим і усним перекладом, пов'язана з умовами функціонування розумових механізмів, котрі, таким чином, є основою для класифікації перекладу, що здійснюється людиною.

Звичайно, не можна сказати, що в будь-якому виді усного перекладу умови функціонування розумових механізмів співпадають. В послідовному перекладі особливо велика навантаження на пам'ять, а в синхронному перекладі необхідно вміти одночасно слухати і говорити. Однак у будь-якому виді усного перекладу розумові механізми перекладача працюють в ситуації, наближеній до стресової, коли з'являється необхідність в дуже короткий термін переробити величезну кількість вхідної інформації і постійно приймати рішення. Складні умови роботи висувають на перший план доведені до досконалості навички та уміння, знання еквівалентів, допоміжні системи запису і т. ін., але допускають неточності в стилістичному оформленні перекладу. Особливі умови функціонування розумових механізмів концентрують увагу дослідників на особливих проблемах, які й складають окрему самостійну теорію – теорію усного перекладу.

Теорія усного перекладу охоплює загальні для всіх видів усного перекладу питання. Специфічні проблеми послідовного, синхронного перекладу або перекладу з листа, які розглядаються у відповідних теоріях, незмінно зводяться до функціонування розумових механізмів, знакового способу перекладу та до інших питань, які не виходять за рамки теорії усного перекладу. Перед усним перекладом, як і (поки що) перед машинним, не стоїть проблема жанрового характеру тексту, проблема передачі стилістичних тонкощів оригіналу. Перекладати художні твори усно немає сенсу: навіть досвідчені перекладачі не здатні зберегти інваріант, а тому переклад перестає бути перекладом. В усному перекладі на перше місце висувається проблема функціонування навичок та умінь і допоміжних засобів перекладу (система записів, технічне обладнання). Подальший поділ теорії усного перекладу пов'язаний саме з умовами роботи перекладача.

Дещо інакше виглядає справа з письмовим перекладом. Функціонування розумових механізмів перекладача відбувається у відносно спокійних умовах. У письмовому перекладі на перше місце висувається теоретичний аспект роботи перекладача, вміння правильно оцінювати і вибирати мовні засоби, зберігати стиль оригіналу. Так, письмовий переклад художньої літератури дуже відрізняється від перекладу інших текстів. Мова художніх творів характеризується образними засобами, ритмікою мови, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, ніж від вироблених у нього автоматичних навичок.

Інакше повинен працювати перекладач науково-технічного матеріалу. В науково-технічних текстах міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в технічній сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками. Все це свідчить про те, що письмовий переклад отримує свою специфіку лише в зв'язку з особливостями вихідних текстів, з особливостями використаних в них мовних засобів.

Мовні засоби визначають жанровий характер текстів, який і є основою для класифікації письмового перекладу і визначає правомірність виділення теорії художнього перекладу і теорії спеціального перекладу.

В центрі уваги теорії спеціального перекладу знаходяться терміни і кліше. Терміни групуються за термінологічними номенклатурами, які обслуговують різні галузі знань. Терміни разом з поняттями, які вони позначають, утворюють закриті системи, які слід вивчити, щоб успішно працювати у військовому, економічному, технічному, суспільно-політичному та інших видах перекладу. Незалежно від галузці знань переклад текстів, насичених термінологією і кліше, пов'язаний з єдиним колом проблем, сукупність яких і є теорією спеціального перекладу. Так одна і та ж теорія спеціального перекладу обслуговує діаметрально протилежні області знань: космос і сільське господарство, юриспруденцію і біотехніку. Спеціальний переклад акумулює різні види перекладу, серед яких на перше місце виступають суспільно-політичний, військовий і технічний.

Таким чином, науці про переклад необхідно мати загальну теорію перекладу, яка охоплює все те, що є типовим для будь-якого виду комунікації з використанням двох мов. Науці про переклад важливо мати теорії перекладу, побудовані на специфіці машинного, усного, художнього і спеціального перекладу.

ПОНЯТТЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

До науково-технічної літератури відносяться такі види текстів:

- власне науково-технічна література, тобто, монографії, збірники та статті з різних проблем науки і техніки;
- учбова науково-технічна література (підручники, довідники і т.д.);
- науково-популярна література з різних галузей техніки;
- технічна і супровідна документація;
- технічна реклама, патенти та інше.

Мова науково-технічної літератури має свої особливості: граматичні, лексичні, фразеологічні, скорочення.

Грамматична структура речення науково-технічних текстів має ряд особливостей:

1. Наявність довгих речень, які включають велику кількість другорядних і однорядних членів. При цьому залежні від підмета і присудка слова часто стоять на відстані від того слова, яке вони визначають.

This approach possesses the advantage over the experimental method of greater flexibility.

2. Вживання багатокомпонентних атрибутивних словополучень.

Pulse microwave radar station; airfield surface movement indicator; ect.

3. Вживання означень, утворених шляхом стяжки цілих синтаксичних груп.

Temperature dependent замість dependent on temperature. Circulation induced effects замість effects induced by circulation.

4. Вживання синтаксичних конструкцій, пасивних конструкцій, зворотів (об'єктний відмінок з інфінітивом, називний відмінок з інфінітивом).

The application of electronics was changed our life.

5. Наявність пропусків деяких службових слів (артиклів, допоміжних дієслів) особливо в таблицях, графіках, специфікаціях.[2,с.15]

Найбільш типовим лексичним признаком науково-технічної літератури є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями. Терміни - слова або словосполучення мають лінгвістичні властивості як і інші одиниці словникового складу. Відмінність терміна від звичайного слова залежить, перш за все, від...його значення. Терміни виражають поняття науковооброблені і властиві лише конкретній галузі науки і техніки. В лінгвістичному аспекті терміни, як і інші слова мови, мають явище багатозначності. У деяких випадках один і той же термін має різні значення в межах різних наук. Наприклад, в машинобудуванні valve -клапан, а в радіотехніці valve - електронна лампа. Особливі труднощі для перекладу викликають випадки, коли один и той же термін має різне значення в залежності від приладу чи обладнання. Наприклад, термін key - ключ, шпилька, кнопка, перемикач та інші. Вирішальним при перекладі багатозначного терміна є контекст.

Найбільшу-складність для перекладу являють собою терміни-неологізми. Ці терміни не відображені, як правило, в словниках. Особливо багато неологізмів серед фірмових назв, тобто назви тих чи інших виробів, які випускає фірма. Крім термінів у технічних текстах особливе місце займають стереотипні слова і фрази (кліше). Кліше включають ідіоми, усталені вирази, набір готових фраз.

Окрім термінів, технічні тексти характеризуються вживанням спеціальної технічної фразеології. Сюди також відносяться випадки, коли загальноповживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення. Наприклад, electric eye - фотоелемент, atmospheric disturbance - атмосферні перешкоди.

Характерною рисою сучасної науково-технічної літератури є широке використання різних скорочень и аббревіатур. Слід пам'ятати, що прийняті скорочення є офіційними, загальноприйнятими і їх не можна довільно змінювати та замінювати. Наприклад, А.С. -alternating current, Н.Р - horse power.

Патентна література відрізняється значною своєрідністю серед інших жанрів науково-технічної літератури. її своєрідність полягає в канонічній формі опису патентів. Мова опису винаходів вміщує особливості двох стилів: науково-технічного і офіційного, тому переклад патентів викликає певні труднощі.

Відомо, що основною функцією технічної літератури є повідомлення. Цим і визначається інформативна функція мови науково-технічної літератури.

Види та переклад технічної літератури

До технічної літератури належать такі види текстів:

- а) власне науково-технічна література (монографії, збірники і статті з різних галузей технічних наук);
- б) навчальна література з технічних наук (підручники, посібники, довідники тощо);
- в) науково-популярна література з різних галузей техніки;
- г) технічна та супроводжуюча документація;
- д) технічна реклама

В роботі над науково-технічною літературою важливе місце посідає переклад технічної документації та реклами. До технічної документації належать такі види документів:

- а) патенти, паспорти, формуляри, технічні описи, інструкції до експлуатації і ремонту та ін.;
- б) товаросупроводжуюча документація: накладні, пакувальні талони, комплектівки та ін.;
- в) проектна документація: проекти, розрахунки, креслення та ін.;
- г) матеріали рекламного та напівреklamного характеру: рекламні оголошення, фірмові каталоги та інша.

Реклама та її переклад

Характерною рисою рекламних матеріалів є лаконічність, відсутність розгорнутих пояснень. При перекладі таких матеріалів можна зустріти терміни, які не пов'язані з контекстом. Частіше всього це явище можна спостерігати у рекламі. Інколи рекламні слова - назви запозичуються із лексики загальноживаної мови.

Цікаво відмітити, що інтенсивний розвиток словникового запасу англійської мови США і Англії пояснюється не тільки розвитком нових галузей науки і техніки, появою нових термінів, а також проникненням в англійську мову слів і понять із сфери реклами, "масової культури" та інших сфер. Реклама (франц. *reclame*, від лат. *reclame* - вигукую, кличу) - інформація про споживчі властивості товарів, різні види послуг з метою реалізації їх, створення попиту на них за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, об'яв тощо.

Реклама займає значне місце у засобах масової інформації. У житті будь-якого суспільства постійно виникають нові непередбачені ситуації, явища, а разом з ними необхідність їх мовного опису. Опис чогось нового можна досягнути або шляхом утворення нових слів, або використанням старих, але вже в нових значеннях. Отже, неминуче доводиться порушувати усталену нормативність мови, вживаючи деякі слова. Тепер, якщо враховувати, що наша мова у значній мірі складається з готових форм (кліше), то деяке порушення норм граматики, незвична будова фрази - все це привертає увагу, а сама новизна таких слів або фраз сприяє їх поширенню у мові. Нові слова у рекламі утворюються, перш за все, за рахунок утворення рекламних назв для товарів. Деякі слова виявляються настільки вдалимими, що вони швидко попадають в словниковий запас мови: *cellophan* - целофан; *nylon* - нейлон; *thermos* - термос.

Міфологія також є одним із джерел рекламних назв: *Apollo* - "Аполон" (космічний корабель); *Blue Scout* - "Блу Скаут" (ракета-носій).

Багато фірмових слів-назв, які вживаються у мові американської реклами, були спеціально придумані так, щоб сама назва давала характеристику особливостей рекламованого товару: *Cools* - ментолові сигарети (уже у самій назві передається ідея прохолоди).

У мові реклами існує багато скорочених слів-назв: замість повної назви *Coca-cola* (напій "кока-кола") американці кажуть *Coke*; замість *Lucky Strikes* (сигарети) - *Luckies*.

Грамотичні особливості мови реклами досить своєрідні. Граматика мови реклами не являється головною в будові речення, тому що головне в рекламі - досягнення смислового і емоційного ефекту. Дуже часто в рекламі вживається найвища ступінь. В рекламних об'явах завжди присутній епітет "*the- best*" - найкращий.

Інколи змінюється і сама структура речення.

Наприклад: *Buy the now car* - Купляйте сучасний (модний) автомобіль. *You've got the now look!* - У вас модний вигляд! У даному випадку прислівник *now* вживається замість прикметника "*modern*". При створенні рекламних текстів, лозунгів, заголовків, повторень намагаються, щоб фірмові назви продукції були умовним рефлексом і автоматично викликали в уяві читача відповідний образ.

Переклад реклами, заголовків викликає певні труднощі. Розглянемо деякі приклади:
"Step into the new Millenium on your Persian carpet!"

Alma

Зрозуміло, що мова йдеться про персидські килими, але для передачі змісту реклами ми не перекладаємо дослівно: "Увійдіть у нове тисячоліття на персидському килимі!"
Фірма Алма.

Переклад: "Нове тисячоліття з персидським килимом!"

Або:

"Astron Building systems. Fast, efficient solution throughout in Eastern Europe"

Contact Astron Coustruction International Division Tel., fax, E-mail Переклад:

"Системи будівництва фірми Астрон. Швидко, кваліфіковані рішення в Східній Європі"

Звертатися: Відділення міжнародного будівництва фірми Астрон. Тел.: Факс: Е-пошта.

Заголовок та його переклад

При роботі з науково-технічними матеріалами важливе значення має переклад заголовків, особливо про усному перекладі друкованого тексту без підготовки, при реферуванні, коли за заголовком потрібно визначити відповідність даної статті тій чи іншій темі.

Заголовок у короткій формі передає зміст тексту або визначає найважливіше в ньому. Заголовки можуть складатися із загального заголовка і одного чи більше підзаголовків. У випадку, коли загальний заголовок не досить повно розкриває зміст тексту, слід звернутися до підзаголовків або прочитати весь текст, а потім знову повернутися до перекладу заголовка. Таким чином, при перекладі заголовків важливу роль відіграє контекст.

Труднощі при перекладі викликають широке використання в заголовках атрибутивних груп. Для перекладу такого заголовка слід провести аналіз змістових зв'язків атрибутивного словосполучення і визначити змістові групи всередині цього словосполучення. Розібравши змістові зв'язки, перекладають словосполучення справа наліво, починаючи з опорного слова.

Однією з характерних рис заголовків є різноманітні скорочення, які можуть бути визначені у самому контексті чи за допомогою словника. Перелік найбільш вживаних скорочень міститься майже у кожному словнику. Іноді слід звертатися до спеціальних словників скорочень.

Труднощі при перекладі можуть бути, якщо в заголовку можуть мати місце опущення дієслова - присудка, допоміжного дієслова,, артикля. Труднощі при перекладі викликають заголовки, в яких відсутній підмет, а дієслівний присудок стоїть в особовій формі.

Наприклад, *"From Confidence To Pressure"*, зробити дослівний переклад такого заголовка неможливо. Часто такі заголовки мають підзаголовки *Debts as a component of Ukrainian-Russian relationship still to be settled*, (газ. "The day" 27.03.2001 р.)

Слід уважно прочитати підзаголовок, а іноді весь текст, щоб правильно перекласти заголовки.

В сучасній англійській і, головним чином, американській технічній літературі можуть бути такі види заголовків:

- Заголовки у вигляді питання.

a) WHAT'S COMING FOR LIGHT WEIGHT CLAY BLOCKS?

Які перспективи розвитку легких керамічних блоків

b) WHY WASH AGGREGATES?

Питання промивки агрегатів

c) MODERNIZE?

Чи варто проводити реконструкцію (будівлі)?

- Заголовки у вигляді заявки

a) EXHIBITION HALLS GO UNDERGROUND

Спорудження підземних залів для виставки

b) WE GIVE OLD SWIMMING POOL NEW IDEALS

Реконструкція старого плавального басейну

- Заголовок у вигляді окличного речення

a) HERE'S A SIMPLE WAY TO INTERPRET DATA!

Знайдено простий спосіб розшифровки даних!

b) RAIN OFF THE ROOF!

Відведення дощової води з даху!

Патент та його переклад

Технічний переклад, як було сказано вище - це переклад, який використовують для процесу обміну наукової та технічної інформації. Основна форма обміну науково-технічною інформацією здійснюється за допомогою офіційно зареєстрованих патентів. Патент (від лат. *paten* - відкритий, очевидний) - документ, що посвідчує авторство на винахід та виключне право на використання його протягом строку. Виклад патенту має традиційну форму, свій стиль, тому виникають труднощі перекладу.

Патент складається:

a) бібліографічна частина опису винаходу;

б) назва галузі техніки до якої відноситься винахід, аналіз стану техніки даної галузі, аналіз передумови створення винаходу;

в) мета винаходу, коротке формулювання сутності винаходу;

г) повний опис винаходу, опис ілюстрацій, приклади варіанту здійснення винаходу;

д) патентна формула.

а) бібліографічна частина включає: номер патенту, заголовок патенту, назву країни, яка видала патент, дату подачі заявки, дату видачі патенту, класифікаційні індекси, прізвище власника патенту та його адреса, прізвище винахідника.

Заголовок патенту часто перекладають після перекладу всього патенту. Як було показано раніш, переклад заголовка має свої певні закони. На основі заголовків складають каталоги для спеціалістів певної галузі науки і техніки, де вони знаходять винаходи, які їх цікавлять.

Лекція 2. ВИДИ ПЕРЕКЛАДУ

Існує декілька видів науково-технічного перекладу. Наприклад, вільний переклад - розуміння і передача загального змісту тексту. Цей вид перекладу вживається в формі перекладу -конспекту, реферату, анотації тощо. Крім знання граматики і лексики він потребує певного обсягу знань з науки і техніки.

Дослівний переклад розкриває зміст кожного речення і допомагає вірно зрозуміти його. При дослівному перекладі перекладене речення має ту саму структуру і порядок слів, як і відповідне англійське речення. Але дослівний переклад не може бути адекватним перекладом.

Адекватний переклад передає точний зміст тексту із всіма відтінками і особливостями стилю у відповідності до норм рідної мови.

Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу можна виділити багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики. визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі "фальшиві друзі" перекладача, як псевдоінтернаціоналізми. лексикалізовані форми множини іменників та терміні-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо. До граматичних відмінностей відносяться особливості граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення. В англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо.

Правила повного письмового перекладу

Із усіх видів технічного перекладу, письмовий переклад є основною формою. Це залежить від багатьох факторів. Практично вся науково-технічна інформація (наприклад, іноземний патент, інструкція, документація обладнання та ін.) перекладається на рідну мову в формі повного письмового перекладу.

Усі інші види технічного перекладу є похідними формами письмового перекладу, його скороченими варіантами. Робота над повним письмовим перекладом складається із послідовних етапів, зміст яких є правилами повного письмового перекладу. Процес перекладу складається із трьох етапів:

I - сприймання (читання або слухання) на одній мові;

II - розуміння;

III - відтворення на рідній мові.

Правила повного письмового перекладу.

- Читання тексту, ознайомлення із загальним змістом, не даючись до деталей. В процесі первинного ознайомлення із змістом тексту не виключається і деяка аналітична робота.

- Наступним етапом роботи з текстом є аналітичне розуміння: розуміння окремих слів, виявлення граматичних форм, складних конструкцій, лексичних зворотів, виявлення жаргонних термінів. З цією метою проводиться повторно повільне читання тексту з його аналізом.

- Перш ніж приступити до відтворення (перекладу) тексту на рідну мову слід пам'ятати про характерні помилки, зокрема:

- а) намагання перекласти всі елементи речення в тій послідовності, в якій вони подані в тексті іноземною мовою;

- б) ігнорування контексту, як засобу встановлення значення того чи іншого слова, відшукування в словнику значення кожного незрозумілого слова;

- в) неправильний вибір за словником значення слова; шукання слова в словнику до того, як прочитано весь текст;

- г) недооцінювання ролі мовної догадки, намагання перекласти речення до розуміння загального змісту тексту.

Особливу увагу слід приділяти вмінню знаходити правильне значення слів за контекстом і зовнішніми ознаками, працювати з словником, проводити морфологічний і синтаксичний аналіз. Доцільно:

- а) визначити місце групи підмета і присудка в реченні;

- б) визначити місце означення;

- в) починати аналіз речення з присудка в реченні (по його допоміжному чи модальному дієслову, граматичному закінченню, прислівнику неозначеного часу, наявності прямого додатка і т.п.);

- г) визначити труднощі лексичного порядку (керування дієслів, відсутність морфологічних ознак, великої кількості слів).

Після з'ясування взаємозв'язку слів та змісту речення приступити до дослівного перекладу його, якій передає зміст того, що читається, але часто не відповідає нормам рідної мови.

Необхідна певна літературна обробка матеріалу, проте вона не є обов'язковою інколи можна обмежитись адекватним перекладом, знаючи особливості технічного перекладу.

Переклад заголовка можна виділити в окремий етап, щоб підкреслити важливість та своєрідний характер цієї роботи.

В області художньої літератури заголовки не завжди несуть достатньої інформації про зміст твору. В науково-технічній літературі призначення заголовків зовсім інше. Основними рисами заголовків технічних статей є особливий стиль, яскрава їх форма. Часто заголовки перекладають після читання тексту.

При початковому ознайомленні з оригіналом бажано зробити спочатку розмітку тексту, що має практичне значення при роботі на текстом.

Послідовність роботи над оригіналом:

- Читання оригіналу.

- Розмітка тексту:

- а) виявлення складних термінів;

- б) виявлення граматичних конструкцій;

- в) виявлення складних лексичних зворотів;

г) виявлення жаргонних термінів.

- Користування словником: знаходження незнайомих або незрозумілих термінів в загальних загальнотехнічних, спеціальних словниках.
- Користування довідниками та спеціальною літературою.

Загальні вимоги до адекватного перекладу та його оформлення

- Точна передача тексту оригіналу.
- Ясність викладу думки при максимальній стислості та формі, яка притаманна українській науково-технічній літературі.

При перекладі не слід переносити в українську мову специфічні особливості англійської мови. Це особливо важливо тому, що необхідно сформулювати думку на рідній мові таким чином, щоб вона відповідала сучасній практиці.

- Переклад повинен повністю відповідати загально прийнятим нормам української літературної мови. Це необхідно пам'ятати при перекладі відсутніх в українській мові, але характерних для англійської мови, синтаксичних конструкцій.

Крім того, необхідно пам'ятати, що смислова насиченість речення в англійській мові послаблюється на кінець речення, а в українській - навпаки. Така відмінність пояснюється будовою англійського речення.

- Переклад повинен зазнати наукового і літературного редагування з додержанням єдиної термінології і стандартних позначень і скорочень. Переклад повинен бути чітким, супроводжуватися відповідними ілюстраціями до тексту. При перекладі слід пам'ятати, що багато термінів науково-технічної літератури багатозначні в різних сферах науки і техніки і, навіть в межах однієї галузі, можуть виступати в різних значеннях. В зв'язку з цим при виборі перекладного еквіваленту потрібно урахувати контекст.

quide - гід, екскурсовод (розм.)

- розвідник (військ.)

- напрямний пристрій (тех.)

- хвилевід (рад.)

cross - хрест (розм.)

- хрестовина (тех.)

- схрещування (біол.) [7, с.117-119]

Необхідно пам'ятати, що науково-технічна термінологія постійно розвивається і навіть поширені терміни можуть набувати нових значень. Якщо в тексті оригіналу зустрічається термін, якого немає у словниках даної галузі, то потрібно підібрати (перекладний) еквівалент, скориставшись довідниками або спеціальною літературою даної галузі.

Можна створити новий еквівалент за існуючими моделями утворення термінів, або перекласти цей термін описовим шляхом, і при першому згадуванні записати його в дужках на мові оригіналу.

- Переклад повинен складатися з таких частин:

а) титульний лист;

б) зміст тексту;

в) ілюстративний матеріал, графіки, таблиці тощо.

Титульний лист має охоплювати: - назву організації, що випустила переклад;

- номер перекладу;

- прізвище автора (у транскрипції рідною мовою);

- назву перекладеного матеріалу (на рідній мові і мові оригіналу);
- прізвище автора (на мові оригіналу);
- назву джерела (на мові оригіналу);
- кількість сторінок і ілюстрацій;
- прізвище та ініціали перекладача, редактора;
- дату (місяць і рік);
- місце випуску перекладу;
- короткий зміст (анотація).

На першій сторінці тексту після назви перекладу наводиться короткий зміст перекладу (5-10 рядків) з таким розрахунком, щоб його можна було використати при складанні каталогу (картотеки перекладів).

Ілюстративний матеріал:

- малюнки (фотографії, креслення, графіки) повинні бути чіткими і розміщеними у відповідних місцях або в кінці тексту;
- формули повинні бути написані чітко;
- весь ілюстративний матеріал повинен мати єдину нумерацію, яка відповідає нумерації оригіналу.

Переклад повинен підлягати науковому і літературному редагуванню з додержанням єдиної термінології і стандартних позначень і скорочень.

Зразок титульного листа

Переклад №

Роберт Стілман, В.Грейс

Економічний аналіз використання газороздільних мембран

Robert Spillman, W.Grace

Economics of Gas Separation Membranes

Анотація. Використання мембран - нова технологія, де постійно з'являються нові процеси і виробы. В статті викладено як використання мембран впливає на економіку системи газорозділення

Chemical Engineering Progress № 1, 1990, P. 41-61

Кількість сторінок

Кількість ілюстрацій

Перекладач

Дата виконання

Реферативний переклад

Перш ніж говорити про особливості та правила реферативного перекладу, необхідно ще раз нагадати, що основним видом технічного перекладу є повний письмовий переклад. Усі інші види технічного перекладу є його похідні, тобто його скорочені варіанти.

Одним із таких скорочених варіантів повного письмового перекладу є реферативний переклад.

Назва "реферативний переклад" походить від слова "реферат". Але засоби короткого викладення суті питання можуть бути різними. В області технічного перекладу визначились три форми складання реферату, яким відповідають три самостійні види технічного перекладу:

1. Реферативний переклад.
2. Переклад типу "експрес-інформація".
3. Сигнальний переклад патентних рефератів.

Реферативний переклад - повний письмовий переклад раніше визначених частин оригіналу. Як правило, реферативний переклад повинен бути значно коротшим від оригіналу.

Робота над реферативним перекладом складається із таких етапів:

- а) первинне знайомство з оригіналом, ознайомлення з даною областю та термінологією, уважне читання;
- б) розмітка тексту за допомогою квадратних дужок для виключення його другорядних частин та повторень;
- в) читання інших частин оригіналу, без дужок;
- г) письмовий переклад оригіналу, що залишився за дужками.

Якщо в оригіналі є малюнки, креслення, то потрібно вибрати найбільш важливі і пояснити їх в перекладі.

Приклад реферативного перекладу

SOLAR ENERGY

Shortage of energy is a major world problem and experts! predict that the present rate of increase in energy can exhaust the; supply of fossil fuels in the twenty-first century; What the world needs is a source of perpetual energy.

Potentially, we have a source of perpetual energy shining down on us. The sun. [On clear day in the tropics, the intensity of solar energy can be more than a kilowatt per square metre at mid-day. That amount of energy falling on an area of sixty-four square kilometres is about as much as the whole of the British electricity generating system produces.

There is no charge for the energy that flows so freely from the sun.] Unfortunately its collection and storage can be both difficult and expensive. [Some form of storage is necessary because the sun's rays do not reach us on cloudy days or at night]. Nevertheless, solar energy is now an economic and practicable solution.

It is possible to convert solar energy directly to electricity by the use of photoelectric cells but for most practicable purposes this is too expensive. Today's solar energy systems are of two types, based on the flat plate collector and the focussing collector. [The flat plate collector, is simpler and cheaper. In its simplest form, the sun's rays fall onto a panel carrying water pipes. The sun heats the water which is then available for use.]

Focussing systems can trap a much higher proportion, of the sun's energy and also produce much higher temperatures. [People have known this principle for a long time. As far back as 212 B.. C. Archimedes, using focussing mirrors, set fire on the Roman fleet.]

СОНЯЧНА ЕНЕРГІЯ

Нестача енергії - важлива світова проблема і фахівці передбачають, що сучасний темп зростання потреб в енергії може вичерпати запас горючих копалин в ХХІ столітті. Світ має потребу в джерелі вічної енергії.

Потенціально у нас є джерело вічної енергії. Це - сонце.

На жаль, уловлювання і зберігання сонячної енергії може бути складним і дорогим.

Проте, зараз використання сонячної енергії є екологічним і реальним рішенням.

Використовуючи фотоелементи можна перетворити сонячну енергію безпосередньо в електрику. Нині існують два типи систем сонячної енергії, які базуються на плоскому колекторі і фокуруючому колекторі.

Фокусуючі системи можуть уловлювати значно більше сонячної енергії, а також створювати значно високі температури.

Анотаційний переклад

Анотаційний переклад - це вид технічного перекладу, який полягає в складанні анотації оригіналу на іншій мові.

Слово анотація походить від латинського *annotatio* - примітка. Анотація- це коротка, стисла характеристика змісту та перелік основних питань книги, статті, рукопису тощо. Отже, анотація повинна дати читачу уявлення про характер, її будову та призначення оригіналу.

Для того, щоб зробити анотаційний переклад, потрібно прочитати книгу або статтю, скласти план, потім сформулювати основні положення, зробити перелік основних питань. Стиль анотаційного перекладу книги або статті відрізняється вільним перекладом, головне дати коротку характеристику оригіналу.

При складанні анотацій на друковані твори необхідно дотримуватись певних вимог:

- Анотації повинні бути складені так, щоб їх зміст був доступний для засвоєння при читанні і водночас відображати найбільш важливі моменти першоджерела.
- Анотації повинні бути науково грамотні, не мати оцінки якості першоджерела і не відображати суб'єктивних поглядів автора.
- Анотації повинні бути написані лаконічною, точною і водночас простою мовою, не вживаючи складних синтаксичних конструкцій.

При складанні анотацій необхідно враховувати:

- Анотація повинна розкривати, а не повторювати своїми словами заголовки джерела інформації;
- Обсяг анотації залежить від значимості анотованого матеріалу, його особливостей і призначення.

Для структури анотації характерні складові частини.

1. Вступна частина включає:

- назву статті;
- прізвище та ім'я автора на українській мові;
- назву статті, прізвище та ім'я на мові оригіналу;
- назву журналу або книги, видавництво на мові оригіналу;
- рік, місяць, число, номер періодичного видання;
- кількість сторінок.

2. Описова частина, яка складається з переліку основних положень оригіналу і дуже стисло характеризує матеріал.

3. Заклучна частина, яка підсумовує виклад автора першоджерела, наводяться посилання на бібліографію та кількість малюнків.

Приклад анотаційного перекладу

RADIATION DANGERS

Radioactivity is dangerous. It may cause skin burns and it may destroy good tissues, as it destroys the diseased ones. It may cause illness that could be passed to our children and grandchildren. In cases of severe exposure it may even cause death.

In the early days of radioactivity scientists were not aware of those dangers. Marie and, Pierre Curie, after having, worked for a while with radioactive materials, noticed that their fingers were reddened and swollen, and that the skin was peeling off. Becquerel carried a

small tube with radium in it in his waistcoat pocket and was surprised to find a burn on his chest. Other early workers also reported burns and injuries of various kinds.

The strange fact about radiation is that it can harm without causing pain, which is the warning signal we expect from injuries. Pain makes us pull back our hands from flame or a very hot object but a person handling radioactive materials has no way of telling whether he is touching something too "hot" for safety. Besides, the burns or other injuries that radioactivity produces may not appear for weeks.

Today scientists are aware of these dangers. They are steadily finding now means of protecting themselves and others from radioactivity. It may well be that in the race between production of radioactivity and production of means of protection, the second will be the winner.

Our modern atomic laboratories are built for safety. Their walls are very thick. The rooms in which radioactivity is handled are separated from others by heavy lead doors. Large signs reading. "Danger — Radiation" indicate the unsafe parts of the buildings. Counters and other instruments are continuously measuring the radiation, and give off special signals when it becomes too strong. Each worker carries a special badge that shows the amount of radiation he has been exposed to.

In the room in which radioisotopes are separated and handled, workers may wear plastic clothes that look like divers suits. They may handle the material under water with long tools; water is known to stop the radiation and protect the workers.

All radioisotopes are prepared by some method of remote control. They are placed inside heavy lead containers through which the radiation cannot pass, and shipped to where they are to be used.

Анотація

Ця стаття розглядає радіаційну небезпеку. Викладені загальні поняття про радіоактивність, яка небезпечна для людей; засоби захисту від радіації в сучасних атомних лабораторіях; умови: роботи з радіоізотопами та їх перевезення. Стаття розрахована на широке коло читачів, які цікавляться радіацією.

Консультативний переклад та переклад типу "експрес-інформація"

Консультативний переклад - це вид усного технічного перекладу, який включає усне анотування, усне реферування, вибіркового переклад і усний переклад заголовків, який виконує консультант-перекладач. Таку роботу може виконати лише досвідчений перекладач, який повинен знати мову, патентну справу та добре розбиратися в тій чи іншій галузі науки і техніки.

Переклад типу "експрес-інформація" - це вид письмового технічного перекладу, який полягає в складанні на українській мові реферату іноземної науково-технічної статті або патенту без скорочення оригіналу.

Реферат типу "експрес-інформація" складається інакше: потрібно детально вивчити оригінал, а потім викласти суть із своєї точки зору, по власному плану, влюбій послідовності, але не можна виражати своє власне відношення або давати оцінку оригіналу.

Переклад патентних рефератів - вид технічного перекладу, призначений для обробки сигнальної патентної інформації, в результаті якої створюється реферат на рідній мові.

Лекція 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ.

Загальні закономірності співвідношення та відповідності граматичних форм і конструкцій мов оригіналу і перекладу

Поділ складних випадків перекладу на граматичні та лексичні явища - досить умовний, адже в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення. Одне й те ж граматичне явище залежно від конкретного лексичного вираження може перекладатися різними способами.

Однак існують певні загальні закономірності співвідношення та відповідності граматичних форм і конструкцій мов оригіналу і перекладу, тому докладний опис таких співвідношень, орієнтований на переклад, видається не тільки доцільним, а й необхідним, аби достатньо чітко уявляти, які можливості має перекладач у своєму розпорядженні для адекватної передачі у перекладі граматичних явищ оригіналу.

Мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Якщо лексичні відмінності помітні навіть для нефахівця (а це передусім значна наявність спеціальної лексики, термінів), то у граматичному плані вони значно менш виразні, однак не менш різноманітні.

Необхідно підкреслити, що тут йдеться не про інвентарні відмінності, тобто відмінності у складі синтаксичних конструкцій або морфологічних форм (що майже відсутні між текстами різних письмових стилів), а про відмінності у функціонуванні граматичних елементів. Однією з найпомітніших граматичних особливостей науково-технічних текстів є велика кількість різного роду поширених складних (у першу чергу - складнопідрядних) речень, що вживаються для передачі типових для наукового викладу логічних відношень між об'єктами, діями, подіями та фактами.

Між науково-технічними текстами, написаними різними мовами, також існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення. Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслів, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо. Та все ж найбільше між англійськими та українськими науково-технічними текстами граматичних розбіжностей інвентарного характеру, зумовлених особливостями побудови цих мов. Так, в українській мові відсутні неозначений та означений артиклі, що вживаються в англійській мові не тільки як певні означення, а й сигналізують про особливості розподілу інформації у англійському реченні.

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача, яка, звичайно, значно ширша від означеної нами.

Граматичні труднощі перекладу

Для перекладача науково-технічної літератури особливо важливе знання предмета перекладу - він повинен орієнтуватися у тій предметній галузі, до якої належить призначений для перекладу текст. Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення метатекстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.

Як відомо, англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша - до германської, друга - до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, де граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга - флективна мова, де граматичні значення й відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичних морфем - флексій. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять першу велику групу граматичних труднощів перекладу. Так, в українській мові немає артиклів, герундія, часових форм дієслова груп Continuous та Perfect, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій, а в англійській мові - дієприслівників, категорії роду іменників і прикметників тощо. Певні відмінності існують у побудові речення: на відміну від української мови, де група підмета нерідко може міститися після групи присудка, в англійській мові порядок головних членів речення значно фіксованіший, що може вимагати перебудови речення при перекладі.

Друга група граматичних труднощів перекладу пов'язана з різним обсягом змісту подібних у двох мовах форм і конструкцій. Так, форма теперішнього часу дієслова-присудка в українській мові відповідає за своїм змістом англійським відповідним формам Present Indefinite, Present Continuous та частково Present Perfect, а форма родового відмінку українського іменника може відповідати за своїм граматичним значенням англійській прийменниково-іменниковій конструкції "of + N" або формі загального відмінку іменника в препозиції до іншого іменника.

Третю групу граматичних труднощів перекладу складають ті граматичні явища мови тексту оригіналу, що мають відмінні від відповідних граматичних явищ мови перекладу функціональні характеристики, наприклад, форми однини і множини іменника наявні і в українській, і в англійській мовах, однак форми конкретних іменників можуть не збігатися (англійське evidence вживається тільки в однині, але може перекладатися формою і однини, і множини).

Ще одна група граматичних труднощів перекладу складається з тих граматичних явищ, що мають різні частотні характеристики в англійській та українській науково-технічній літературі. Так, у першій; частотність форм пасивного стану дієслова-присудка значно більша, ніж у другій, тому в перекладі такі форми нерідко доводиться замінювати на форми активного стану. Такі труднощі викликані розбіжностями у мовностилістичних нормах текстів мовами оригіналу й перекладу.

Певні труднощі для перекладачів-початківців становлять граматичні омоніми — формально тотожні граматичні форми або конструкції, що мають різне граматичне явище (наприклад, дієслово to do може вживатися як допоміжне дієслово у заперечувальних та питальних реченнях, дієслово-репрезентант попереднього дієслова та як смислове дієслово).

Ще одна група граматичних труднощів перекладу пов'язана з особливостями вираження членів речення у двох мовах, насамперед підмета і присудка. Наприклад, в англійській мові є так звані "формальний підмет" і "формальний додаток", неможливі у структурі українського речення. Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і тільки у такому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися відповідними українськими висловлюваннями без застосування граматичних трансформацій. Такий переклад називається "дослівним" або "послівним". Його слід відрізнити від граматично буквального перекладу, який є дослівним перекладом граматичної форми або синтаксичної конструкції, що порушує граматичні норми мови перекладу та/або жанрово-стилістичні норми науково-технічної літератури.

Грамматичний буквализм призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі смислу оригіналу. Наприклад, у граматично буквальному перекладі речення "A new element will be discovered sooner or later" /"Новий елемент буде відкрито раніше чи пізніше" спостерігається порушення норм функціонування порівняльних форм прислівників: в українській мові у подібних випадках вживається форма позитивного, а не порівняльного ступеня ("рано чи пізно"). А наступний буквальний переклад викривляє смисл оригіналу і порушує деякі граматичні норми української мови, згідно з якими, зокрема, дієприкметниковий зворот не може вводитися сполучником, а анафоричний присвійний займенник повинен мати форму "свій", а не "його": While taking part in the discussion he advanced his famous theory. /Коли, беручи участь у дискусії, він висунув його відому теорію (Треба: "Саме під час цієї дискусії він висунув свою знану тепер теорію").

Дослівний переклад відбувається послідовно з першого слова речення до останнього. Він не виключає вилучення артиклів та певних лексичних трансформацій, якщо внаслідок їх застосування структура й порядок членів речення, що перекладається, не змінюються:

This is the phenomenon of diffraction. Це—явище дифракції.

It is one of the basic questions of any science. Це є одним з головних питань будь-якої науки.

Саме для того, щоб уникнути неадекватного буквального перекладу ("граматичного буквализму"), і потрібно застосовувати перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Грамматичні трансформації спричиняються різними чинниками. Зокрема, причинами таких трансформацій є:

1) Різниця у способах передачі інформації англійським і українським реченням: те, що в одній мові передається лексичними засобами, в іншій мові може виражатися граматичними засобами. Так, наприклад, попередність однієї дії іншій у минулому в англійській мові позначається формою Past Perfect дієслова-присудка, а в українській мові - словами або словосполученнями ("раніше", "перед цим", "до того" тощо).

2) Відсутність в одній з мов певних граматичних явищ, форм або конструкцій. Наприклад, в українській мові артиклі, герундіальна форма дієслова, формальний додаток ("it"), а в англійській мові - родові форми іменників та прикметників, форми відмінків числівників.

3) Необов'язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові граматично не виражена інформація про те, що дія в теперішньому часі відбувається у момент говоріння (англійська дієслівна форма Present Continuous)).

4) Різниця у представленні змісту речення поверхневою структурою (наприклад, в англійській мові складна інформація у додатку може виражатися у вигляді складного додатку Objective Infinitive).

5) Особливості сполучуваності й функціонування слів у словосполученнях і реченнях (наприклад, через особливості сполучуваності прикметника administrative словосполучення administrative efficiency не може перекладатися як "адміністративна ефективність" і повинне перекладатися як "ефективне управління").

Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Розрізняють п'ять основних видів граматичних трансформацій: пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація. Перестановка — це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні. Наприклад, в українському реченні сполучне слово "однак" звичайно стоїть на початку речення, тоді як в англійській мові його відповідник however може вживатися й у середині та наприкінці речення; іменник-означення в англійській мові може перебувати в препозиції, перед означуваним іменником (theory construction), тоді як в українській мові іменник-означення звичайно стоїть після означуваного іменника ("побудова теорії").

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією — заміною, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів (наприклад, замість форми однини у перекладі вживається форма множини), частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник), членів речення (наприклад, додаток перетворюється при перекладі в підмет) та речень (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки):

Much work has been done on the problem. З цієї проблеми написано багато праць.

Brakes must be applied to stop a car. Щоб зупинити автомобіль, необхідно застосувати гальма.

This year has seen many great discoveries. У цьому році відбулось багато великих відкриттів.

Крім цього, при перекладі можуть застосовуватися також заміни слова словосполученням, словосполучення — реченням, низки речень — одним складним реченням і навпаки:

I shall discuss those points in greater detail. Я розгляну ці положення докладніше.

This is true also for the language used in the scientific area of culture. Це вірно також і для мови, яка використовується в науковому дослідженні культури.

This is what makes them meaningful. Саме це й робить їх значущими.

Einstein, too, confessed the same admiration for ancient geometry. Ейнштейн також зізнавався, що й він теж був захоплений геометрією древніх.

The conference was a veritable summit meeting. Only Bohr was conspicuously absent. Ця конференція була справжньою зустріччю у верхах, і лише Бора там явно бракувало.

Kepler set out to unify the classical picture of the world, one which was split into celestial and terrestrial regions, though the concept of a universal physical force, but when this problem did not yield to physical analysis, he readily returned to the devices of a unifying image, namely, the central sun ruling the world, and of a unifying principle, that of all-pervading mathematical harmonies. Кеплер намагався зробити єдиною класичну картину світу, який до цього був розділений на небесну і земну сфери.

Для цього він використав поняття загальної фізичної сили. Та коли ця проблема не піддалася фізичному аналізу, він невдовзі повернувся до механізмів об'єднуючого образу, в центрі якого — сонце, що панує над всім світом, та об'єднуючого принципу всюдишущих математичних гармоній.

Додавання - це граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення. Наприклад, у наступних перекладах словоформи *applications* та *introduces* перекладається сполученням двох слів:

There are many different applications of this material. Цей матеріал застосовується у багатьох різних галузях.

The mutual effect introduces a complex change. Перехресний вплив призводить до появи комплексних поправок.

Додавання використовується при перекладі іменників (*intricacies* "складні проблеми та заплутані питання"), прикметників (*recurrent* "що періодично повторюється"), дієслів (*to solve* "знаходити вирішення"), прислівників (*theoretically* "у теоретичному плані"), субстантивованих прикметників (*the intracellular* "внутрішньоклітинне середовище"), слів інших частин мови та словосполучень (*data rates* "швидкість передачі даних").

Вилучення — це така граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі вилучається певний мовний елемент (нерідко це плеонастичне слово, словоформа, член або частина речення):

The explosion was terrible while it lasted. Вибух був жахливий.

This is a very difficult problem to tackle. Це дуже складна проблема.

Комплексна граматична трансформація включає дві або більше простих граматичних трансформацій, наприклад, коли під час перекладу одночасно здійснюються перестановка та додавання:

The motor was found to stop within 2 seconds. Виявилось, що електромотор зупиняється протягом двох секунд.

Оскільки граматики тісно пов'язана з лексикою, значна кількість перекладацьких трансформацій має змішаний характер, тобто при перекладі відбуваються одночасно лексичні та граматичні зміни. Такі лексико-граматичні трансформації називаються змішаними і складаються з розглянутих вище граматичних трансформацій та різного роду лексичних трансформацій (генералізація, специфікація, контекстуальна заміна тощо). Наприклад, у наступному перекладі застосовано граматичні трансформації заміни герундія на іменник та форми однини іменника *research* на форму множини "дослідження" і лексичні трансформації контекстуальної заміни прислівника *heavily* на "широко", прийменника *in* на прийменник "при" та займенника *I* на займенник "ми":
In identifying these features / relied heavily on previous research. При визначенні цих ознак ми широко використовували попередні дослідження.

Вміння та навички перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенції перекладача, і тому їх виробленню та правильному застосуванню слід надавати належної уваги. Застосування трансформацій у перекладі має спрямовуватися на адекватну передачу смислу оригіналу та враховувати норми мови перекладу. Обов'язково використовуються трансформації при перекладі відсутніх в українській мові граматичних явищ англійської мови.

Подані основні проблеми перекладу, які пов'язані з відмінностями структур англійської й української мов та особливостями передачі пасивних конструкцій.

Аналіз способів перекладу різних граматичних форм і конструкцій здійснюється у контексті речення, оскільки, з одного боку, саме речення є тим мовним об'єктом, який

ще піддається систематичному розгляду, а, з другого боку, саме в ньому знаходить відображення абсолютна більшість граматичних явищ. Лише у тих випадках, де це необхідно, переклад розглядається на матеріалі сполучень речень.

ПОРЯДОК СЛІВ І СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

З точки зору перекладача було би правильніше говорити не про порядок слів, а про порядок розташування членів речення або смислових груп, оскільки в процесі перекладу важливо визначити найкращий їх порядок при даній структурі речення.

Як відомо, в англійській мові порядок слів, як правило, служить граматичним засобом встановлення функції слова в реченні. Тому англійське речення відрізняється набагато жорсткішим і постійнішим порядком слів, ніж в українській мові.

В українській мові, у порівнянні з англійською, порядок слів є більш вільним. Але необхідно мати на увазі, що свобода розташування членів речення в українській мові є відносною. Порядок слів завжди підкоряється певним нормам і завжди виконує ті чи інші граматичні, смислові чи стилістичні функції.

Достатньо порівняти просте англійське речення *He can do it* з можливими українськими варіантами його перекладу, щоб зрозуміти, які насправді безмежні можливості розташування слів приховані в українськомусинтаксисі. Безперечно, можуть зустрітися випадки, коли замість елементарного *Він може зробити це* буде необхідним варіант, в якому логічно підкреслюється підмет або додаток: *Це зробити може він*. Коротше кажучи, всі 24 можливі варіанти в українському перекладі можуть бути реалізовані в залежності від завдань висловлювання, що диктуються контекстом. Але в англійській мові ми маємо єдиний сталий еталон розповідного речення *He can do it* і ніякий інший порядок слів неможливий (якщо не брати до уваги дуже рідкого *Do it he can.*)

Із сказаного вище витікає, що оптимальний порядок слів в українській мові не може бути встановлений в окремо взятому, ізольованому реченні, вирваному з контексту. Необхідно вирішувати питання порядку слів принаймні в межах абзацу, враховуючи взаємодію речень, котрі входять до нього.

Однак, деякі закономірності розміщення слів при перекладі з англійської мови виявляються вже при розгляді перекладу окремих речень. Візьмемо, для прикладу, декілька типових за своєю структурою коротких повідомлень:

Los Angeles law firm Lewis, D'Amato, Brisbois and Bisgaard has recently opened its office in Ulan Bator.

Three Welsh Language Society members were arrested at the National Eisteddfod yesterday.

У цих прикладах ми маємо справу з типовою структурою короткого повідомлення в англійській мові: на першому місці - група підмета, за нею - група присудка. Основне, центр повідомлення, стоїть на першому місці. Деталі повідомляються в кінці речення. Такий же порядок слів зберігається в повідомленнях із вказанням на джерело:

The US Air Force is planning to have 131 wings - more than 23,000 planes and 975,000 men by mid-1956, Mr Charles Wilson, Secretary of Defense, announced in Washington yesterday in a House of Representatives Committee.

При перекладі українською мовою порядок слів буде протилежним. В українському реченні на першому місці виявиться другорядний член - обставина, на другому - присудок і на останньому - підмет. Таке розміщення слів є звичайним для українського розповідного речення, в якому міститься повідомлення, всі елементи якого є новими для читача. Перенесення обставин місця та часу на перше місце

пояснюється тим, що їх постпозиція по відношенню до присудка веде до більшого смислового виділення обставин. Тому в українському реченні обставини часто виносяться на перше місце, якщо на них не робиться смислового наголосу.

Розглянемо складніший приклад:

United States and Chinese negotiators held the fifth session of their talks on the problem of civilian repatriation at UN Office in Geneva today.

Сьогодні у Відділенні ООН в Женеві відбулося п'яте засідання представників США і Китаю з питання репатріації цивільних осіб.

Переклад цього речення вимагає докорінної перебудови його структури:

- всі три обставини часу і місця (at UN Office in Geneva today) поставлені на початок речення;
- підмет англійського речення з його означенням (United States and Chinese negotiators) передано означенням у родовому відмінку, що відноситься до підмета: засідання представників США і Китаю;
- прямий додаток the fifth session of their talks став підметом;
- присудок, як і в попередніх випадках, стоїть перед підметом;
- означення до слова talks (on the problem of civilian repatriation) довелося перекласти як репатріація цивільних осіб, оскільки англійському прикметникові civilian в українській мові відповідає сполучення іменника з прикметником цивільна особа.

Однак, слід пам'ятати, що навіть у найпростіших коротких повідомленнях вибір порядку слів тісно пов'язаний із структурою речення. Для англійської мови характерна централізація структури простого речення, що виражається у побудові речення навколо єдиного організуючого центру - підмета. Така централізованість дає можливість включати в одне просте речення два (а деколи і більше) однаково важливих повідомлення, які в перекладі звичайно розділяються.

The Democratic Party is defeated in the US Congress elections.

Якщо цією єдиною фразою обмежується повідомлення про вибори до американського Конгресу та їх результати, то в перекладі логічно розділити його на два речення:

У США відбулися вибори до Конгресу. Демократична партія зазнала поразки.

Звичайно, можливим є і дослівний варіант перекладу:

На виборах до Конгресу США Демократична партія зазнала поразки.

Однак, перший варіант має ту перевагу, що у ньому підкреслюється актуальність повідомлення: не викликає сумніву той факт, що йдеться про вибори, які щойно відбулися.

Логічному виділенню у перекладі підлягає не окреме слово, а, як правило, ціла смислова група:

A surprise for the coming session is being confectioned at the Wednesday gatherings of a young hostess not a hundred miles from Westminster

(J.Galsworthy).

Центром повідомлення в даному реченні є група підмета a surprise for the coming session. Ця група, як правило, займає в англійському реченні перше місце. На другому місці стоїть присудок is being confectioned. І, нарешті, останнє місце займають обставини місця і часу. У перекладі буде діаметрально протилежний порядок слів: на першому місці - обставинні слова, потім - присудок і нарешті центр повідомлення - підмет:

В будинку одної молоді леді, недалеко від Вестмінстерського абатства по середах відбуваються збори, на яких готується сюрприз для наступної парламентської сесії.

Слід, однак, зазначити, що вирішальне значення для визначення порядку слів всередині абзацу мають стилістичні норми мови, на яку робиться переклад. Найважливішими міркуваннями при порівняннях порядку слів в англійському та українському абзацах є неможливість монотонної побудови періоду в українській мові, тоді як в англійському абзаці декілька речень підряд можуть мати однакову структуру:

A terrible restlessness that was akin to hunger afflicted Martin Eden. He was famished for a sight of the girl whose slender hands had gripped his life with a giant's grasp. He could not steel himself to call upon her. He was afraid that he might call too soon and be guilty of an awful breach of that awful thing called etiquette. He spent long hours in the Oakland and Berkley libraries ...

(J.London)

Беспокойное томление, похожее на муки голода, овладело Мартином. Он изнывал от желания увидеть вновь девушку, чьи нежные руки с неожиданной цепкостью захватили всю его жизнь. Пойти к ней он не решался. Он боялся, что это будет слишком скоро и он таким образом нарушит страшный свод правил, именуемый хорошим тоном. Он проводил долгие часы в Оклендской и Берклейской библиотеках ...

(переклад під редакцією К.Калашнікової)

При перекладі необхідно урізноманітнити порядок слів, щоб не було чотирьох речень підряд з підметом-особовим займенником на початку.

Слід також згадати ще один конкретний випадок необхідності перестановки при перекладі. В англійській мові у підрядному реченні, що передує головному, підмет часто буває виражений займенником, а в головному - іменником. В українській мові такий порядок логічно неможливий:

When she entered the room, the teacher saw the students writing.

Коли викладач зайшла в аудиторію, вона побачила, що студенти пишуть.

Якщо при перекладі зберегти для вираження підмета у першому реченні займенник, а в другому - іменник, то складеться враження, що йдеться про дві різні особи:

* Коли вона зайшла в аудиторію, викладач побачила, що ...

Такий порядок пояснюється тим, що в англійській мові домінує синтаксичний принцип: при спільності логічного суб'єкта підмет підрядного речення виражається займенником, а підмет головного - іменником. В українській мові іменником виражається підмет того речення, яке стоїть першим, незалежно від того, головне це речення, чи підрядне.

ЧЛЕНУВАННЯ ТА ОБ'ЄДНАННЯ РЕЧЕНЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

У попередньому розділі уже розглядалися випадки необхідності розділу англійських речень при перекладі, головним чином з міркувань різної структури речення. Необхідно розрізняти зовнішнє і внутрішнє розчленування. При зовнішньому розчленуванні одне речення оригіналу перетворюється у перекладі в два або декілька речень. Привнутрішньому розчленуванні просте речення оригіналу замінюється складним. При перекладі з англійської мови набагато частіше доводиться вдаватися до розчленування, ніж до об'єднання речень. Це пояснюється централізованістю структури англійських речень.

Внутрішнє розчленування речень буває необхідним при перекладі при перекладі синтаксичних комплексів (інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних), які перекладаються складними реченнями:

The danger of flooding is believed to be over.

Є підстави вважати, що небезпека повені минула.

They saw the whole town shattered to a heap of ruins.

Вони бачили, як ціле місто перетворилося у руїни.

Your having been ill makes no difference.

Те, що ви були хворі, нічого не міняє.

Що ж стосується внутрішнього розчленування, то його необхідність нерідко диктується слабкістю смислових зв'язків між частинами англійського речення, що пояснюється тенденцією англійського синтаксису до об'єднання в одному реченні не зовсім однорідних думок.

Деколи збереження структури речення ускладнюється різноплановістю думок, які містяться у ньому, особливо, коли в одному реченні об'єднані повідомлення, котрі відносяться до різного часу:

And here at times, when his mother's father's financial difficulties were greater, they would be found thinking, or as Asa Griffith was wont helplessly to say at times, praying their way out, a rather ineffectual way, as Clyde began to think later.

(Th. Dreiser, An American Tragedy)

І тут же в періоди найбільших фінансових труднощів батько й мати сиділи і роздумували, або як деколи безпомічно говорила Ейса Гріфітс, молили бога вказати їм вихід із положення. Пізніше Клайд зрозумів, що це їм мало допомагало.

Побудова речень навколо якогось елемента, який є свого роду його смисловим центром, характерне для стилю коротких повідомлень і кореспонденцій англійської преси. Автори таких повідомлень намагаються включити в одне речення якомога більше деталей:

Thousands of Algerians tonight fled from the "dead city" of Orleansville after a twelve-second earthquake had ripped through Central Algeria, killing an estimated one thousand one hundred people.

Смисловим центром цього речення є підмет підрядного речення (earthquake), а не підмет головного речення (thousands of Algerians). Навколо цього смислового центру групуються всі інші елементи речення - де відбувся землетрус, як довго він тривав, скільки людей загинули. При перекладі це речення краще розбити на два або навіть три незалежних речень:

Сьогодні вночі тисячі алжирців втекли від землетрусу із "мертвого міста" Орлеансвіля. Землетрус, який тривав дванадцять секунд, охопив центральні райони Алжиру. Як вважають, загинули тисяча сто чоловік.

Прийом об'єднання двох і більше речень оригіналу в одне речення при перекладі застосовується як для уточнення змісту, так і з стилістичною метою. Найчастіше до нього доводиться вдаватися, коли зв'язок між сусідніми реченнями настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується побудовою української фрази.

Об'єднання речень при перекладі може бути доцільним, коли жодне з них не містить закінченої думки:

The Chartists had not planned to assemble in arms on Kennington Common. Or march thence to the Houses of Parliament.

Чартисти ї не думали про те, щоб прийти у Кеннінгтонський парк із зброєю в руках і організувати похід до парламенту.

У цьому випадку немає підстав залишати логічно тісно зв'язані між собою думки розділеними.

Ще один приклад:

We were overjoyed - there was about a week to go - until we saw the "premises". Our faces fell, our hearts sank.

Ми раділи, адже залишався ще майже тиждень, але коли ми побачили приміщення, обличчя у всіх витягнулися, настрої упав.

Передача ввідного речення в перекладі ввідним реченням небажана, оскільки це порушило б смисловий зв'язок. Тому речення але коли ми побачили приміщення краще об'єднати з другим реченням

У деяких випадках необхідність об'єднання речень диктується стилістичними завданнями висловлювання. Підкреслення протиставлення у наступному прикладі посилюється при об'єднанні двох речень, які несуть це значення:

Once again the choice opens before the people. But it is no longer 1918. Nor is it 1938. The whole balance of forces is profoundly changed.

Народ знову стоїть перед вибором. Але тепер уже не 1918 рік і навіть не 1938. Розстановка сил докорінно змінилася.

Розчленування і об'єднання речень при перекладі тісно пов'язані із вибором синтаксичних конструкцій.

ГРАМАТИЧНІ ПОРІВНЯННЯ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

Навіть при мисленні рідною мовою мовець, а тим більше той, хто пише, вибирає найбільш відповідну синтаксичну структуру не зразу, а після деяких роздумів і порівнянь синтаксичних варіантів. Тим більше значення мають пошук і вибір граматичних форм при перекладі. Це особливо стосується тих випадків, коли іншомовна форма має якусь іншу специфіку і в українській мові важко або неможливо знайти формальні відповідники. Тоді важливо знати, якими граматичними засобами можна найкраще передати думку, виражену іншомовною граматичною формою або синтаксичною конструкцією.

I wanted to have done it myself.

He hoped to have succeeded.

She promised to have come.

Яке граматичне значення перфектного інфінітива у наведених прикладах? І як виразити це значення у перекладі? Граматичне значення у всіх трьох випадках одне і те ж: значення нереалізованої дії, вираженої дієсловом-присудком. Відповідно, ці речення можна було б перекласти:

Я хотів зробити це сам, але не зробив.

Він сподівався на успіх, але не мав його.

Вона обіцяла прийти раніше, але не прийшла.

Однак, такий переклад був би несправедливим по відношенню до української мови. Адже і в українській мові можна знайти спосіб так само коротко виразити ідею нереалізованої дії, як і українській мові. Для цього потрібно лиш відійти від копіювання форми англійської конструкції:

Я хотів було зробити це сам.

Він марно сподівався на успіх.

Вона тільки пообіцяла прийти раніше.

У першому випадку, тобто для англійських дієслів, що виражають бажання, намір, прагнення в минулому часі з перфектним інфінітивом, для перекладу на українську мову можна застосовувати форму так званого "недійсного способу" (термін А.А.Шахматова). В інших випадках передача значення нереалізованої дії можлива тільки лексичними засобами. Заміна граматичних засобів лексичними і, навпаки, лексичних граматичними - цілком закономірне і дуже поширене явище при перекладі. Між граматичними формами і синтаксичними конструкціями різних мов неможливо встановити такі відповідники, які б не залежали від їх лексичного значення. Можна намітити лише функціональні відповідники, які основані на передачі одних і тих же (або приблизно тих же) граматичних значень. При визначенні граматичних відповідників необхідно враховувати лексичне наповнення і стилістичну функцію конструкції. Тільки такі порівняння можуть мати значення для теорії і практики перекладу.

При виборі граматичних варіантів в у процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розбіжності граматичної будови англійської та української мов.

Одна із найважливіших розбіжностей - централізованість структури простого речення в англійській мові, що виражається у побудові речення навколо єдиного організуючого центру - підмета. Для цього англійська мова використовує наступні засоби:

1. сполучення пасивного стану з активним в однорідних членах-присудках;
2. синтаксичні комплекси;
3. подвійне керування;
4. прийменникові конструкції.

Перший, другий та четвертий засоби будуть розглядатися окремо. Що ж стосується подвійного керування, то ця характерна особливість англійської мови вимагає обов'язкової зміни конструкції (її децентралізації) при перекладі. В українському реченні два дієслова-присудки не можуть керувати одним і тим же додатком, якщо для одного з дієслів цей додаток є прийменниковим, а для іншого - безприйменниковим:

President Roosevelt summoned and was joined by Harry Hopkins in the afternoon.

У перекладі цього речення слід зробити внутрішнє розчленування:

Президент Рузвельт викликав до себе Гаррі Гопкінса, який приїхав до нього в той же день.

Таким же чином, в українській мові неможливою є конструкція з двома дієслівними присудками, які керують одним додатком, але з різними прийменниками:

They are not represented in but handled by the British Foreign Office (Th. Dreiser
This is Churchill's Democracy)

Міністерство закордонних справ Великобританії їх не представляє,
але воно розпоряджається ними на власний розсуд.

Як видно з прикладів, при перекладі конструкцій з подвійним керуванням перебудова структури речення є обов'язковою.

Іншою важливою особливістю англійської граматичної будови є існування конструкцій, граматичне значення яких розкривається поза рамками самої конструкції. До таких конструкцій відносяться складний додаток, складний підмет, абсолютні звороти та деякі види модальних конструкцій. Вони будуть розглядатися окремо.

ПЕРЕКЛАД КОНСТРУКЦІЙ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ФОРМАЛЬНИХ ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Переклад конструкції слід розуміти як умовний термін, який означає вибір найбільш відповідного типу речення, його структури і членування. При переклад з англійської мови на українську частіше доводиться спостерігати розходження між граматичними формами і синтаксичними конструкціями цих мов, ніж їх подібність. Крім того, необхідно враховувати, що навіть при зовнішній, формальній подібності конструкцій і форм їх стилістичне значення у різних мовах може бути різним.

ПЕРЕКЛАД ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

В англійській мові пасивні конструкції зустрічаються набагато частіше, ніж в українській. Це пов'язано із рядом особливостей, головною з яких є те, що в англійській мові можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим або прийменниковим додатком, що в українській мові неможливе. Пасивні конструкції в реченнях типу:

He was told the news.

This state of things cannot be put up with.

при перекладі замінюються активними:

Йому повідомили новину.

Не можна миритися з таким станом речей.

При таких перетвореннях можуть зустрічатися такі типові випадки:

- Англійському дієслову, що вимагає непрямого або прийменникового додатка, відповідає в українській мові перехідне дієслово. У таких випадках пасивна конструкція і у перекладі може залишатися пасивною:

The Sherman Anti-Trust Law is being interefered with.

Закон Шермана, спрямований проти монополій, постійно порушується.

These statements relative to the advocacy of violence were testified to only by stool-pigeons.

Покази про те, що вони проповідують насильство, давались тільки поліцейськими агентами.

- Англійському дієслову, що вимагає непрямого або прийменникового додатка, в українській мові відповідає неперехідне дієслово. У таких випадках доводиться замінити пасивну конструкцію активною:

The bed was not slept in.

У ліжку ніхто не спав.

- Форми дієслова у двох мовах ніби співпадають, але стилістичний фактор не дозволяє залишити у перекладі пасивну конструкцію:

He was the sort of person more at ease being asked than asking.

Форми бути запитуваним чи бути запитаним, які існують в українській мові, мають книжний характер. Тому конструкцію краще при перекладі замінити:

Він належав до тих людей, які з більшою охотою відповідають на питання, ніж ставлять їх іншим.

У багатьох випадках англійські пасивні конструкції передаються у перекладі українськими дієсловами з суфіксом -ся:

This method is considered the best.

Цей метод вважається найкращим.

Much fish is caught here.

Тут ловиться багато риби.

Lectures on various subjects are given here.

Тут читаються лекції на різні теми.

Коли при перекладі українською мовою можна або зберегти пасивну форму, або замінити її активною, важливо знати, чим саме обумовлене вживання пасивної форми в англійському оригіналі. Аналіз великої кількості прикладів показує, що пасивній конструкції в англійській мові надається перевага головним чином в наступних випадках:

1. коли неможливо або небажано вказувати виконавця дії:

"He will be well taken care of", said Loomis.

"Про Торпа потурбуються", сказав Луміс.

2. коли потрібно поставити логічний наголос на об'єкті, а не на суб'єкті дії:

The problem has been studied by many English scientists.

Проблема вивчалася багатьма англійським вченими.

The amendment was rejected by the majority of the Security Council.

Поправка була відхилена більшістю голосів членів Ради безпеки.

Деколи пасивні конструкції служать одночасно двом вказаним цілям: і щоб поставити у центрі висловлювання об'єкт дії, і щоб можна було не вказувати суб'єкта дії.

3. коли потрібно зберегти цілісність підмета в реченні:

He rose to speak and was warmly greeted by the audience.

Він встав, щоб взяти слово, і присутні тепло привітали його.

При перекладі українською мовою немає ні можливості, ні необхідності намагатися зберігати єдиний підмет у цьому прикладі подвійного керування. Слід зазначити, що використання пасиву при подвійному керуванні є дуже характерним і поширеним явищем в англійській мові. В українській мові таке не допускається.

This conspiracy against peace was hatched in and directed from London and Washington.

Ця змова проти миру, виношена в Лондоні та Вашингтоні, здійснювалася під їх керівництвом

4. у фразеологічних зворотах, тобто зв'язаних словосполученнях, і у стійких вільних словосполученнях. В англійській мові є цілий ряд фразеологічних зворотів з дієсловами у пасивному стані, Наприклад:

He was wined and dined.

Його тепло приймали.

More sinned against than sinning.

Скоріше жертва, ніж злочинець.

При перекладі дієслів у пасивному стані необхідно в багатьох випадках враховувати необхідність видової диференціації:

Sixty years ago Oklahoma was called Indian territory.

Контекст підказує, що правильним перекладом буде

Шістдесят років тому Оклахома називалась індіанською територією.

або

Шістдесят років тому Оклахома називали індіанською територією.

а не

*була названа

Термінативні дієслова у пасивному стані часто перекладаються на українську мову дієсловом доконаного виду, але видова диференціація в багатьох випадках можлива лише з врахуванням широкого контексту. Так, при описі кризи 1929-1932 років у США речення

Thousands of thousands of tons of food were burned, hundreds of thousands of gallons of milk were poured into rivers.

можна перекласти двома способами:

1. Мільйони тон харчових продуктів були спалені, сотні тисяч галонів молока вилиті в річки.
2. Мільйони тон харчових продуктів спалювалися, сотні тисяч галонів молока виливалися в річки.

в залежності від того, чи в ширшому контексті йдеться про результат, чи про процес.

Таким чином, переклад пасивних конструкцій зайвий раз доказує необхідність дотримання функціональної, а не формальної точності при перекладі.

ПЕРЕКЛАД СИНТАКСИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ -

ІНФІНІТИВНИХ, ДІСПРИКМЕТНИКОВИХ, ГЕРУНДІАЛЬНИХ

При перекладі синтаксичних комплексів особливо яскраво проявляється одна з найхарактерніших особливостей англійського синтаксису, котра полягає в тому, що граматичне значення конструкції розкривається за межами самого комплексу. Наглядним прикладом може слугувати переклад розглянутих нами раніше речень:

I wanted to have done it myself.

He hoped to have succeeded.

She promised to have come earlier.

(Перфектний інфінітив при дієслові-присудку, що виражає бажання, намір, обіцянку, очікування).

Переклад інфінітивних комплексів складний додаток та складний підмет розглядаються у нормативних граматиках, однак там відсутні вказівки на специфіку прийомів, що використовуються при перекладі.

При передачі комплексу складний додаток (об'єктний інфінітивний зворот, Complex Object) важливо мати на увазі, що між дієсловом-присудком і частинами комплексу в перекладі часто буває необхідною особлива сполучна ланка:

I, for my part, have known a five-pound note to interpose and knock up a half century's attachment between two brethren.

(W.Thackeray, Vanity Fair)

Це речення не можна перекладати:

* Я знав п'ятифунтову банкноту ...

адже У.Текерей зовсім не хотів сказати, що він особисто бачив ту банкноту чи тримав її в руках. Правильний переклад:

Що стосується мене, то я знав випадок, коли п'ятифунтова банкнота стала між двома братами і зруйнувала піввікову дружбу між ними.

Ще один приклад:

"I've known Dog Soldiers to ride a hundred and twenty miles a day", Wint said.

H.Fast, The Last Frontier

Я знаю випадки, коли шайєни проходили по сто двадцять миль за день", сказав Уїнт.

Синтаксичний комплекс складний підмет (суб'єктний інфінітивний комплекс, Complex Subject) майже завжди може перекладатися двома способами:

1. підрядним додатковим реченням:
2. головним реченням із перетворенням дієслівного присудка на ввідне слово

The treaty is reported to have been signed by all participants.

Повідомляють, що договір підписаний всіма учасниками.

Як повідомляється, договір підписаний всіма учасниками.

Певні труднощі виникають при перекладі інфінітивного комплексу, що вводиться прийменником *for*. При його перекладі необхідно враховувати, що цим комплексом робиться вказівка на те, що дія, виражена інфінітивом, виконується не підметом, а іншим суб'єктом. При передачі цієї конструкції в перекладі часто доводиться вдаватися до перебудови структури речення.

I have closed the window for you not to catch cold.

Я закрив вікно, щоб ви не застудилися.

Інфінітивний комплекс передано підрядним реченням.

It was unusual for him to go out in the afternoon.

Він звичайно не виходив на вулицю після обіду.

Інфінітивний зворот передано дієсловом в особовій формі.

But after Darwin's death, when his greatness was acknowledged by all, it was possible for the Victorian piety to build up a myth that he was essentially a religious man.

Але після смерті Дарвіна, коли його велич була визнана всіма, побожні вікторіанці змогли створити міф про те, що він був по суті релігійною людиною.

Інфінітив передано інфінітивом, але все речення при перекладі перебудовано.

Недивлячись на те, що в українській мові форми дієприкметника та дієприслівника є більш різноманітними, ніж в англійській мові, український дієприкметник та дієприслівник вживається рідше, ніж в англійській мові, оскільки він має більш книжний характер. Крім того, український дієприкметник та дієприслівник може виражати тільки одночасну або попередню дію по відношенню до дії, позначеної дієсловом-присудком. Тому навіть проста форма дієприкметника теперішнього часу далеко не завжди має формальні відповідники у вигляді дієприкметника в українській мові.

He liked always to keep a little nest egg for himself. This he kept in a bag in his room, often counting it and always sleeping with it under his pillow.

У даному прикладі ні один із дієприкметників не можна перекласти дієприкметником, оскільки вони виражають різні по часу та різнопланові дії, рівні за значенням дії дієслова-присудка:

Він любив ховати гроші для власних потреб. Зберігав їх він у себе в кімнаті в мішечку, часто перераховував свій скарб і на ніч завжди клав його під подушку.

В англійській мові дієприкметник може виражати і результат, позначеної присудком:

That was how Gideon spoke for the first time in the Convention hall, carrying a motion.

(H.Fast, Freedom Road)

Зберегти дієприкметникову конструкцію у перекладі неможливо, необхідно або виділити результат в окреме речення, або передати його шляхом сурядності:

Ось як Гідеон виступив вперше в Конвенті, і його пропозицію було прийнято.

Дієприкметник з сполучником *while* часто передається дієсловом в особовій формі або дієприкметником. Слід зазначити, що *while* може виражати як часові, так і допустові відносини. У таких випадках на українську мову він перекладається відповідними формами:

While claiming that miners' wages had been raised by five shillings during that period, he admitted that they were still lagging behind rising prices.

Це речення допускає два варіанти перекладу:

1. Хоча він заявив, що заробітна плата шахтарів підвищилася на 5 шилінгів за цей період, він тим не менше визнав, що вона все ще відстає від росту зарплати.

2. Стверджуючи, що зарплата шахтарів підвищилася на 5 шилінгів за цей період, він тим не менше визнав, що вона все ще відстає від росту цін.

З цього прикладу видно, що дієприкметникові конструкції із сполучником *while* передаються як особовою, так і неособовою формою дієслова.

Еліптичні конструкції з дієприкметником минулого часу і сполучниками *when* або *if* звичайно передаються повними підрядними реченнями, оскільки зворот із дієприслівником будучи є архаїчним і книжним:

When asked about the situation in North Africa, he answered that the government were considering it.

Коли його запитали про становище у Північній Африці, він відповів, що уряд розглядає це питання.

Mr Nelson (Labour) said if elected he would support the workers' wage demand.

Лейборист Нельсон заявив, що якщо його оберуть, він буде підтримувати вимоги робітників про підвищення заробітної плати.

У наступних прикладах при перекладі необхідна повна синтаксична перебудова аналогічної дієприкметникової конструкції:

When shot, Mrs Doran was apparently taking a walk.

Місіс Доран була вбита, очевидно, підчас прогулянки.

When asked, he said he was planning to visit the USA.

На поставлене запитання він відповів, що збирається відвідати США.

Цікавим є наступний приклад еліптичної конструкції з дієприкметником минулого часу.

The tribunal's decisions, when arrived at, reflected the opinions of the members.

У перекладі цю конструкцію можна передати дієприкметниковим зворотом:

Рішення, прийняті трибуналом, відобразили думку його членів.

Такі дієприкметникові звороти можуть бути і безсполучниковими:

Questioned about his reaction to the announcement, he replied ...

Коли його запитали, що він думає про цю заяву, він відповів ...

Еліптичні конструкції з дієприкметником часто можна зустріти в заголовках:

Textile Pay Rise Asked

Такі заголовки звичайно передаються відповідно до особливостей українських газетних заголовків та змісту статті:

Вимоги текстильників про підвищення заробітної плати.

Таким чином, еліптичні дієприкметникові звороти можуть передаватися різними способами: підрядними реченнями, дієсловом в особовій формі при повній перебудові речення речення або іменником з прийменником.

В англійській мові вживаються також речення із зворотом "складний додаток" (інфінітивним та дієприкметниковим) після дієслів *to have* і *to get* в якості присудка, що виражає дію, виконану ким-небудь по завданню особи, позначеної підметом або спонукання іншої особи до дії:

1. I had my hair cut. - Мені зробили зачіску.

I have a new coat made. - Мені шиють нове пальто.

2. I'll have him call you up. - Я скажу йому, щоб він Вам подзвонив.

Каузативні конструкції першого типу передаються неозначено-особовими реченнями. Конструкції другого типу - підрядними реченнями, причому дієслово *to have* перекладається залежно від контексту:

As soon as I heard that your boys had left you, I had them told to be back at their place at dawn.

W.S.Maugham The Outstation

Як тільки я почув, що Ваші слуги залишили Вас, я наказав передати їм, щоб вони на світанку повернулися на свої місця.

Для сучасної англійської мови дуже характерними є означення, виражені складними прикметниками, другим елементом яких є дієприкметник минулого часу. У ряді випадків такі означення співпадають з українськими означеннями, вираженими складними словами, або двома лексичними одиницями:

The long-expected reform.

Довгоочікувана реформа.

Much-advertised policy.

Широко розрекламована політика

В інших випадках такі означення доводиться перекладати іншими способами:

Tory-directed policy.

Політика, яку направляють консерватори.

A State Department controlled minority.

Меншість, яка знаходиться під контролем Державного департаменту.

У способах перекладу герундія та герундіальних конструкцій відображається подвійна природа герундія: суміщення в ньому дієслівних та іменникових характеристик. Герундій у функції підмета або додатка перекладається переважно віддієслівним іменником, герундій у різних обставинних функціях - різними формами дієслова (зокрема, дієприкметником) або підрядним реченням.

Однак, слід зауважити, що вирішальне значення при перекладі герундія часто мають не його функції в реченні, а його лексичне значення і зручність користування тією чи іншою українською граматичною формою. Так, у функції означення один герундій може перекладатися іменником:

the habit of speaking in public

звичка до публічних виступів

а інший - інфінітивом

the habit of smoking

звичка курити

У деяких випадках герундій перекладається дієприслівником:

Judy Gringham, the British champion, put her own best time in breaking the old record.

Чемпіонка Великобританії Джуді Грінгем показала найкращий результат, покращивши свій власний рекорд.

Герундіальні звороти передаються на українську мову підрядними реченнями:

He insists on the contract being signed immediately.

Він наполягає на тому, щоб договір був підписаний негайно.

He objected to the ships leaving the port in such bad weather.

Він заперечує проти того, щоб кораблі виходили з порту в таку бурю.

Вживання суб'єкта герундіального звороту в загальному відмінку замість присвійного у зв'язку із співпадінням форми герундія з формою дієприкметника теперішнього часу створює деколи можливість двозначного розуміння тексту, як у наступному прикладі:

He used to bombard the Foreign Office with messages protesting against Russians getting visas.

(R.Parker Conspiracy Against Peace)

Форма getting формально може розглядатися у даному випадку і як герундій, і як дієприкметник. Однак контекст не дозволяє вважати ing-форму дієприкметником, оскільки тоді при перекладі виходить нісенітниця:

*протестуючи проти росіян, які отримували візи.

Правильним перекладом буде:

протестуючи проти того, щоб росіянам видавали візи
або

протестуючи проти видачі віз росіянам.

Таким чином, навіть розпізнавання граматичної форми, не кажучи вже про вибір засобів її перекладу, в деяких випадках обумовлюється контекстом.

ПЕРЕКЛАД АБСОЛЮТНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Оскільки під перекладом конструкції слід розуміти вибір граматичних засобів для найбільш повноцінної передачі її змісту, переклад абсолютних конструкцій залежить головним чином від характеру синтаксичного і смислового зв'язку цього звороту з головною частиною речення. Цей зв'язок може бути обставинним, означальним, пояснювальним і приєднувальним.

Специфічне значення абсолютних конструкцій в англійській мові полягає у спряженості дій, тобто у комплексному вираженні зв'язків та відносин між явищами дійсності, що проявляється у сполученні в одній формі причинно-наслідкового значення з часовим, умовного з часовим, значення супутніх обставин з обставиною способу дії тощо. При перекладі таких конструкцій смислові зв'язки між абсолютним зворотом і головною частиною речення формально не диференціюються. Засобами вираження таких недиференційованих зв'язків в українській мові є дієприслівниковий зворот, сурядне і самостійне речення.

General strike spirit began to run like wildfire, one local union after another endorsing the proposal of a complete tie-up.

Абсолютний дієприкметниковий зворот у цьому випадку якби розкриває, пояснює і уточнює загальне положення, охарактеризоване в головній частині речення. Диференціація зв'язку при перекладі тут непотрібна:

Заклик до загального страйку поширився як лісова пожежа по всій країні: одна профспілка за іншою приєднувалися до рішення про повне припинення роботи.

Оскільки граматичне значення абсолютних конструкцій полягає у спряженні різноsubj'єктних дій, при перекладі важливо встановити, чи має дана конструкція не тільки різні граматичні, але й логічні subj'єкти. При єдності логічного subj'єкта (тобто виконавця дії) в обох частинах речення у перекладі можливе використання дієприслівникового звороту:

He stood, his head bent.

Він стояв, опустивши голову.

He stood, his eyes fixed on his friend.

Він стояв, втупившись поглядом у свого товариша.

При різних логічних subj'єктах дієприслівниковий зворот у перекладі неможливий:

The dance broke up, the couples hurrying to their seats.

Музика припинилася, і танцюючі пари кинулися до своїх місць.

Деколи абсолютний зворот вживається для приєднання нової думки, рівної за своїм значенням змісту головної частини речення. Такі звороти можна назвати зворотами із приєднувальним значенням:

The lamp was quickly and widely adopted, Davy himself refusing to take any royalties for what he regarded as his gift to humanity.

Лампа швидко завоювала широке визнання, але сам Дейві відмовлявся приймати будь-які почесні, вважаючи її своїм подарунком людству.

Найбільш постійний характер мають абсолютні звороти, які перетворилися у фразеологічні одиниці. Це звороти типу sword in hand, cap in hand, hat in hand, tongue in cheek, cheek by jowl.

Лекція 4. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу В.І.Карабан виокремлює "багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики. визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі "фальшиві друзі" перекладача, як псевдоінтернаціоналізми. лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо" (ч.ІІ, с.12-13). До граматичних відмінностей автор відносить особливості граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення. "Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо" (ч.І, с.14)

Основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Було би невірним говорити про переклад термінів як таких. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, - повне розуміння його перекладачем. Механічне заучування термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі. Перекладач повинен детально вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

Однак, у спеціальному тексті нерідко буває елемент новизни, який є особливо цікавим для читача, але пов'язаний із вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Основна умова подолання цієї труднощі полягає у детальному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є усталеними в науці. Актуальні наукові проблеми, найновіші технічні винаходи і відкриття висвітлюються у друкованих виданнях і перш за все - у періодичних виданнях, до яких і повинен звертатися перекладач. Велику допомогу може надати тут консультація фахівця в

даній галузі. Спочатку необхідно точно встановити, у чому полягає описувана в іноземномовному перекладі проблема і в чому полягають проблеми її викладу в перекладі. Як уже вказувалося, проблема може полягати в описі нових процесів або найновішої апаратури. Перекладач повинен уважно співставити усі випадки вживання нових термінів або місць, які важко передаються засобами української мови, щоб із загального змісту тексту скласти собі чітке уявлення про описувану проблему.

Будь-який науковий текст характеризується певною повторюваністю термінів. Тому для правильної передачі значення незнайомого і відсутнього у словниках терміна або термінологічного сполучення дуже важливо врахувати і співставити всі випадки його вживання в даному тексті і лише після цього спробувати в'яснити значення терміну шляхом ознайомлення із спеціальною літературою з даного питання. Велику допомогу перекладачеві може надати уже існуюча перекладна література з даного питання, особливо якщо є можливість порівняти оригінал і переклад.

КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАМІНИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

При роботі з текстом перекладачеві не раз доводиться зустрічатися з випадками, коли "щоб вірно передати той чи інший образ або фразу в перекладі їх потрібно повністю змінити" (В.Г.Белінський). У чому ж суть цих змін?

Перш за все, слід зауважити, що вживаючи термін контекстуальна заміна, ми маємо на увазі використання у перекладі іншого слова або словосполучення (чи образу) замість того, які в мові перекладу формально відповідають слову або словосполученню оригіналу. Тому коли в мові перекладу немає формальних відповідників оригінальному слову чи словосполученню, говорити про заміну було б невірно. Дещо спрощуючи питання, можна сказати, що контекстуальна заміна передбачає відмову від використання існуючих еквівалентів або аналогів.

Чим може бути викликана така відмова? Із самого терміна контекстуальна заміна уже зрозуміло, що її причиною є особливості контексту, точніше незвичайне вживання слова або словосполучення у певному контексті. Розглянемо такий приклад:

The ridiculous letters the Liberals sent to Mr. Churchill declaring that Tories must not use the word Liberal in describing their policies, for electoral reasons, are a bad joke.

Як перекласти у цьому контексті словосполучення a bad joke? У більшості випадків це буде поганий жарт. Але тут, очевидно, інше значення: якщо ліберали пішли на таке приниження, то їм не до жартів. Логічно продовжуючи думку, приходимо до такого варіанту перекладу:

Не від хорошого життя направили ліберали це сміховинне послання, в якому вони заявляли, що консерватори не повинні користуватися словом "ліберальний" для викладення своєї політики підчас передвиборної кампанії

Знайдений варіант перекладу a bad joke - не від хорошого життя є контекстуальним і підійде далеко не в кожному випадку. Це яскравий приклад контекстуальної заміни.

Контекстуальні заміни можна розбити на 5 самостійних прийомів перекладу:

- диференціація і конкретизація понять;
- генералізація понять;
- логічний розвиток понять при перекладі;
- антонімічний переклад;
- компенсація втрат при перекладі.

Диференціація і конкретизація понять при перекладі.

З явищем багатозначності англійських слів перекладачеві доводиться зустрічатися на кожному кроці. Але поряд зі словами, які мають декілька окремих, часткових значень,

є й такі, які мають одне недиференційоване значення, яке при перекладі розпадається на ряд часткових. Наприклад, іменник *meal* має значення прийняття їжі; їда, харчування, але воно може позначати і сніданок, і обід, і вечерю. Іменник *mount* взагалі означає тварина під сідлом, але в конкретному тексті це або кінь, або верблюд, або мул і т.д.

Особливо поширені дані слова в області абстрактних понять. Такі слова, як *mind*, *spirit*, *attitude* і цілий ряд їм подібних не мають в українській мові таких же загальних недиференційованих відповідників, і перекладачеві доводиться вибирати одне із часткових значень там, де автор англійського тексту не задумуючись користується одним і тим же поняттям.

Навіть без прикладів зрозуміло, що при перекладі слова *attitude* важко знайти в українській мові загальне слово, яке б покривало всі чотири основні значення цього слова: відношення, поведінка, позиція, політика.

Звичайно, вищесказане не означає, що в українській мові немає слів, які виражають широкі узагальнення. Навіть перерахованим вище англійським словам можна знайти настільки ж недиференційовані відповідники: *mind* - інтелект, *spirit* - дух, *feeling* - відчуття, *attitude* - реакція на щось. Але ці відповідники не є еквівалентами, оскільки наведені українські слова не дають повної відповідності англійським словам ні у смисловому, ні в експресивно-стилістичному відношенні і навряд чи вони будуть доречними у перекладі будь-якого (наприклад, побутового) тексту.

Щоб побачити, яка велика кількість близьких значень пересікаються в англійських абстрактних словах-поняттях і наскільки складним і відповідальним є завдання перекладача при їх диференціації, достатньо проаналізувати основні значення слова-поняття *feeling*:

feeling n 1) відчуття, почуття, чуття; усвідомлення; 2) чутливість; 3) емоція, почуття; 4) звич. рl чуття, переживання; 5) співчуття, симпатія; доброта; 6) хвилювання, збудження; 7) думка, враження; сприйняття; розуміння (мистецтва тощо); 8) емоційна атмосфера; настрої; 9) передчуття

Диференціація значень відбувається як у вузькому, так і у широкому контексті. Деколи вона можлива навіть у рамках словосполучення, а в інших випадках необхідне залучення контексту речення, абзацу або навіть всього матеріалу, який перекладається.

The modern American trade union movement, arising out of the big industrial expansion and labor struggles ... was organized nationally the same year I was born, the American Federation of Labor having been organized in Pittsburgh on November 15, 1881 (W.Foster *The Twilight of World Capitalism*)

Сучасний американський профспілковий рух, що розгорнувся в результаті великого промислового піднесення і безперервного загострення боротьби робітничого класу ... оформився у загальнонаціональному масштабі у рік мого народження: 15 листопада 1881 року у м.Піттсбургу була створена Американська федерація праці.

Якщо у другому випадку значення слова *labor* розкривається уже в межах словосполучення *American Federation of Labor*, то диференціація значення *labor* у словосполученні *labor struggles* можлива тільки з урахуванням змісту всього речення.

Для правильної диференціації значення слова необхідно знати явище конкретної дійсності, яке стоїть за ним. Це особливо важливо, коли поряд із диференціацією відбувається і конкретизація абстрактних понять. Так, іменник *board*, родове поняття якого виражається словосполученням *колегіальний орган управління*,

диференціюється і конкретизується як правління, президія, бюро, рада, міністерство, колегія, департамент тощо. Словосполучення public school (Великобританія) можна конкретизувати лише за умови, що відомо, про яку саме із приватних шкіл йдеться (Тон, Вінчестер чи Гарроу).

Генералізація понять

Набагато рідше при перекладі з англійської мови на українську спостерігається зворотне явище: заміна конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим. Деколи цього вимагає логіка побудови думки.

So much so that today (money still in control in all lands of the press, the radio, the moving picture, the telephone, the officials of state, their banks and means of transportation, their police and hired agents), you have a never-ending downpour of lies concerning this vast program ... (Th. Dreiser Essays and Letters)

У перекладі ввідного речення - оскільки у всіх країнах гроші ще контролюють пресу, радіо, кіно, державний апарат, банки і транспорт - слово телефон було би недоречним. Необхідно замінити його більш широким поняттям засоби зв'язку, яке логічно входить у наведене перерахування.

Слід зауважити, що оскільки застосування генералізації може призводити до певної втрати (точності) інформації, використовувати її слід обережно, у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника, що перекладається, може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу.

Логічний розвиток понять при перекладі

Цей різновид контекстуальних заміन полягає в тому, що при відсутності або непридатності українського слова-поняття використовується інше, тісно зв'язане з ним поняття, що логічне витікає з нього. Так, наприклад заголовок газетної статті

Women Man Ships

найкраще перекласти

Жінки ведуть кораблі

хоча дієслово to man має словниковий відповідник комплектувати особовим складом.

Time's up, Joe. -

говорить лондонський службовець товаришеві в барі підчас обідньої перерви, і перекладач абсолютно правильно уникає прямого відповідника Наш час закінчився або Перерва закінчилася, оскільки ці вирази, особливо перший, недостатньо розмовні.

У цьому випадку найкраще перекласти

Час йти, Джо.

По-суті, ми тут маємо справу із заміною явища його причиною або наслідком.

The direct contrary is the truth.

не можна перекладати дослівно

*Прямо протилежне є істиною

оскільки це не відповідає духові української мови. Замінюючи саме явище його причиною, перекладемо

Насправді все зовсім навпаки. або Це зовсім не відповідає дійсності.

Перекладаючи фразу

The statement has been overtaken by time.

необхідно відмовитися від дослівного варіанту Час перегнав це твердження як від нісенітниць і передати наслідок:

Це твердження відстало від життя.

Шляхом логічного розгортання дії, якості, ознаки предмету ми приходимо до такого перекладу, який відповідає нормам сполучуваності слів в українській мові.

Прийом логічного розгортання думки часто є безумовно необхідним при перекладі для точного вираження змісту висловлювання. Наприклад, у статті до 100-річчя чартистського руху автор пише:

The Tenth of April indicated with unmistakable clarity just how the capitalist class, with its hangers-on, will always contemplate the prospect of the triumph of the working class (Daily Worker) .

Дієслово to contemplate має такі словникові відповідники:

1) споглядати; пильно розглядати; 2) міркувати, обмірковувати; 3) мати намір, збиратися; 4) очікувати, розраховувати

Очевидно, що автор цієї статті в комуністичній газеті аж ніяк не хоче сказати, що клас капіталістів пасивно чекає перемоги робітничого класу, навпаки, він показує, як активно капіталісти готуються до боротьби. Тому логічним буде поняття contemplate у перекладі розвинути:

Десяте квітня із усією ясністю показало, як капіталісти та їх приспівники мобілізують свої сили, щоб не допустити перемоги робітничого класу.

або

... готуються дати відсіч переможному наступу робітничого класу.

Крайнім випадком логічного розвитку понять при перекладі є прийом перекладу "від зворотного" або антонімічний переклад.

Антонімічний переклад

Прийом антонімічного перекладу полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова. Антонімічний переклад нерідко буває якщо не єдиним, то найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. Про це свідчить хоч би ряд прикладів з англо-українського словника:

Take your time. - Не поспішай.

Take it easy. - Не утруднюйте себе./ Не хвилюйтеся./ Не беріть до серця.

Mind your own business. - Не твоє діло!/ Не втручайся в чужі справи!

to keep one's head. - не розгубитися

to have clean hands in the matter - не мати (ніякого) відношення до якоїсь справи

Антонімічний переклад у більшості випадків є одним із можливих варіантів, але у наведених прикладах він є явно найкращим, а деколи і єдиним.

Коли англійське слово або вираз, що передається прийомом антонімічного перекладу, вжите в оригіналі у заперечній формі, то переклад буде мати стверджувальну форму:

Don't sit up, I'll be late. - Не чекайте на мене, лягайте спати.

Особливо важливо вміти застосувати прийом антонімічного перекладу у тих випадках, коли в українській мові немає точного словникового відповідника англійському слову і коли з міркувань стилістичного характеру небажано вдаватися до описового перекладу. Наприклад, при перекладі наступної фрази з Польового статуту армії Великобританії ця необхідність виникає через відсутність формального відповідника іменнику inferiority:

The adoption of the defensive does not necessarily imply weakness or inferiority.

Замінивши поняття inferiority його антонімом superiority, ми легко дамо точний смисловий і стилістичний відповідник оригіналу:

Перехід до оборони не обов'язково означає слабкість тих, хто обороняється чи перевагу сил противника.

Ще один приклад:

They nodded to each other by way of breaking the ice of unacquaintance (Th.Hardy, The Three Strangers)

Значення іменника unacquaintance можна передати тільки описово: той факт, що вони були незнайомі. Але такий розгорнутий переклад зовсім не підходить для художнього перекладу. Найкращим виходом буде антонімічний переклад:

Вони поклонилися один одному щоб зав'язати знайомство.

Але антонімічний переклад деколи дає найкраще вирішення і при повній можливості прямого перекладу.

The police were on show discreetly, but under cover was every able-bodied man of the force.

Для цього речення можливий прямий переклад шляхом конкретизації:

Поліцейські показувалися/ з'являлися лиш невеликими групами ...

але набагато краще передає зміст висловлювання антонімічний переклад:

Поліція трималася в тіні.

Особливо часто антонімічний переклад застосовується при перекладі фразеологічних одиниць. В англійській мові є багато таких фразеологічних одиниць, значення яких може бути передано (без втрати ідіоматичності) лише протилежним поняттям із запереченням.

He has a ready tongue. - Він за словом у кишеню не лізе.

No time like the present. - Лови момент.

To be weighed and found wanting. - Не витримати випробування./ Не виправдати надій.

Як видно з прикладів, антонімічний переклад - контекстуальний у повному змісті слова - є одним з найбільш гнучких способів передачі відтінків оригіналу.

Компенсація втрат при перекладі

Прийом компенсації втрат полягає у передачі смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрат іншим. Необхідність у компенсації виникає в зв'язку з тим, що у ряді випадків неможливо знайти повний відповідник (тобто смисловий і експресивно-стилістичний) для передачі у перекладі окремого елемента оригіналу.

Якщо необхідно пожертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивною напруженістю слова при перекладі, то слід в першу чергу намагатися зберегти експресивну спрямованість. Це значить, що перекладаючи, наприклад, яке-небудь сленгове (жаргонне) словечко, перекладач перш за все повинен забезпечити точність передачі смислового і експресивного значення слова, жертвуючи, в крайньому випадку, його жанрово-стилістичним забарвленням. Але якщо це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, його обов'язково слід передати в перекладі, хоча би і в іншому реченні, для чого і служить прийом компенсації втрат.

У чудовій за своєю рельєфністю характеристиці Джонаса Чезлвіта (Ch.Dickens Martin Chuzzlewit) міститься алегорія, яка у багатьох перекладах випала:

The education of Mr. Jonas had been conducted on the strictest principles of the main chance. The very first word he learned to spell was gain, and the second (when he got into two syllables), money.

Воспитание мистера Джонаса было самое строгое и с колыбели имело в виду главным образом корысть. Первое слово, которое он научился складывать, было "деньги", а второе (когда он добрался до трёхсложных слов) - "нажива". (переклад Н.Дарузес)

В оригіналі йдеться не про суворість самого виховання, а про суворе дотримання принципу, що головне в житті - нажива (Ч.Діккенс делікатно називає його the main chance - головний шанс). Критичне відношення автора до такого виховання підкреслюється ще й тим, що він позначає його ціль лицемірним іносказанням, яке, на жаль, не передане у перекладі. Але перекладач намагається компенсувати цю втрату, підсилюючи відтінки іронії у подальшому викладі. Звернемо також увагу на те, що переклад слів gain і money також є своєрідною компенсацією: адже по Діккенсу першим словом, яке навчився писати Джонас, було нажива, а другим - гроші. Але по-російськи, у зв'язку з іншою кількістю складів, природно ці слова переставити.

Лекція 5. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ТА БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА ЛЕКСИКА В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Однією з основних особливостей фразеологічних одиниць, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів, часто це значення не має нічого спільного із значеннями слів, які входять до нього:

to show white feather - бути боягузом

Багато фразеологізмів виникли на основі якогось історичного факту:

to dine with Duke Humphrey - залишитися без обіду

[Один час боржники в Лондоні ховалися від своїх кредиторів у Соборі святого Павла, де, серед інших, знаходиться і гробниця герцога Гамфрі; на запитання, де він буде обідати, боржник відповідав, що обідатиме з герцогом, тобто ніде].

У фразеологізмах часто міститься метафоричний елемент. Їх не можна перекладати дослівно. У багатьох випадках вони мають явно виражене національне забарвлення. Це все та ряд інших факторів призводить до того, що фразеологічні одиниці часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. Складність перекладу ідіом полягає у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і підшукати відповідний український варіант.

З точки зору перекладу фразеологічні звороти - приказки та прислів'я - зручно розділити на 3 групи.

До першої групи відносяться такі прислів'я та приказки, які повністю співпадають з українськими - як по смислу, так і по формі, тобто по описуваному образу або складових компонентах:

All that glitters is not gold.

Не все те золото, що блищить.

As a man sows, so shall he reap.

Як посієш, так і пожнеш.

New brooms sweep clean.

Нова мітла по-новому мете.

[Неспівпадіння числа в українській та англійській приказці в останньому прикладі не має суттєвого значення, тому ми включаємо його в першу групу].

Такі приказки та прислів'я, які повністю співпадають в різних мовах, мають своїм джерелом загальний прототип і часто є калькою з грецької або латинської, рідше інших мов.

До другої групи належать прислів'я і приказки, які співпадають по змісту, але не співпадають за образом, який лежить в їх основі:

Too many cooks will spoil the broth.

У семи няньок дитя без носа.

As well be hanged for a sheep, as for a lamb.

Сім бід - один одвіт. Сім смертям не бути, а одної не минути. Раз козі смерть.

To buy a pig in a poke.

Купити kota в мішку.

При перекладі таких фразеологічних одиниць рекомендується користуватися саме такими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки при їх перекладі перекладач повинен притримуватися принципу перекладу чогось звичного таким же звичним. У протилежному випадку приказка або прислів'я викличе у читача враження чогось несподіваного та оригінального. Тому англійську приказку

At a snail's pace - Як на волах.

не можна перекладати

*Із швидкістю равлика.

До третьої групи відносяться приказки та прислів'я, які не мають відповідників в українській мові - ні за змістом, ні за образом. Вони перекладаються або описово, або при допомозі приказки, створеної перекладачем.

Little pitchers have long/ wide ears.

Діти люблять слухати розмови дорослих. В малих дітей великі вуха.

Як приклад вдалого відтворення приказки у перекладі можна навести англійський переклад такого місця роману Л.Толстого "Война и мир":

Ерема, Ерема, сидел бы ты дома, точил свои веретена.

Jerome, Jerome, do not roam, but mind spindles at home. (Переклад А.і Л.Мод)

Незважаючи на те, що перекладачі вжили іноземне ім'я, вони дуже вдало зберегли римовану форму приказки, її ритмічну рівновагу, не кажучи вже про те, що вони дуже вірно передали її зміст.

Прислів'я і приказки часто мають чітко виражений національний характер, тому вони не можуть бути використані при перекладі, не дивлячись на те, що вони повністю співпадають по змісту. Так, англійську приказку

to carry coal to Newcastle

не можна перекладати російською приказкою

ездить в Тулу со своим самоваром

оскільки це внесло би в переклад чуже національне забарвлення. У таких випадках доводиться або давати близький до оригіналу переклад, робити описовий переклад або перекласти цю приказку із зміною образу:

Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл.

Робити щось безглузде/ недоцільне/ непотрібне.

В ліс дрова возити. В криницю воду лити.

Образні фразеологічні звороти, побудовані у вигляді порівнянь, з точки зору перекладу можна поділити на ті ж три групи, що і прислів'я та приказки.

До першої групи відносяться фразеологічні звороти, які мають повну образну та змістову відповідність в мові оригіналу та в мові перекладу:

cold as ice

холодний, як лід

sweet as honey

солодкий, як мед

До другої групи відносяться фразеологічні звороти, які виражають ту саму думку, але за допомогою іншого образу:

as old as the hills

старий, як світ

as hungry as a hunter

голодний, як вовк/ собака/ пес

До третьої групи відносяться такі порівняння, які не мають собі подібних в українській мові:

as brown as a berry

дуже темний/ дуже загорілий/ шоколадного кольору

Як видно з прикладів, вирази першої групи не створюють проблем при перекладі. Вирази другої групи звичайно перекладаються українськими аналогами. Однак тут перекладач повинен керуватися уже згадуваним принципом - перекладати щось звичне таким же звичним. Образ, пов'язаний із словом, у таких порівняннях настільки зрісся з ним, що майже не сприймається як образ, і в багатьох випадках є зовсім стертим. Було би помилкою зберегти слово, яке входить у таке словосполучення, оскільки у перекладі даний фразеологічний зворот звучав би штучно і незвично, що внесло би в переклад те, чого немає в оригіналі: була б повернута яскравість звичному стертому образу, Тому приказку

to sleep like a log

слід перекладати

спати як убитий/ спати без задніх ніг

а не

*спати як колода.

Фразеологічні звороти, що входять до третьої групи, звичайно перекладаються описово, по змісту.

До фразеологічних зворотів відносяться також і крилаті вирази та посилення, що широко вживаються у різних типах мовлення та стилях мови. До їх числа відносяться і різні цитати - літературного характеру, біблеїзми, висловлювання історичних осіб тощо. При їх передачі перекладач повинен керуватися традицією, що існує в українській мові, незалежно від словникового значення слів, що входять до складу виразу. Тут часто спостерігається розходження між українською та англійською мовами. Одне і те ж слово, що входить до складу різних виразів в англійській мові, може вимагати перекладу різними словами у зв'язку з усталеною в українській мові традицією. Порівняємо, для прикладу, два такі вирази:

massacre of the innocent

massacre of Saint Bartholomew

У першому випадку слово massacre перекладається вбивство/ побиття немовлят. У другому ж воно взагалі не перекладається, оскільки дана історична подія відома в українській мові як Варфоломійська ніч.

Окремо слід зупинитися на перекладі біблеїзмів. В англійській традиції вони дуже часто використовуються в різних стилях мовлення, у тому числі і в публіцистичних текстах. Біблеїзми надають висловлюванню глибокої образності. При перекладі їх

часто доводиться розшифровувати, оскільки їх образи, їх переносне значення у зв'язку з рядом причин не завжди зрозумілі для українського читача або слухача:

Nine mocking years with the golden calf and three long years of scourge, ... nine crazy years at the ticker and three long years in the breadline! (F.D.Roosevelt about Harding - Coolidge - Hoover era, Safire's Political Dictionary by William Safire, 1978, p.747)

Девять лихих денежных лет и три долгих года бедствий, ... девять лет безумных удач на бирже и три долгих года в очередях за хлебом (Цит. за Т.Клюкіною)

Ще один приклад. Вираз *whited sepulchres* у Біблії перекладається як гроби побілені (Євангеліє від Матея 23:27-28). Але за цим виразом, який може не зразу бути зрозумілим пересічному читачеві стоїть певний образ, який розкрито в першоджерелі: "Горе вам, книжники і фарисеї, лицеміри, що схожі на гроби побілені, які зверху гарними здаються, а всередині повні кісток мертвих та всякої нечистоти. Отак і ви: назовні здаєтесь людям справедливі, а всередині сповнені лицемірства і беззаконня". Ось як цей образ використано в літературі:

The revelation not only shocked Mary, but made her wonder how many more of her hitherto respected elders might be whited sepulchres (Oxford Dictionary of Current Idiomatic English)

Это открытие не только шокировало Мэри, но и заставило её задуматься - а сколько ещё из до сих пор уважаемых ею людей старшего поколения являются ханжами или лицемерами (Цит. за Т.Клюкіною).

Підсумовуючи вищесказане, подамо основні способи перекладу фразеологічних одиниць.

1. Найкращий спосіб - передати фразеологізм фразеологізмом. Це є можливим тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних).

Strike while the iron is hot.

Куй залізо, поки гаряче.

2. Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення:

Can the leopard change his spots?

Природу не виправиш. Горбатого могила справить.

Але не: рос.*Черного кобеля не отмоешь добела

3. Переклад калькою, тобто спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю. При такому способі треба пам'ятати, що:

- образ повинен бути зрозумілим, метафоричне, переносне значення повинно виходити з прямого значення:

Little pitchers have long ears.

У малих дітей великі вуха.

- якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві:

To carry coal to Newcastle.

Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл.

- перекладові слід надати форму фразеологізму:

Rome was not built in a day.

Не зразу Рим будувався.

4. Описовий переклад, відмова від перекладу фразеологізмом:

to cut off with a shilling

залишити без спадщини

ПЕРЕДАЧА ВЛАСНИХ ІМЕН ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Саме при передачі власних імен та географічних назв найбільш виразно проявляється тенденція до встановлення еквівалентів. Існує три способи передачі власних назв у перекладі: транслітерація, транскрипція або транскрибування та калькування.

При транслітерації іноземні власні імена та географічні назви передаються буквами українського алфавіту без врахування особливостей вимови:

Hull - Гуль

Walter - Вальтер

Worchester - Ворчестер

Hudson - Гудзон

Правила транслітерації встановлюються спеціальними стандартами. Міжнародним стандартом ISO 9:1995 Information and documentation -- Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters -- Slavic and non-Slavic languages, встановленим Міжнародною організацією стандартизації (International Organization for Standardization - ISO), встановлені правила передачі власних імен та географічних назв мов, які користуються кирилицею, латинським шрифтом.

Однак, слід зазначити, що у практичному застосуванні при передачі тої чи іншої назви конкретною мовою часто спостерігається відхід від цього стандарту. Так, наприклад, українські літери ч, ш, щ згідно зі стандартом ISO 9:1995 потрібно передавати літерами č, š, та буквосполученням šč відповідно:

Щаденко - Ščadenko

Шевченко - Ševčenko

Але при передачі українських власних імен конкретними мовами частіше застосовуються відповідні словосполучення, характерні для цих мов. Так, в каталозі Бібліотеки Конгресу США поряд з англійською транслітерацією прізвища Т.Г.Шевченка Shevchenko зустрічається німецький варіант Schewtschenko, французький Chevtschenko та польський Szewczenko.

Комісією української правничої термінології Верховної Ради України розроблено обов'язковий для використання у правничих та офіційних текстах стандарт транслітерації українських власних імен та географічних назв літерами та буквосполученнями латинського алфавіту.

Для передачі іншомовних назв та імен українською мовою велику допомогу можуть надати різні довідники (див. напр., Бендзар Б., Бобинець С.; Гиляревский Р.С., Старостин Б.А.).

Транскрипція або транскрибування полягає у фонетичній передачі імені, тобто так, як воно звучить на іноземній мові:

Brighton - Брайтон

New York - Нью-Йорк

Два зазначені вище способи перекладу часто об'єднують під єдиною назвою транскодування. Розрізняють чотири види транскодування:

- транскрибування або транскрипція;

- транслітерування;
- змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування);
- адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу) (Карабан В.І., ч.1, с.21).
Переклад шляхом калькування полягає у дослівному перекладі власного імені по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле:

Cape of Good Hope - Мис Доброї Надії

New South Wales - Новий Південний Уельс

Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

Слід зазначити, що єдиної чіткої системи принципів передачі власних імен та назв не існує. Велике значення тут має традиція. Тільки намаганням зберегти традиційне написання імен, відомих у нас здавен, можна пояснити той факт, що поряд із транскрибуванням імен George (Джордж), Charles (Чарльз), William (Уільям або Вільям) зберігаються транслітеровані імена королів: Георг IV (George IV), Карл I (Charles I) чи Вільгельм Завойовник (William the Conqueror). Немає єдності у передачі, наприклад, і англійської літери w. Так, ми пишемо Вальтер Скот (Walter Scott), але Уолл Стрит (Wall Street).

Останнім часом спостерігається тенденція до переходу від транслітерації до транскрипції, особливо у передачі географічних назв. Так, Worcester поряд з традиційним Ворчестер часто передається Вустер, Hull - Хелл (традиційне Гуль). Проте, Texas за традицією залишається Техасом. І ця непослідовність заходить так далеко, що New Hampshire передається як Нью-Гемпшир (транскрипція), а New Orleans - Новий Орлеан (комбінація калькування та транскрипції з французької вимови).

Часто можна відзначити і непослідовність і в передачі прізвищ. Так, англійські прізвища, які закінчуються на -euta -au передаються по-різному:

Теккерей (Thackeray)

але

Гакслі (Huxley), Прістлі (Priestley)

Деякі географічні назви мають різні форми у різних мовах. При перекладі за основу треба брати ту форму, яку вони мають у себе на батьківщині:

нім. Aachen - фр. Aix-la-Chapelle - гол. Aken - укр. Аахен

пол. Warszawa - англ. Warsaw - укр. Варшава

італ. Venezia - англ. Venice - укр. Венеція

гол. den Haag - англ. the Hague - укр. Гаага

Назви газет та журналів, як правило, транскрибуються:

Times - Таймс

International Herald Tribune - Інтернешенел Геральд Тріб'юн

Однак і тут існує традиційна передача стосовно відомих історичних видань, які передаються калькуванням:

"L'Ami du Peuple" - "Друг народу" (газета, яку видавав Ж.-П.Марат)

"Rheinischen Zeitung" - "Рейнська газета" (редактор - К.Маркс)

При передачі назв наукових журналів, як правило, також застосовується транскодування (транскрипція або транслітерація). Однак, досить часто поряд з транскодуванням застосовують і калькування:

"Chemical Abstracts" - "Кемікел ебсрєктс" ("Хімічний реферативний журнал")

"Solid State Physics" - "Солід стейт фізікс" ("Фізика твердого тіла")

Назви наукових або технічних установ перекладаються:

Institute of Biochemistry - Інститут біохімії

Car Development Centre - Центр проектування автомобілів

Якщо ж до складу назви входить антропонім, то у перекладі додається слово імені:

M. Planck Institute - Інститут ім. М. Планка

Bertran Russel Centre - Центр імені Бертрана Расселла

Назви підприємств транскодуються. Деколи до назви додається загальний іменник, який визначає вид підприємства:

Dow Chemical -(концерн) Доу Кемікал

Coca-Cola - (компанія) Кока-Кола

Texasco - нафтодобувна компанія Тексако

Якщо загальний елемент входить до складу назви (company, corporation), то він не перекладається:

Harris Paint Company - Гарріс Пейнт Компані

Sony Corporation - Соні Корпорейшн

Абревіатури у складі назв підприємств звичайно транскрибуються:

LG - Компанія Ел-Джі

СНС Ltd. - Сі-Ейч-Сі Лімітед

При перекладі назв організацій спостерігається деяка неоднозначність: як правило, вони перекладаються, але зустрічаються й випадки транскодування:

Federal Bureau of Investigation - Федеральне бюро розслідувань

Central Intelligence Agency - Центральне розвідувальне управління

але:

Scotland Yard - Скотланд Ярд

ПЕРЕКЛАД СЛІВ, ЩО ОЗНАЧАЮТЬ СПЕЦИФІЧНІ РЕАЛІЇ

Перекладач повинен знати не тільки мову, але й життя, побут, історію, географію, культуру, державний та політичний устрій тих країн, з мови яких ведеться переклад. Незнання реальної дійсності, яка стоїть за словами, нерозуміння реалій часто призводить до грубих помилок у перекладі.

У ряді перекладів роману У. Теккерея "Ярмарок пихи" ("Vanity Fair") допущені помилки у передачі деяких реалій. Так, в одному з розділів дорослий син священика Б'юта Кроулі заходить до вітальні через вікно. В оригіналі, однак, знаходимо, що він заходив

through the parlour window.

В У. Теккерея це означає French windows - a pair of light doors made of glass in a frame, usually opening out on to a garden or balcony.

В іншому місці у деяких перекладах залишається неперекладеним біблеїзм (до речі, біблеїзми часто зустрічаються не тільки у класиків ХІХ ст., але й в сучасних англомовних авторів, у тому числі і в публіцистиці). Один з героїв роману, старий Седлі, незадоволений тим, що його син ніяковіє перед дівчатами:

I've no patience with Jos and his dendified modesty. It is out-Josephing Joseph.

У підкресленій фразі міститься посилання на біблейську легенду про Йосифа Прекрасного (Книга Буття: 39). У літературі цей образ вживається як втілення високоморальної людини, яка не піддається ніяким спокусам. У згадуваних перекладах ця алюзія, як правило, пропускала.

Ще один приклад. У перекладі повісті А.Крісті "П'ятеро поросят" (Донецьк, видавництво "Донбас", 1991 р.) є таке речення:

Вони пішли стежкою і опинилися біля будинку - старого, але ще гарного, в грузинському стилі приміщення.

Перекладач при роботі над твором не задумався над тим, що в англійському містечку, де відбувається дія повісті, не могло бути старих будівель в грузинському стилі. Йшлося ж про Georgian style - георгіанський стиль, тобто стиль часів правління королів Георгів.

При перекладі необхідно враховувати, що перший поверх у Великобританії - ground floor, у Франції - rez-de-chassee, а у Сполучених Штатах Америки - first floor.

Вираз

He pulled the window up / down,

Він відкрив / закрив вікно,

Він підняв / опустив вікно

Він відкрив / закрив вікно,

Не можна перекладати вигук підчас виступу оратора

як

оскільки в оригіналі це не заклик до уваги, а вираз повного схвалення того, що говорить оратор.

He was whistled by the audience.

*Публіка його освистала,

Кожен раз, коли перекладачеві зустрічається слово, в значенні якого він сумнівається по суті, тобто коли йому не зрозуміло, яка реальна дійсність стоїть за цим словом, він повинен в'яснити значення цієї реалії. Якщо він не знаходить відповіді у словниках, то необхідно звертатися до довідників, до спеціальної літератури, за консультацією спеціалістів.

Лекція 6. ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ, ПСЕВДОІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ, НЕОЛОГІЗМИ ТА ТЕРМІНИ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

ПЕРЕКЛАД ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова - це слова або вислови, які належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. Вони звичайно або запозичені безпосередньо з якогось джерела, або через іншу мову.

З точки зору перекладача ці слова можна умовно розділити на дві групи. Перша - це власне інтернаціоналізми, які мають одне і те ж значення у мовах оригіналу та перекладу, наприклад:

англ. sport - укр. спорт

англ. football - укр. футбол

Ці слова співпадають як за формою, так і за значенням і в мові перекладу існують еквіваленти для їх перекладу. Враховуючи це, переклад власне інтернаціоналізмів не створює для перекладача ніяких труднощів.

Друга група - так звані псевдоінтернаціоналізми - в українській мові мають:

1. зовсім інше значення, ніж в інших мовах;
2. вужче значення;
3. ширше значення.

Передача слів першої групи викликає певні труднощі. Перекладач, природно, згадує, перш за все, однокорінне слово, яке, однак, в українській мові має інше значення.

Наприклад:

rent - the money that someone pays for the use of a room, a house etc. that belongs to someone else

рента - вид прибутку з капіталу, землі, майна, що його власники регулярно одержують незалежно від заняття підприємницькою діяльністю

complexion - the natural colour or appearance of the skin on your face

комплексія - будова тіла

compositor - someone who arranges letters, pictures etc. on a page before they are printed

композитор - автор музичного твору

decade - a period of ten years

декада - проміжок часу в десять днів, десятиденка

ammunition - bullets, shells etc. that are fired from guns

амуніція - речі (крім одягу і зброї), які становлять спорядження військовослужбовця

prospect - a possibility that something you hope for will happen soon

проспект - 1) широка пряма вулиця в місті; 2) поширений виклад плану, зміст якої-небудь наукової праці, учбового посібника; 3) рекламна листівка або брошура з описом товару та умов торгівлі

pathetic - something or someone that is pathetic is so useless, unsuccessful or badly done that they annoy you

патетичний - пристрасний, піднесений, пафосний, притаманний творам літератури, музики, кіно, театру тощо

sympathetic - willing to try to understand someone else's problems and give them any help they need

симпатичний - який викликає почуття прихильності, доброзичливості

trivial - unimportant or of little value

тривіальний - звичайний, заяложений, позбавлений оригінальності

Прикладом другої групи може служити слово meeting, яке далеко не завжди відповідає українському словумітинг. Основне значення англійського слова - an event at which people meet to talk and decide things. Наприклад, a meeting of old friends. Значення політичні збори є вторинним. Українське слово агонія має вузьке значення останні, переважно рухові, прояви життєвих функцій, що передують смерті. В англійській мові, крім значення very severe pain, воно має значення a very sad, difficult, or unpleasant situation:

It was agony not knowing if she would live.

She was in agony of tears.

Слова цієї групи є особливо небезпечними для перекладача, оскільки вони є інтернаціональними тільки в одному із своїх значень. До них відносяться багато слів, які означають професію, рід занять:

director - 1. one of the committee of top managers who control a company; 2. the person who gives instructions to the actors, cameraman in a film or a play; 3. someone who is in charge of a particular activity or organization

директор - керівник установи, підприємства чи навчального закладу

engineer - 1. someone who designs the way roads, bridges, machines etc. are built; 2. someone who controls the engines on a ship or aircraft; 3. BrE someone who repairs

electrical or mechanical equipment; 4. soldier in the army who designs and builds roads, bridges etc; 5. AmE someone who drives a train

інженер - спеціаліст з вищою технічною освітою

president - 1. the official leader of a country that does not have a king or a queen; 2. the person in charge of a club, college, government department, etc; 3. AmE the head of a business, bank etc; 4. head of the meeting

президент - 1. виборний голова, керівник товариства, організації, установи тощо; 2. в ряді країн глава держави

student - 1. someone who is studying at a school, university etc; 2. be a student of sth - to be very interested in a particular subject

студент - учень вищого навчального закладу

З наведених прикладів видно, як уважно потрібно перекладачу перевіряти по контексту та словнику значення подібних слів.

Прикладом третьої підгрупи може служити слово бригадир, яке, крім значення військове звання, має в українській мові ще й значення керівник виробничого підрозділу (бригади). В англійській мові однокорінне слово brigadier має тільки одне значення - a high military rank in the British army or the person who has this rank.

Псевдоінтернаціональні слова другої і третьої груп часто бувають нездоланною проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма їх називають "удавані або фальшиві друзі перекладача" (translator's false friends). Зустрічаючись з ними, перекладач мимоволі згадує етимологічно тотожне українське слово і забуває, що його значення та вживання не співпадають із значенням та вживанням відповідного англійського слова.

З проблемою "удаваних друзів перекладача" зустрічаються не лише початкуючі, але й досвідчені перекладачі. Прикладом такої помилки може служити наступний фрагмент перекладу роману Чарльза Діккенса "Девід Коперфільд", зроблений російським перекладачем І.Введенським:

"Now, my dear Dora, you must know that I never said that."

"You said I wasn't comfortable", said Dora.

"I said the housekeeping wasn't comfortable"

"Но ты должна знать, душенька, что я этого никогда не говорил".

"Ты сказал, что я некомфортабельна".

"Совсем нет. Я сказал, что в нашем хозяйстве нет комфорта".

Перекладач не врахував, що слово comfortable має ще й значення спокійний, задоволений.

Деякі помилки у перекладі псевдоінтернаціональних слів міцно укорінилися у перекладацькій практиці, наприклад, слово dramatic у виразі a dramatic changes має значення sudden, striking, impressive, однак досить часто це словосполучення перекладається драматичні зміни.

У деяких випадках власне інтернаціоналізм не може бути вжитим при перекладі у зв'язку з різною сполучуваністю слів у різних мовах або через причини стилістичного характеру:

... he was strongly built, with curly hair that seemed to show all the vitality of a fine constitution.

Слово constitution у цьому прикладі вжито у значенні the ability of your body to fight disease and illness. В українській мові слово конституція також має це значення (комплекс функціональних та анатомічних особливостей організму людини, що

визначає його реакцію на різні (в т.ч. й хвороботворні) впливи зовнішнього середовища). Однак у такому значенні це слово є спеціальним медичним терміном. І тому неможливо у наведеному художньому тексті вжити:

* ... він був міцної статури, а його кучеряве волосся, здавалося, говорило про життєздатність і здорову конституцію.

Правильним буде:

про життєздатність здорового організму.

ПЕРЕКЛАД НЕОЛОГІЗМІВ

Дотепер не існує однозначного вирішення питання: за чим можна закріпити поняття неологізму або інновації, які критерії віднесення тієї чи іншої словникової одиниці до неологізмів.

При аналізі визначень поняття “неологізм” або “інновація” різними дослідниками, стають очевидними дві точки зору, які полягають у тому, що термін “неологізм” застосовується як до новоутворень, тобто до знов утворених на матеріалі мови, у повній відповідності з існуючими у мові словотворчими моделями словам або словосполученням, які означають нове, раніше невідоме, неіснуюче поняття, предмет, галузь науки, вид занять, професію тощо, наприклад, reactor – `ядерний реактор`, biocide – `біологічна війна` тощо, так власне і до неологізмів, а саме до знов утворених синонімів до вже існуючого у мові слова для визначення відомого поняття, однак яке має конотативні відтінки, тобто супровідні семантичні та стилістичні відтінки слова, які накладаються на його головне значення, а також до слів в новому значенні. Наприклад, слово boffin (науковець, який займається засекреченими розробками, найчастіше у військових цілях) є близьким синонімом слова scientist, але має інший семантичний відтінок тощо. Існує також деяка неоднорідність складу цих лексичних інновацій через причини своєї появи, за своєю сталістю у мові, за частотою вживання, за своєю подальшою долею, коли одні з них надовго входять у мову, а інші бувають менш стійкими і можуть вийти з ужитку через якийсь відносно короткий проміжок часу.

“Часто поява нових слів пов`язана з виникненням нових асоціацій, хоча поняття залишається тим самим, так як мова взагалі, лексика зокрема, виконуючи свою головну функцію як засіб спілкування, перебудовується, диференціюється й уточнюється для того, щоб більш адекватно відобразити, відтворити та закріпити нові поняття у відповідних словах та виразах”[1]. З`явившись на периферії мовної системи, неологізми перебувають якийсь час у її розпорядженні та тільки потім поступово, не всі, а ті, які найбільш відповідають структурним вимогам слова мови, пересуваються до центру мовної системи, до основного словникового фонду.

Новоутворення, у свою чергу, якщо й з`являються на периферії, то набагато швидше (а іноді й одразу) проникають ближче до центру, будучи затребуваними та незамінними, активно входять у словниковий склад. Інновації з`являються, як правило, у мові науки, техніки, культури, політики, в той час як неологізми – у розмовному мовленні.

Виходячи з того, що часовий критерій для виділення новоутворення та неологізмів об`єктивно визначити неможливо, то має сенс скористатися суб`єктивним критерієм: чи сприймає колективна (та особиста) мовна свідомість ту чи іншу лексичну одиницю як нове.

Надалі для зручності позначатимемо терміном “неологізм” будь-яке слово, що має якості як лексичних новоутворень, так і якості неологізмів зокрема.

При перекладі неологізмів взагалі, та неологізмів сфери економіки, комп'ютерних технологій та Інтернет зокрема, найскладнішим є з'ясування значення слова. Власне переклад неологізму, значення якого вже відомо перекладачеві, задача порівняно простіша, й вирішується вона за допомогою використання засобів, викладених нижче, у залежності від того, до якого типу слів належить даний неологізм.

Якщо нове слово відсутнє у англо-українському, англо-російському словнику, то слід спробувати знайти його в англо-англійському словнику. У багатьох широко відомих словниках існують розділи "Нові слова" (New Words Section). Багато неологізмів можна знайти у словниках та розділах, присвячених сленгу. Слід звернути увагу на те, що найбільш оперативно готуються та видаються словники малого та середнього обсягів, утім через те, що ці словники мають обмежений словниковий список, вони не можуть задовольнити потреби професіонала.

Проте, словники, з об'єктивних причин, не можуть відображати слова, що знов і знов з'являються, хоча б тому що лексикографи застерігаються включати в словники так звані "оказіональні" неологізми, тобто індивідуальні новоутворення, які вводяться окремими авторами для даного випадку. Найчастіше такі слова виявляються "нежиттєздатними" та зникають так само швидко, як з'являються.

З'ясування значення неологізму з контексту

Виходячи з визначення терміна "неологізм" можна припустити, що перекладач, вперше зустрічаючи власне неологізм, природно не має й гадки про поняття, яке воно позначає. Тому значення неологізму найчастіше визначається з контексту. При письмовому перекладі контекст, як правило дуже інформативний.

У процесі перекладу, звичайно, розрізняють два етапи:

1. з'ясування значення слова в контексті;
2. передача цього значення засобами МП.

При перекладі неологізмів, як вже зазначалося вище, перший етап має вирішальну роль, а останній є лише суто технічним питанням, хоча і його важливо вирішити методами найбільш прийнятними для МП.

У межах загального поняття контексту розрізняється вузький контекст (мікроконтекст) та широкий контекст (макроконтекст). Під вузьким контекстом мається на увазі контекст речення, тобто лінгвальні одиниці, що складають оточення даної одиниці, яке не виходить за межі речення; широкий контекст - це сукупність мовних одиниць, які оточують подану одиницю поза межами того чи іншого речення, тобто в суміжних з ним реченнях. Не можна визначити чіткі межі широкого контексту – це може бути контекст групи речень, абзацу, розділу або навіть цілого твору (наприклад, оповідання, стаття або роман). Важливо, при з'ясуванні значення неологізму, брати до уваги макроконтекст, бо саме він може містити "підказку".

Вузький контекст, у свою чергу, можна поділити на контекст синтаксичний та лексичний. Синтаксичний контекст – це та синтаксична конструкція, в якій вживається дане слово, словосполучення або (підрядне) речення. Лексичний контекст – це сукупність конкретних лексичних одиниць, слів або стійких словосполучень, в оточенні яких зустрічається ця одиниця. Врахування синтаксичного контексту дозволить перекладачеві з'ясувати приналежність неологізму до однієї з частин мови, однак під час з'ясування значення неологізму вирішальним є врахування саме лексичного контексту.

Аналіз структури неологізму для з'ясування значення неологізму

Нові слова, як правило, виникають на базі вже існуючих у мові слів та морфем. Аналіз цих слів та морфем може дуже допомогти перекладачеві при з'ясуванні значення неологізму. Для цього необхідно добре знати засоби словотворення в англійській мові, такі як:

- надання вже існуючому слову ще одного значення
- словоскладання

Одним з найдавніших, універсальних розповсюджених засобів словотворення в англійській мові є словоскладання, яке не втратило своєї активності й дотепер: більш ніж одна третя всіх новоутворень у сучасній англійській мові – це складні слова.

Процес словоскладання являє собою об'єднання двох основ, як правило, омонімічних словоформ. Оскільки норми англійської мови дозволяють поєднання слів, що мають такі само лексико-граматичні характеристики, що й основи при словоскладанні, то визначити, в яких випадках перекладач має справу зі складним словом-неологізмом, а в яких – із словосполученням, є дуже складною справою.

- утворення форм за аналогією з уже існуючими у мові за допомогою додавання до них різних продуктивних афіксів
- конверсія

Конверсією називається функціональний перехід слова з однієї частини мови в іншу, тобто вживання одного і того самого слова в якості різних частин мови. Втім деякі вчені (А.И. Смирницький, В.Н. Ярцева)¹ вважають конверсію актом словотворення, коли слова, що утворюються, є омонімічними до своїх творчих баз, але різняться від них парадигмами.

- запозичення з інших мов
- зворотна деривація

Зворотна деривація – це процес утворення дієслів за допомогою усікання суфікса від корелятивних іменників.

- зрощення

Зрощення – це об'єднання або усіченого кореня одного слова з цілим словом, або об'єднання двох усічених коренів.

- аббревіація

Аналіз творення неологізмів сфери Інтернет та комп'ютерних технологій для з'ясування їх значень

”Інтернетизація” та розвиток комп'ютерних технологій супроводжується справжнім вибухом новотворень, пов'язаних з інформаційною технікою. Так, серед неологізмів 2000-2001 років вони складають понад третину всіх інновацій. Більшість таких новотворів закріплено одночасно за декількома сферами матеріального і духовного життя у зв'язку з їхньою комп'ютеризацією, інформаціоналізацією. Аналіз ”інфонеологізмів” дає, насамперед, можливість усвідомити деякі тенденції розвитку словотворчої і лексико-семантичної системи мови. Афіксоїд cyber- (частина слова cybernetics) до кінця 80-х років ХХ століття функціонував в англійській мові в складі невеликої кількості слів, переважно вузькоспеціального характеру. ”Кібернеологізми” ринули в англійську мову в 90-ті роки у зв'язку з тією роллю, яку почала відігравати міжнародна інформаційна комп'ютерна мережа ”Інтернет”. Зараз кількість ”кібернеологізмів” не піддається точним підрахункам. Британський лінгвіст М.Квініон

називає вибух таких неологізмів `кіберчумою` – cyberplague. Елемент cyber- поряд із загальним значенням `пов'язаний із комп'ютерною технікою` все частіше вживається в більш вузькому значенні `пов'язаний з Інтернет, здійснюваний через міжнародну інформаційну комп'ютерну мережу`. Саме на базі елемента cyber- останнім часом було створено дієслово cyberize, що вводить поняття `кібернезувати` із різними його відтінками (комп'ютеризувати, активно використовувати Інтернет).

Суфіксами почали також вважати спочатку частини адрес інтернетівських організацій (.com, .net), а згодом і такі елементи, як dot-com, dot-net, а також затверджені нові назви (адреси) інтернетівських організацій, наприклад, dot-biz, dot-info, dot-name, dot-pro. Виникнення нових “афіксів” пов'язане з необхідністю “розвантаження” Інтернету, створення умов для більш швидкого пошуку необхідної інформації: наприкінці 2000 року 20 мільйонів інтернетівських сайтів мали у своїх адресах елемент “dot-com”. Якщо дійсно вважати умовні позначки інтернетівських адрес новими словотворчими елементами, то їх кількість буде досить значною, оскільки і надалі будуть затверджуватися нові диференціюючі позначки. Одна з відомих комп'ютерних компаній, наприклад, подала прохання про надання їй 118 “суфіксів”; серед них такі елементи, як dot-sex, dot-sucks, dot-shop.

Зазначимо, що в зв'язку з виникненням (поряд з dot-com) нових адрес інтернетівських організацій (dot-biz, dot-info, dot-name, dot-pro) лише перша їх частина (dot) все більше починає виконувати функцію афіксів (як суфіксів, так і префіксів). У той же час елемент dot є лише графічним позначенням крапки, тому можна сказати, що поняття афікс у зв'язку з інформаційною революцією може перетворюватися і на поняття віртуальне.

Міжнародна Електротехнічна Комісія (IEC) пропонує також увести нові, суто “комп'ютерні” префікси kibi-, mebi-, gibi-, tebi-. Це пов'язано з тим, що в зв'язку з “бінарною” природою обчислювань розмір пам'яті, місткість дисків тощо вимірювалися не числом “1000”, а “1024”. До теперішнього часу фахівці в галузі комп'ютерної техніки для позначення числа “1024” використовували стандартний метричний префікс для “1000” – kilo-. Проте вважається, що стає проблемою певне непорозуміння, яке виникає внаслідок двох значень префікса kilo-. Саме тому величина “1024” буде позначатися префіксом kibi, наприклад, kibibites. Префікси mebi-, gibi-, tebi- замінять, відповідно, префікси mega-, giga-, tera-. Нові префікси утворені шляхом використання двох перших літер “старих” префіксів плюс елемент bi (скорочення від слова binary). Цілий ряд лексичних одиниць не тільки закріпився за інформаційною технікою, але і перетворився у справжні центри слово і фразотворення. Це насамперед стосується слова electronic, що, крім загальних значень ‘електронний, комп'ютеризований, пов'язаний із комп'ютерною технікою’, усе частіше вживається в значенні ‘той, що здійснюється через комп'ютерну мережу Інтернет ’. У цьому значенні дане слово часто функціонує в аббревіатурній формі (E). Елемент e- навіть вважається новим префіксом. Останнім часом базою для цілого ряду лексичних і фразеологічних неологізмів стає неологізм dot-com, що позначає фірму, компанію, яка здійснює свою діяльність через Інтернет. Серед ключових інтернетівських одиниць - центрів, що притягують численні елементи словотворчої, фразеологічної і лексико-семантичної парадигми, - необхідно відзначити декілька слів, що є фактично семантичними неологізмами, породженими у світі комп'ютерної й іншої сучасної техніки. Так, слово digital із 80-х років ХХ століття почало вживатися в значеннях ‘пов'язаний із комп'ютерами, комп'ютеризований’, і саме з ними пов'язані

численні інновації останнього десятиліття: digitalia, digitalisation (digitalization), digiteer, digitheaed, digitocrat, digirati, digitopia, digital video, digital audio tape, digital videodisk, digital terrorism, digital media. Останнім часом слово digital набуло ще одного, більш спеціалізованого значення ‘пов'язаний із комп'ютерною мережею Інтернет’; це значення реалізується в цілому ряді словосполучень.

У сучасній мові знайшли розповсюдження численні словосполучення із лексемою virtual. Зразком для таких неологізмів послужило словосполучення virtual reality; воно було утворено наприкінці 80-х років для позначення “віртуальної реальності” - гіпотетичного світу образів, картин, ситуацій, створених за допомогою комп'ютерної графіки і спеціальних програм, тобто цей фразеологічний неологізм став синонімом слова cyberspace ‘кіберпростір’, що з'явилося в 1984 році. Надалі слово virtual набуває значення ‘створений за допомогою комп'ютерних систем, пов'язаний з комп'ютерною мережею Інтернет’.

На перший погляд, на прикладі семантичного неологізму virtual спостерігається переосмислення, яке фактично можна вважати антонімічним (порівн. “фактичний”- “гіпотетичний, нереальний”), тобто внаслідок інформаційної революції виникає і явище енантіосемії – внутрішньословної антонімії. Нове значення ніби підкреслює, що саме “кіберпростір”, світ Інтернету стає “фактичним” світом для все більшої кількості людей; це значення перетворюється на високочастотне, функціонально-важливе в сучасних умовах комунікації. З іншого боку, слід враховувати й етимологічне значення слова virtual - запозичення з латинської мови (лат. virtualis ‘можливий’), той факт, що етимологічний внутрішньо-понятійний зміст зберігся у споріднених словах романських мов. Наприклад, франц. virtuel, іспан. virtual, італ. virtuale мають значення ‘потенційний, можливий’, отже можна встановити певний логічний зв'язок між докібернетичною і кібернетичною семантикою, тобто навіть якщо і вважати, що в англійській мові мало місце переосмислення зазначеного слова, воно не здається таким “протилежним” з точки зору етимології.

Слово virtual усе більше виступає в якості майже повного еквівалента елемента cyber-. З урахуванням того, що в досить широкому наборі контекстів, пов'язаних із кіберпростором, у якості майже повних еквівалентів виступає ще цілий ряд мовних одиниць, стає цілком зрозумілим поширене явище синонімії серед “інтернет-інновацій”, наприклад: cybercash - E-cash - electronic cash - digital cash; cyber-commuter - telecommuter: cybermall -E-mall - digital mall; cybershopping - electronic shopping - Internet shopping; cybercolledge - virtual colledge; cybercommerce – e-commerce – e-trade – Internet commerce.

Саме слово Internet також перетворилося на базу для цілої серії неологізмів, особливо фразеологічних (Internet appliance, Internet host, Internet cafe). Прискорений темп розвитку “інтернетівського світу” призвів, наприклад, до виникнення понять інтернетівський час (Net time), інтернетівський рік (Internet year). Поняття інтернетівський рік виникло за аналогією до поняття собачий вік (один собачий рік прирівнюється до семи людських років). Інтернетівські “туру” вважають, що інтернетівський рік дорівнює трьом звичайним місяцям. Слово Internet також послужило зразком для таких поширених інновацій, як intranet, extranet, evernet. Необхідно також відмітити, що виникло новотворення outernet для позначення традиційних доінтернетівських засобів інформації – преси, літератури, телебачення тощо.

Основою для багатьох неологізмів став і скорочений варіант слова Internet - the Net, наприклад: netangst, nethead, netiquette, netizen, net-fever, netmyth, netsavvy, netsurfing, netsploitation. У цьому зв'язку відзначимо концентрацію неологізмів навколо назви міжнародної інформаційної комп'ютерної мережі Internet. Існує, наприклад, цілий ряд експресивно забарвлених слів і словосполучень, що проводять аналогію між Інтернет і швидкісною шосейною дорогою, супермагістраллю тощо: I-Bahn, Info-bahn, Info-Highway, I-Way, Information superhighway, electronic superhighway, e-Bahn.

Тож ми бачимо, що з кожним роком, з кожним витком технологічного розвитку розвивається і мова, утворюються все нові і нові неологізми, нові словотворчі елементи, які необхідні для адекватного відображення нової технологічної реальності.

Способи перекладу неологізмів сфери комп'ютерних технологій та Інтернет засобами української мови.

У процесі міжмовних контактів було вироблено ряд засобів передачі неологізмів:

- транскрипція, транслітерація

Це, так звані, квазінеперекладні методи передачі неологізмів. Їх назвали так тому, що при використанні цих прийомів акт перекладу начебто обминається і замінюється актом запозичення звукової (при транскрипції) або графічної (при транслітерації) форми слова разом із значенням з МД до МП. Втім неперекладність цього прийому, насправді, тільки удавана: фактично тут запозичення здійснюється саме заради перекладу, як необхідна передумова для його здійснення. Запозичене слово стає фактом МП та вже в цій якості виступає як еквівалент зовні ідентичний з ним іншомовного слова. Власне кажучи, цей шлях є одним з найдавніших і найроповсюдженіших на стадії природних (дописьмових) мовних контактів, втім він продовжує відігравати значну роль і зараз. Але у наш час використання цього прийому пов'язане з цілим рядом обмежень (мовна політика, стилістичні норми, традиції різних соціолінгвістичних колективів тощо).

Метод транслітерації полягає в тому, щоб за допомогою українських, російських літер передати літери, з яких складається англійське слово, наприклад, put – укр. `пут`, рос. `пут` (опціон), Nikkei – укр. `Ніккей`, рос. `Никкей` (індекс курсів цінних паперів на Токійській фондовій біржі) тощо. Транслітерація широко використовувалась перекладачами аж до кінця ХІХ століття. Для цього перекладачеві необов'язково було знати вимову англійського слова, він міг обмежитись його зоровим сприйняттям.

Значно більшої розповсюдженості у перекладацькій практиці сучасності має прийом транскрибування, який полягає в передачі не орфографічної форми слова, а фонетичної. Через значні відмінності фонетичних систем української, російської та англійської мов, така передача завжди є дещо умовною і відтворює тільки подібність англійського звучання. Взагалі перекладачеві слід завжди мати на увазі, що під час використання прийому транскрипції завжди присутній елемент транслітерації.

Елементи транслітерації під час транскрибування виявляються у наступному:

- транслітерація невимовних звуків
- транслітерація редукованих голосних
- передача подвоєних приголосних
- при наявності декількох варіантів вимови вибір варіанта, найближчого до графіки

- калькування

Серед власне перекладних засобів в окрему гілку вирізняється калькування, яке займає проміжне положення між повністю перекладними та неперекладними засобами

передачі неологізмів. “Неперекладність” калькування виявляється у збереженні незмінної внутрішньої форми. Калькування припускає існування двусторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями, які й використовуються в якості “будівельного матеріалу” для відтворення внутрішньої форми запозиченого або перекладного слова.

Калькування як прийом створення еквівалента схожий на буквальный переклад – еквівалент цілого створюється за допомогою простого складання еквівалентів його складових. Отже калькуванню піддаються тільки неологізми складного слова. Наприклад, слово multicurrency складається з multi і currency, обидва можна перекласти окремо як `багато` та `валюта`, при складанні отримуємо `багатовалютний` (напр. кредит). Перевагою прийому калькування є стислість та простота отриманого за допомогою еквівалента та його однозначна співвіднесеність з вихідним словом, яка доходить до повної оборотності відповідності.

Хоча еквіваленти-кальки “страждають” буквализмом, стислість та потенційна термінологічність робить їх досить привабливими для використання у газетно-публіцистичних та суспільно-наукових працях.

- описові еквіваленти

Описові еквіваленти відносяться до некалькуючих засобів передачі неологізмів та принципово відрізняються від кальки тим, що в описових засобах передачі неологізмів інваріантом перекладу є саме значення іншомовної одиниці безвідносно до характеру його зв'язку із зовнішньою структурою слова, у той час як при калькуванні інваріантом перекладу є форма одиниці МД (правда, не звукова або графічна, як при транскрибуванні або транслітерації, а лексична або лексико-морфологічна), змістова сторона залишається начебто “поза дужкою”. Схематично цю різницю можна зобразити у вигляді графіків, де Фмд та Фмп – форми слів, а З – інваріантне значення:
Фмд Фмп Фмд Фмп

- калькування описовий еквівалент

Іншими словами, описовий переклад полягає в передачі значення англійського слова за допомогою більш менш розповсюдженого пояснення. Цей засіб можна застосовувати як для пояснення значення у словнику, так і при перекладі неологізмів у конкретному тексті.

Описовий переклад здійснюється різноманітними засобами. По-перше, це пояснювальний засіб, оскільки в еквіваленті ніби пояснюються суттєві елементи значення перекладного слова. Пояснювальний переклад знаходиться ближче до тлумачення слова, але він усе ж таки залишається перекладом.

Утім навіть при оптимальному підборі пояснювального еквівалента для нього характерні такі недоліки, як багатослівність та деяка факультативність еквівалента в МП.

По-друге, прийом описового перекладу може здійснюватися підставним засобом. Підставний переклад – прийом передачі неологізму, при якому в якості його еквівалента використовується вже існуюче в МП слово (або словосполучення), яке не є в ній неологізмом, але має достатню спільність значень з вихідним словом. В ідеальному випадку тут може бути досягнута семантична конгруентність, тобто збіг денотативних значень (при неминучому розходженні у деяких конотативних значеннях).

Збіг обсягів значень – відносно рідкий випадок. Набагато частіше при підстановці відбувається семантична трансформація, тобто слово МД передається словом МП,

значення якого відрізняється своїм обсягом або змістом. Така трансформація може бути або концентричною, або усунутою. У першому випадку відбувається звуження та розширення значення при заміні слова МД на МП-еквівалент. У другому – неповний збіг значень корелюючої пари слів за змістом.

Еквіваленти з усунутих значенням серед підставних еквівалентів зустрічаються досить часто, і це природньо, оскільки прийом підстановки використовується саме тоді, коли у зіставлених мовах немає конгруентних між собою пар лексичних еквівалентів. Наприклад, exchange rate – ‘курс обміну’ (дослівно – ‘рівень обміну’).
неологізм переклад мова

Проблеми адекватності перекладу неологізмів сфери економіки, комп'ютерних технологій та Інтернет

Говорячи про проблеми адекватності перекладу, перш за все, слід визначити мету та об'єкт перекладу. Мета перекладу – як найближче познайомити читача або слухача, не вододіючого іноземною мовою, з певним текстом або змістом усного мовлення.

Я.І. Рецкер надав перекладу таке визначення: “Переклад – це точне відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту та стиля. Цим переклад відрізняється від переказу, в якому можна передавати зміст іншомовного оригіналу, опускаючи другорядні деталі та недотримуючись стиля оригіналу. Єдність змісту та стиля відтворюється в перекладі на іншій мовній основі та вже тому буде новою єдністю, яка властива тільки мові перекладу”

Об'єктом перекладу виступає конкретній мовний твір(текст оригіналу), на основі якого створюється інший мовний твір на іншій мові(текст перекладу). При перекладі необхідно зрозуміти значення вихідного тексту та виразити те саме значення, а точніше систему значень, засобами іншої мови. При цьому семантичні втрати неминучі. Необхідно зробити так, щоб ці втрати були мінімальними, тобто забезпечити максимальний рівень еквівалентності вихідного тексту та тексту перекладу.

Тож тепер ми можемо визначити поняття адекватного перекладу. Адекватний переклад – це переклад, який забезпечує прагматичні задачі перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, не дозволяючи порушення норм та узусу МП, дотримуючись жанрово-стилистичних вимог до текстів даного типу та конвенційній нормі перекладу. У вільному вживанні адекватний переклад – це вірний переклад.

У теорії та практиці перекладу оперують такими вихідними поняттями, як еквівалентність, адекватність та тотожність. У широкому плані еквівалентність розуміють як щось рівноцінне, рівнозначне чомусь, адекватність – як щось достатньо рівне, а тотожність – як дещо повністю співпадаюче, схоже з чимось. Менша категоричність поняття еквівалентності надало йому переваг та більшої вживаності у сучасному перекладознавстві. Хоча, звичайно, поняття адекватності, тотожності, повноцінності та навіть аналогічності залишаються в одному семантичному полі, що і термін еквівалентність, а іноді і дублюють одне одного.

Тобто говорячи про адекватність, ми маємо на увазі еквівалентність та тотожність перекладу відносно оригіналу, бо межі між ними майже не існує. З огляду на те, що поняття еквівалентності набуло найбільшої поширеності, ми докладніше розглянемо саме його, як рівне поняттю адекватності.

З еквівалентністю перекладу, так само як і з адекватністю, відносно оригіналу відбувається щось подібне до діагнозу лікарів у довідці загального характеру. Лікарі пишуть “Практично здоровий”, тобто пацієнт працездатний, хоча теоретично в нього ціла купа хвороб. Так само і з перекладацькою еквівалентністю. Можна наперед стверджувати, що будь-який переклад не буде абсолютно ідентичним канонічному тексту або одиниці оригіналу. Еквівалентність перекладу відносно оригіналу – це завжди поняття відносне. Але і рівень відносності різниться. Ступінь наближення до оригіналу залежить від багатьох факторів: від майстерності перекладача, від особливостей мов та культур, часу написання оригіналу та перекладу, характеру текстів, що перекладаються тощо.

На мій погляд, еквівалентність у теорії перекладу слід розуміти, як збереження відносної рівноцінності змістовної, значеннєвої, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що вміщують оригінал та переклад. Слід зазначити, що еквівалентність оригіналу та перекладу – це перш за все спільність розуміння інформації, що міститься у тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта. Ми не випадково згадали інформацію, що містить текст, а не одна окрема одиниця, тому що неологізми, які ми використовуємо та перекладаємо, зустрічаються у певному оточенні, тобто у тексті та контексті, яке безпосередньо впливає на значеннєві відтінки неологізму, а значить і на його перекладний еквівалент. Тобто говорячи про еквівалентність та адекватність перекладу неологізму, ми також говоримо про еквівалентність та адекватність тексту, в якому він був ужитий.

Відомо, що переклад матеріалізується у двох формах, усній та письмовій. Рівень еквівалентності та адекватності усного та письмового перекладних текстів значно різниться. Спочатку розглянемо сферу усного перекладу[3], який, зазвичай, поділяється на послідовний (абзацно-фразовий включно) та синхронний. Найбільш складним для досягнення еквівалентності є синхронний переклад. Сама сутність цього виду перекладу не дозволяє досягти високого рівня еквівалентності. Адже під час синхронного перекладу перекладна мова народжується майже одночасно з прийняттям усного повідомлення на мові оригіналу. Саме часовий фактор впливає на зниження рівня еквівалентності. Синхроніст запізнюється у передачі значення порівняно з мовою оригіналу, виникає так звана “синфазність”, тобто фазовий зсув. З іншого боку, перекладач зобов'язаний закінчити переклад у той самий часовий відрізок, що і оратор. При перекладі неологізмів, вживаних в оригіналі, задача ускладнюється тим, що навіть професійний перекладач може не знати значення того чи іншого неологізму, тож він може припустити значення неологізму або зовсім його опустити. Що, звичайно, є також важливим чинником, який впливає на рівень еквівалентності. Неминучість фазового зсуву та часового обмежника примушує перекладача шукати можливості для лінійних (горизонтальних) синтаксичних трансформацій, для словесного ущільнення інформації, що передається, та скорочення семантичної надмірності, якщо вона є у повідомленні оратора. Під синтаксичними трансформаціями ми розуміємо, наприклад, використання слова замість фразеологізму або дієслівного звороту, слова, що вже існує у мові перекладу, але має вужче чи ширше значення, замість неологізму. Усе це дозволяє отримати необхідний резерв часу для перекладу.

Ще один тип усного перекладу – це послідовний, який виконується пофразно або поабзацно. Однак у всіх цих видів усного перекладу зберігається подібна до власне синхронного перекладу неповнота еквівалентності.

Щодо еквівалентності письмового перекладу, то слід, перш за все, пам'ятати, що на відміну від усного письмовий переклад робиться при постійному зверненні до оригінала. Якщо перекладач не дуже обмежений у часі, він може використовувати допоміжні засоби: різноманітні словники, довідники, енциклопедії тощо. Тобто він обов'язково з'ясує значення неологізму та вживатиме всі можливі засоби для збереження значеннєвого навантаження при перекладі. Його обмежує тільки зобов'язаність перекласти іншомовний текст з найбільшою інформаційною точністю. Письмовий переклад перелічених видів текстів вимагає високого рівня еквівалентності, точності, іноді, навіть, буквализму, вірної передачі значень мовних одиниць, бо зазвичай це важливі документи чи публічні заяви тощо.

Отже еквівалентність чи адекватність перекладу неологізмів – це поняття відносні та теоретичні, а, насправді, все залежить від перекладача, його майстерності, обізнаності у сфері, в якій він працює, його сумління.

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Предметом статті є аналіз функціонування комп'ютерних термінів у термінологічних системах української та англійської мов. Розглянуто та проілюстровано основні шляхи перекладу англійських комп'ютерних термінів українською.

Мова як засіб спілкування має яскраво виражений соціальний характер, де суспільні функції активно впливають на її структуру і багато в чому визначають її розвиток. У цьому плані комунікативний статус і сутність мови комп'ютерників складає теоретичний і практичний інтерес. Тому ця стаття присвячена такому феномену, як комп'ютерна лексика, поява якої пов'язана з розвитком комп'ютерних технологій. Розвиток мови – об'єктивний процес, у якому основну роль відіграє молоде покоління як найбільш гнучкий прошарок населення. Найяскравіше це явище проявляється на зламі епох, у періоди стрімких соціальних процесів, а також під час розвитку науки і техніки, а у нашому випадку – під час розвитку нових комп'ютерних технологій. У цьому питанні українська мова, без сумніву, знаходиться під впливом англійської мови. І ми не зможемо зупинити цей процес доти, поки самі не станемо створювати щось нове в галузі комп'ютерних технологій.

Комп'ютерну лексику починають використовувати не лише комп'ютерники, але й люди, які зовсім не мають ніякого відношення до комп'ютера, оскільки це явище досить швидко вливається в життя сучасного суспільства. "Процес набуття нової лексики, більша частина якої є переробленими на місцевий лад англійськими словами, породило спочатку запозичення, а потім і терміни нової субкультури. І зрозумілі більшості слова, такі, як "юзер", "вінди", користуються більшою популярністю, ніж їхні літературні еквіваленти "користувач", "операційна система Windows". Комп'ютерна термінологія повинна стати об'єктом уваги вчених – мовознавців, перекладознавців, оскільки, як видно з інших галузей науки, спеціальна лексика іноді проникає в літературну мову і закріплюється в ній на довгі роки.

При дослідженні комп'ютерної термінологічної системи слід також звернути увагу на наступну низку особливостей:

1. Процес аналізу комп'ютерної лексики ускладнюється різноманітністю і неоднозначністю термінології (професіоналізми, жаргонізми, арготизми, сленгізми).

2. Комп'ютерна термінологія у своєму функціонуванні і словотворі підпорядкована законам української мови. Зокрема, найпоширенішими способами словотворення у комп'ютерній лексиці є афіксальний, безафіксний, а також лексико-семантичний.

3. Для комп'ютерної лексики характерне застосування мовної гри і засобів мовної експресії.

4. Причини запозичення з англійської мови зумовлені розвитком комп'ютерних технологій в англійськомовних країнах, а саме – у США.

5. Для перекладу комп'ютерної термінології використовують декілька шляхів перекладу. Ми визначили чотири основних.

Транскодування, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Транскодування неологізмів відбувається в перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і відповідали вимогам до термінотворення.

Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження. Транскодування поділяється на чотири підвиди.

Розглянемо кожен із них окремо:

Транслітерація: commutator – комутатор; processor – процесор; operator – оператор; monitor – монітор;

printer – принтер; indicator – індикатор; buffer – буфер; portal – портал; server – сервер; laser – лазер; multimedia – мультимедія; decoder – декодер; port – порт; plotter – плотер; scanner – сканер.

Необхідно зазначити деякі особливості у перекладі цих слів-термінів, а саме: 1) подвоєння приголосних між голосними не передається, як, наприклад, у слові "комутатор"; 2) літера r у кінці зазвичай передається, незалежно від того, чи вимовляється вона у слові-джерелі, наприклад, монітор.

Транскрибування: tuner – тюнер; browser – браузер; site – сайт; provider – провайдер; cluster – кластер;

display – дисплей; user – юзер; driver – драйвер; cartridge – картридж; computer – комп'ютер.

Цьому шляху перекладу властива така особливість у перекладі українською мовою, як передача в будь-якому випадку літери r, наприклад, driver – драйвер. Змішане транскодування: on-line – он-лайн; interface – інтерфейс; organizer – організатор; device – девайс;

chat – чат; chipset – чіпсет; adaptor – адаптор; chorus – хорус.

Адаптоване транскодування: profile – профіль; matrix – матриця; domain – домен; command – команда;

card – карта; menu – меню; viewer – в'ювер.

Цьому шляху перекладу притаманні наступні особливості: 1) використання в українській мові пом'якшення в кінці слова, яке відсутнє в англійському слові, наприклад, модуль; 2) наявність родового закінчення в мові перекладу, наприклад, модифікація; 3) подвоєння приголосних між голосними не передається в українській мові.

Калькування – переклад лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни їх складових частин – морфем або слів – їх лексичними відповідниками в мові перекладу.

Калькування як прийом перекладу частіше застосовується в перекладі складних слів (термінів). Воно може застосовуватися також стосовно тільки одного з компонентів складеного слова (терміна). Досить часто калькування застосовуються в перекладі до тих складних термінів, що утворені за допомогою поширених загальнонародних слів.

У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною послідовності калькованих елементів. Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовується одночасно. Наводимо наступні приклади: control panel – панель управління; matrix printer – матричний принтер; hot keys – гарячі кнопки; file system – файлова система; data warehouse – інформаційне сховище; artificial neural network – штучна нейронна мережа; composite key – композитний ключ; computer network – комп'ютерна мережа; mailbox – поштова скриня; error checking – контроль помилок; ring network – кільцева мережа; network neighborhood – мережеве оточення.

Описовий переклад – слово замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст слова. При застосуванні описового перекладу важливо переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник (зрозуміло, що перекладні словники ще не могли його зафіксувати, проте він може бути зафіксований, зокрема, у вже перекладеній літературі), щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу.

Для того щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного терміном поняття. Пропонуємо розглянути наступні приклади: burning – запис компактдиска; capture; cross fade – плавний перехід від одного звукового фрагмента або відеокліпа до іншого; deluxe – розширена версія програмного пакета, яка включає додаткові програми чи можливості; freeware – безкоштовне програмне забезпечення; software – програмне забезпечення; log – текстовий файл звіту, в який записують усі дії, які виконує програма, і їх результати; shareware – умовно-безкоштовне програмне забезпечення, з яким можна працювати протягом певного часу; wizard – інтерактивний інструмент для покрокового виконання різних операцій; protocol – метод передачі даних.

Еквівалентний переклад – значення англійського слова повністю відповідає значенню одного українського слова. Цей вид перекладу досить поширений при перекладі англійських комп'ютерних термінів, хоча в українській мові існує не надто велика кількість слів-відповідників у цій галузі. Ми можемо навести наступні приклади еквівалентного перекладу: keyboard – клавіатура; memory – пам'ять; message – повідомлення; mode – режим; mouse – маніпулятор; notepad – записна книжка; pitch – рівень, висота; screen – екран; desktop – робочий стіл; network – мережа; bar – панель; drive – дисковод; error – помилка; lock – блокування.

Лекція 7. ПОЛІТКОРЕКТНА ЛЕКСИКА В ПЕРЕКЛАДІ ТА ПРАГМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ НАКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Політично коректні лексичні одиниці виникли як евфемізми, що мали на меті уникнути вживання слів, що підкреслюють ті чи інші випадки нерівності між людьми, наприклад расової, гендерної нерівності, фізичні чи психічні недоліки. Серед політкоректних термінів можна виділити такі групи лексичних одиниць:

1) одиниці на позначення расової й національної належності, наприклад African American "афро-американці" – на позначення американських негрів, indigenous peoples

"первісне населення" – на позначення американських індіанців, Inuit – на позначення ескімосів;

2) одиниці на позначення гендерної належності, наприклад спроби створити заміники слова woman, які не є похідними від man – womyn, wimmin, wimyn, wofem, womban, womon;

3) одиниці, які позначають фізичні чи психічні якості людини – наприклад синоніми на позначення людини із надмірною вагою – large-than-average person, a person of size, a person of substance, a person with an alternative body image, a horizontally challenged person, differently sized person; синоніми на позначення літніх людей – chronologically gifted, experientially enhanced, longer-living, mature; celebrally challenged – для уникнення слова stupid, emotionally different – для уникнення слова crazy;

4) гендерно нейтральні лексичні одиниці, переважно на позначення професій, де нейтралізовано морфеми на позначення роду fire fighter замість fireman, astron замість actor, actress, waitron замість waiter, waitress, chairperson замість chairman, chairwoman; є також спроби створення гендерно нейтральних займенників со (he, she), cos (his, her), coself (himself, herself);

5) одиниці на позначення непрестижних професій, що підкреслюють їхню важливість для суспільства – sanitation engineer (garbage collector), enviromental hygienist (janitor).

6) одиниці на позначення тварин і рослин animal companion (pet), botanical companion, flolar companion (plant, bouquet), canine-American (American dog, за аналогією з African American).

Деякі з цих лексичних одиниць закріпилися в мові (African American, indigenous peoples, fire fighter, chairperson). Такі лексичні одиниці створені з компонентів, що традиційно існують у мові, що полегшує їхнє сприйняття. Інші, штучно створені, що раніше не існували в мові, не змогли на сучасному етапі розвитку мови замінити звичні слова (womyn, wimmin, wimyn, wofem, womban, womon, со, cos). Ці одиниці різноманітні за структурою – словосполучення з різною кількістю компонентів – від багатоконпонентних (a person with an alternative body image) до двоконпонентних (flolar companion), рідше складні слова (large-than-average person, longer-living).

Лексичні одиниці, які позначають фізичні чи психічні якості людини найближчі до евфемізмів, наприклад celebrally challenged (stupid), emotionally different (crazy). В інших же випадках маємо спроби переосмислення звичних уявлень про людину й світ, наприклад animal companion (pet), botanical companion, flolar companion (plant, bouquet), canine-American (American dog), human animal / non-human animal підкреслюють рівноправність людини та інших живих істот.

Менш дослідженими є такі лексичні одиниці, які лише умовно можемо назвати політично коректними, оскільки вони відображають таку систему цінностей, яка заперечує традиційну. Серед таких лексичних одиниць, що вже закріпилися в мові, є наприклад dead white male canon (іноді скорочується – the canon) – канонічні наукові, філософські, літературні й мистецькі твори (створені майже виключно чоловіками білої раси), які за традицією вважаються видатними і які стали основою західної патріархальної цивілізації і, відповідно, основою системи освіти, що спрямована на підтримання уявлень про меншовартість інших культур (capitalistic patriarchal hegemonic discourse). Менш поширена аббревіатура, що є похідною від dead white male canon – DWEMs (dead white European males) – найвідоміші представники західноєвропейської патріархальної цивілізації, які за традицією вважаються видатними. Ця культура характеризується євроцентризмом – (Eurocentrism),

переконанням, що саме вона є найрозвиненішою і повинна домінувати в світі (dominant culture). Вона характеризується схильністю до агресивності, егоїзму, споживацьким ставленням до навколишнього світу та інших живих істот (Euro-American worldview), прагненням до пригноблення представників іншої статі, інших рас і видів (ego-testicle worldview). Явища нерівності спостерігаються як у сімейних, так і в суспільних стосунках, так і в ставленні до навколишнього світу.

Приклади лексичних одиниць, що позначають сімейні стосунки, роблячи акцент на пригноблене становище жінки в шлюбі – unpaid sex worker (wife) – похідне від sex worker – (prostitute), unwaged labour (housework). Пригноблене становище жінки підкреслюється і в соціальній сфері, що відображається в лексичних одиницях на зразок differential framing, face-ism тенденції телебачення фокусувати камеру на обличчі, якщо знімають чоловіка, і на фігурі, якщо знімають жінку.

Лексичні одиниці, що позначають стосунки людини з навколишнім світом, також можуть підкреслювати її варварське ставлення до інших видів, те, що людина перериває життєві цикли представників інших видів і використовує їх і продукти їхньої життєдіяльності в своїх інтересах. Наприклад, processed animal carcasses (meat), processed tree carcasses (paper, books), stolen products – від stolen nonhuman animal products (eggs, milk, honey, wool). Уявленню про те, що представники інших видів є лише ресурсом для людей протиставляється біоцентризм (biocentrism), що підкреслює рівноправність усіх видів у природі.

Велика група слів позначає різні види дискримінації, наприклад за віком – ageism, за станом здоров'я – diseasism, за наявністю надмірної ваги – fatism, за зовнішністю – lookism, за належністю до жіночої статі – misogyny, уявлення про панівне становище людини серед інших видів – non-human animal speciesism. Уявлення людини про своє панівне становище в природі поширюється навіть на те, що вона переважно розглядає можливість існування інших розумних форм життя схожих на неї, тобто на основі вуглецевих сполук – звідси carbonocentrism.

Лінгвісти й соціологи неодноразово підкреслювали умовність поняття "політично коректний", адже політично коректна лексика не завжди виникає з політичних причин і дані лексичні одиниці часто не є коректними з точки зору того, що вони бувають свідомо провокативними, порушують принцип ввічливості й толерантності, а, отже, можуть досліджуватись у межах конфліктного дискурсу. Політкоректні лексичні одиниці виникли як ввічливі евфемізми, що дозволяють уникати вживання слів на позначення фізичних чи психічних недоліків людини, дискримінації людини в суспільстві. Проте політкоректні лексичні одиниці еволюціонували. Деякі з них повному називають звичні явища й поняття, ставлять під сумнів традиційні явлення про людину, суспільство й місце людини в природі. Із цієї точки зору політкоректна лексика іноді наближається до дисфемізмів, хоча, на відміну від дисфемізмів, політкоректні лексичні одиниці рідко є грубими чи непристойними.

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ

Лінгвістичний аналіз перекладу дає багатий матеріал для рішення цілого ряду кардинальних проблем, які виникають в зв'язку з прагматикою мови і мовлення.

В лінгвістичній літературі прагматичний аспект розглядається з трьох різних точок зору. По-перше, з'являється питання про передачу прагматичних значень слів оригіналу. По-друге, прагматика перекладу трактується як прагматичне завдання конкретного акту перекладу. По-третє, висувається вимога прагматичної адаптації

перекладу з метою забезпечити рівність комунікативного ефекту в оригіналі та перекладі.

Термін "прагматичне значення" використовується в сучасному мовознавстві цілком неоднозначно. Як зазначає Комісаров В.Н., "... з філософських концепцій сучасної семіотики мовознавство запозичило предусім ідею про три типи відносин, які властиві будь-якому знаку, в тому числі і знакам природніх мов: семантичних, які відображають зв'язок знаку з предметом, який він позначає, синтаксичних, які пов'язують даний знак з іншими знаками цієї ж системи, та прагматичних, які визначають зв'язок між знаком та особами, "які використовують їх в процесі мовлення" Слід зазначити, що спочатку ці відносини розглядалися як різні плани або аспекти мови. Пізніше їх стали розглядати як види значень знаку, приписуючи їм онтологічний характер. Таким чином можна зробити висновок, що мовного знаку визначаються семантичні (їх так само називають денотативні або референційні), синтаксичні (або внутрішньолінгвістичні), а також прагматичні значення. При цьому найбільш часто під мовним знаком розуміють слово, хоча, як зазначає Комісаров В.Н., "... деякі автори говорять про ті ж значення у значенні висловлення чи мовного вираження".

Але залишається не зовсім зрозумілим, як ця класифікація співіснує з іншими типами значення, які виділяють в слові, насамперед з поняттями граматичного та лексичного значень слова, а також з поняттям конотативного та денотативного значень. Наприклад Бархударов Л.С. до числа прагматичних значень відносить стилістичну характеристику слова, його реєстр(експресивну характеристику) та емоційний колорит слова, тобто ті компоненти семантики слова, які зазвичай відносять до його конотації. Далі Бархударов Л.С. вказує, що "... до прагматичного значення слова належить те, що прийнято вважати його конотацією, маючи на увазі додаткові асоціації, які слово викликає у носіїв даної мови. Конотація також має емоційно-образний характер, але вона не є частиною значення слова".

А. Д.Швейцер в плані змісту "мовних висловлювань" розрізняє, денотативне, сигніфікативне, синтаксичне, конотативне та прагматичне значення. При цьому, хоча мова йде про зміст висловлювання, різниця між різними типами значень виявляється у співставленні різних типів слів. В ряді праць прагматичний аспект знаків отримує ще ширше тлумачення. Так, А.Нойберт вважає, що "... прагматика включає в себе всю стилістику, бо вона розглядає всі проблеми пов'язані з вибором формативів мовця..., а також прагматика оригіналу базується на його граматиці та семантиці, а, з другого боку, вона може бути притаманна всьому мовленню в цілому, навіть незалежно від його змісту, тому що прагматичну мету може мати не зміст, а сам факт мовлення".

Все набагато складніше з прагматичним аспектом зв'язного тексту, тобто відношенням між мовленням та учасниками комунікації. Ці відношення визначаються не лише прагматичним значенням знаків, які входять у висловлювання, а також фактичною стороною інформації, соціальним статусом і психологічними особливостями комунікантів. При цьому виникає питання, які аспекти прагматики мають відтворюватись при перекладі. Г.Єгер виділяє чотири прагматичних аспекти тексту, пов'язаних з вибором мовних засобів в процесі комунікації, визначаючи їх таким чином: "Перший аспект полягає в самому рішенні створити текст у вигляді судження, питання, спонукання чи побажання... Другий аспект визначається вибором змісту тексту з урахуванням середовища та характеру комунікантів... Третій прагматичний аспект пов'язаний з способом мовного відтворення, тобто вибором

мови, на якій будується текст... Четвертий тип визначається відбором конкретних мовних засобів, які володіють власними внутрішньолінгвістичними значеннями, які входять в план їх змісту".

Часто в зв'язку із здійсненням міжмовної комунікації виникають прагматичні проблеми іншого типу, які мають вже екстралінгвістичний характер, бо мова йде про прагматику саме акту перекладу. І тому в даному випадку термін "прагматика" отримує значення "практична мета" або "практичне завдання" якоїсь діяльності.

Передумовою розгляду перекладу в такому плані є своєрідний подвійний характер перекладу як виду мовної діяльності, коли переклад виявляє подвійну прагматичну зорієнтованість: "... з одного боку переклад здійснюється в межах міжмовної комунікації, а тому орієнтується на оригінал... і його прагматичне завдання полягає у забезпеченні максимальної близькості між оригіналом та перекладом, з другого боку переклад це акт мови, прагматично зорієтований на конкретну особу та на середовище". Саме тому перекладач може переслідувати мету, яка буває незалежною від прагматичного завдання перекладу, що може не впливати на процес на результати перекладу.

Щодо мети перекладу, то Г.Георгі вказує на різні методи класифікації мети перекладу, серед яких: 1) знак – ті, що застосовують знак; 2) по змісту: політична, соціальна, етична, моральна, естетична, економічна; 3) по джерелу: індивідуальна, групова, класова, національна; 4) по часу: близька, віддалена; 5) по якості та кількості: своєчасна, суспільно-необхідна". Хоча тут можна не погодитися з необхідністю такої детальної класифікації мети перекладу, бо мета перекладу існує поза межами лінгвістики, а підвиди можна визначати до безмежності. Але наявність такої категорії є безсумнівною, так само як її вплив на процес перекладу і на результат. В ряді випадків мета перекладу виступає в ролі "прагматичного надзавдання", що визначає і оцінку результатів процесу перекладу. Дуже часто ці результати оцінюються не тільки згідно відповідності оригіналу, скільки по тому, чи текст відповідає тим завданням, для рішення яких здійснювався переклад. Для визначення ступеня цієї відповідності Комісаров В.Н. запропонував термін "прагматична цінність" тексту перекладу, наполягаючи на тому, що "... на основі прагматичної цінності перекладу в деяких випадках можливо визнати адекватними той переклад, який не відповідає оригіналу."

Таким чином, реальна прагматика перекладу включає в себе і проблему відношення перекладача до своєї діяльності, його наміри, які він здійснює в процесі перекладу. При цьому виявляється подвійність акту перекладу, внаслідок чого, разом із орієнтацією на оригінал, перекладач може ставити перед собою мету, яка не має нічого спільного з тими завданнями, які ставилися в процесі створення оригіналу.

Перекладач може ставити мету пропагандистського, просвітницького і т.п. характеру, він може застосовувати свій переклад до особливих умов сприйняття чи до особливої групи, а також може намагатися пов'язати своє відношення до автора чи до змісту оригіналу. Щоб досягти поставленої мети, перекладач може спростити, скоротити чи змінити дану інформацію, свідомо відмовляючись від максимальної еквівалентності.

Використання міжмовної комунікації в таких цілях лежить поза межами проблеми лінгвістики перекладу. Однак, хоча такі факти мають позалінгвістичний характер, їх слід враховувати при лінгвістичному аналізі перекладу, щоб обмежити їх вплив на еквівалентність перекладу прагматичних оцінок спільних для всіх мовців, які мають певне мовне вираження.

У зв'язку з цим підходом виникає найбільша кількість проблем. В цьому випадку висувається концепція, згідно з якою під прагматикою тексту слід розуміти його комунікативний ефект, тобто вплив тексту на Рецептора, або реакція на зміст тексту. При цьому виникає необхідність прагматичної адаптації перекладу, щоб він мав такий же вплив на Рецептора, як і оригінал.

У перекладацькій літературі вплив даного фактору розглядається з урахуванням різниці "культури" при перекладі. При цьому термін "культура" розглядається в широкому значенні явищ етнографічного, історичного, географічного значень. Деякі автори додають до цього терміну своєрідність кратин світу, інші наголошують на існуванні "локальної культури" для розуміння значень нових знаків.

Сукупність етнолінгвістичних та соціолінгвістичних фактів грає важливу роль при перекладі. Встановлення еквівалентності при перекладі передбачає врахування таких відмінностей.

Слід також враховувати, що в будь-якому акті комунікації. Рецептор може отримати неповну інформацію. При бажанні уточнити інформацію Рецептор звик звертатися до довідників, приміток і зносок. Тим більше природньо не розуміти іноземні звичаї, обряди та вчинки, в перекладах, які відтворюють культуру іншого народу. Як вірно зазначає Ю.Найда, "... відмінності в культурі створюють менше труднощів при перекладі, ніж могли б створити, бо всі люди знають, що інші народи мають свої уявлення про життя... Можливо, в деяких народів це ступінь уявлення життя, але при сучасному рівні спілкування такі відхилення нетривалі"

Лекція 8. ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Науковий стиль - один із стилів, який надає сильне і різнобічний вплив на літературну мову. Сфера його застосування дуже широка.

Виникнення і розвиток наукового стилю пов'язане з розвитком різних областей наукового знання, різних сфер діяльності людини. На перших порах стиль наукового викладу був близький до стилю художньої оповіді. Відділення наукового стилю від художнього сталося, коли в грецькій мові стала створюватися наукова термінологія.

Згодом вона була поповнена з ресурсів латині, стала інтернаціональним науковою мовою європейського середньовіччя. В епоху Відродження вчені прагнули до стислості і точності наукового опису, вільного від емоційно-художніх елементів викладу як суперечать абстрактно-логічного відображення природи. Проте звільнення наукового стилю від цих елементів йшло поступово. Відомо, що занадто «художній» характер викладу Галілея дратував Кеплера, а Декарт знаходив, що стиль наукових доказів Галілея надмірно «белетризованих». Надалі зразком наукової мови стало логічне викладення Ньютона.

У Росії наукова мова і стиль почав складатися в перші десятиліття XVIII століття, коли автори наукових книг і перекладачі стали створювати російську наукову термінологію. У другій половині цього століття завдяки роботам М.В. Ломоносова і його учнів формування наукового стилю зробило крок вперед, але остаточно він склався у другій половині XIX століття разом з науковою діяльністю найбільших учених цього часу.

Слідом за Ломоносовим розвитку і збагаченню російської термінологічної лексики в різних галузях точних і гуманітарних наук сприяли російські вчені, які жили в наступні десятиліття того ж століття, наприклад, акад. І.І. Лепехін (1740-1802) - переважно в галузі ботаніки та зоології; акад. Н.Я. Озерецковскій (1750-1827) - в області географії та етнографії. Збагачення наукової термінології вироблялося цими вченими головним чином за рахунок відповідних російських назв видів тварин, рослин тощо, уживаних у місцевих народних говірках. Науковий стиль російської літературної мови, заснування якого було покладено в працях Ломоносова, продовжував удосконалюватися і розвиватися.

Безперервний науково технічний прогрес вводить в загальне вживання величезна кількість термінів. Комп'ютер, дисплей, екологія, стратосфера, інвестор, транш, сонячний вітер - ці та багато інших терміни перейшли зі сторінок спеціальних видань у повсякденний побут.

Широке та інтенсивний розвиток науково-технічного стилю призвело до формування в його рамках численних жанрів, таких, як: стаття, монографія, підручник, патентне опис, реферат, анотація, документація, каталог, довідник, специфікація, інструкція, реклама (що має ознаки і публіцистики). Кожному жанрові притаманні свої індивідуально-стильові риси, однак вони не порушують єдності науково-технічного стилю, наслідуючи його загальні ознаки і особливості.

Науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту.

Логічність - це наявність смислових зв'язків між послідовними одиницями тексту.

Послідовністю володіє тільки такий текст, у якому висновки впливають із змісту, вони несуперечливі, текст розбитий на окремі смислові відрізки, що відображають рух думки від часткового до загального або від загального до конкретного.

Ясність, як якість наукової мови, передбачає зрозумілість, доступність. За ступенем доступності наукові, науково-навчальні та науково-популярні тексти розрізняються за матеріалом і за способом його мовного оформлення.

Точність наукової мови передбачає однозначність розуміння, відсутність розбіжності між означуваним і його визначенням. Тому в наукових текстах, як правило, відсутні подібні, експресивні засоби; слова використовуються переважно в прямому значенні, частотність термінів також сприяє однозначності тексту.

Жорсткі вимоги точності, які пред'являються до наукового тексту, роблять обмеження на використання образних засобів мови: метафор, епітетів, художніх порівнянь, прислів'їв і т.п. Іноді такі кошти можуть проникати в наукові твори, тому що науковий стиль прагне не тільки до точності, але і до переконливості, доказовості. Іноді подібні кошти необхідні для реалізації вимоги ясності, дохідливості викладу.

Характерною рисою стилю наукових робіт є їх насиченість термінами (зокрема, інтернаціональними). Не слід, однак, переоцінювати ступінь цієї насиченості: в середньому термінологічна лексика зазвичай становить 15-25 відсотків загальної лексики, використаної в роботі. Термін - це слово чи словосполучення, точно і однозначно називає предмет, явище чи поняття науки і розкриває його зміст. Термін несе логічне інформацію великого обсягу. У тлумачних словниках терміни супроводжуються позначкою «спеціальне».

Велику роль у стилі наукових робіт відіграє використання абстрактної лексики.

Лексику наукової мови складають три основні шари: загальнонавчальні слова, загальнонаукові слова і терміни. У будь-якому науковому тексті загальнонавчальна лексика становить основи викладу. В першу чергу відбираються слова з узагальненим і абстрактним значенням (буття, свідомість, фіксує, температура). За допомогою загальнонаукових слів описуються явища і процеси в різних галузях науки і техніки (система, питання, значення, позначити). Однією з особливостей вживання загальнонаукових слів є їх багаторазове повторення у вузькому контексті.

Морфологічні риси наукового стилю - переважання іменників, широке розповсюдження абстрактних іменників (час, явища, зміна, стан), використання у множині іменників, що не мають у звичайному вживанні форм множини (вартості, стали ...), вживання іменників однини для узагальнених понять (береза, кислота), вживання майже виключно форм теперішнього часу у позачасовому значенні, вказує на постійний характер процесу (виділяється, наступають).

У галузі морфології спостерігається використання більш коротких варіантів форм (що відповідає принципу економії мовних засобів), об'єктивний характер викладу, використання «ми» замість «я», пропуском займенників, звуження кола особистих форм дієслова (3 особа), вживанням форм пасивного дієприкметника минулого часу, зворотно-безособових, безособово-предикативних форм (нами був розроблений; можна стверджувати, що ...).

У науковому стилі панує логічний, книжковий синтаксис. Типові ускладнені і складні конструкції, розповідні речення, прямий порядок слів. Логічна визначеність досягається за допомогою підрядних спілок (тому що, так як ...), вступних слів (поперше, отже).

Для зв'язку частин тексту використовуються спеціальні засоби (слова, словосполучення і речення), що вказують на послідовність розвитку думок (спочатку, потім, потім, перш за все, заздалегідь і ін), на зв'язок попередньої та подальшої інформації (як вказувалося, як уже говорилося, як зазначалося, розглянутий і ін), на причинно-наслідкові відносини (але, тому, завдяки цьому, отже, у зв'язку з тим, що, внаслідок цього і ін), на перехід до нової теми (розглянемо тепер, перейдемо до розгляду тощо), на близькість, тотожність предметів, обставин, ознак (він, той же, такий, так, тут, тут і ін.)

Серед простих речень широко поширена конструкція з великою кількістю залежних, послідовно нанизуюмо іменників у формі родового відмінка.

Узагальненість і абстрактність мови наукової прози визначаються специфікою наукового мислення. Наука трактує про поняття, висловлює абстрактну думку, тому мова її позбавлений конкретності. І в цьому відношенні він протиставлений мови художньої літератури.

Інтелектуальний характер наукового пізнання обумовлює логічність мови науки, що виражається в попередньому продумуванні повідомлення, у монологічному характері і суворій послідовності викладу. У цьому відношенні науковий стиль, як і деякі інші книжкові стилі, протиставлений розмовної мови.

Коллективний характер сучасних наукових досліджень визначає об'єктивність мови науки. Роль авторського «я», говорить, в науковому викладі, на відміну, наприклад, від художнього мовлення, публіцистики, розмовного стилю, досить незначна. Головне - саме повідомлення, його предмет, результати дослідження або експерименту, представлені ясно, чітко, об'єктивно, незалежно від тих почуттів, які відчував дослідник під час

експерименту, в процесі написання наукової роботи Почуття і переживання автора виносяться за дужки, не беруть участь в мові.

Для більш повного розгляду науково-технічного стилю необхідно згадати про його підстилях і жанрах. Виділяють три різновиди (підстилі) наукового стилю: власне-науковий підстиль; науково-навчальний підстиль; науково-популярний підстиль.

У межах власне-наукового підстилі виділяються такі жанри, як монографія, дисертація, доповідь і ін підстиль відрізняється в цілому суворої, академічної манерою викладу. Він об'єднує наукову літературу, написану фахівцями і призначену для фахівців. Цьому підстиль протиставлено науково-популярний підстиль. Його функція полягає у популяризації наукових відомостей. Тут автор-фахівець звертається до читача, не знайомого в достатній мірі з даною наукою, тому інформація подається в доступній, і нерідко - у цікавій формі.

Особливістю науково-популярного підстилі є поєднання в ньому полярних стильових рис: логічності та емоційності, об'єктивності та суб'єктивності, абстрактності й конкретності. На відміну від наукової прози в науково-популярній літературі значно менше спеціальних термінів і інших власне наукових засобів.

Науково-навчальний підстиль поєднує в собі риси власне-наукового підстилі та науково-популярного викладу. З власне наукового підстилів його ріднить термінологічним, системність в описі наукових відомостей, логічність, доказовість; з науково-популярними - доступність, насиченість ілюстративним матеріалом. До жанрами науково-навчального підстилі відносяться: навчальний посібник, лекція, семінарський доповідь, відповідь на іспиті та ін

Можна виділити наступні жанри наукової прози: монографія, журнальна стаття, рецензія, підручник (навчальний посібник), лекція, доповідь, інформаційне повідомлення (про що відбулася конференції, симпозіумі, конгресі), усний виступ (на конференції, симпозіумі і т.д.), дисертація, науковий звіт. Ці жанри відносяться до первинних, тобто до текстів створеним автором вперше. До вторинних текстів, тобто текстів, які складені на основі вже наявних, відносяться: реферат, автореферат, конспект, тези, анотація. При підготовці вторинних текстів відбувається згортання інформації з метою скорочення обсягу тексту.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТЕРМІНІВ

Абревіатура - скорочене складне слово (іменник), утворене з початкових звуків, назв початкових літер чи початкових частин слів, на основі яких твориться скорочення. До аббревіатури може входити й ціле слово (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.7).

Абзац - частина друкованого або рукописного тексту від одного відступу до іншого, що складається з одного чи кількох речень і характеризується єдністю і відносною закінченістю змісту (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.7)

Абсолютна конструкція - зворот, зв'язаний з іншою частиною речення лексично і особливим видом контактного положення: англ. The weather being cold, we stayed indoors; фр. Eux repus, tout s'endort ...; Je ne pouvais pas, cet hôtel des Bains, partir à sa recherche (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.205)

Адекватний переклад - відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. [...] Деякі автори пропонують використовувати замість терміна "адекватний переклад" термін "повноцінний переклад", маючи на увазі вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повноцінне функціональну-стилістичну відповідність йому (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.188).

Аналог - результат перекладу по аналогії шляхом вибору одного або декількох можливих синонімів (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.188).

Антоніми - слова з протилежним значенням (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.17).

Антонімічний переклад - прийом перекладу, що полягає у заміні поняття, вираженого в оригіналі, протилежним поняттям (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.188).

Антропонім - будь-яке власне ім'я людини (особисте ім'я, по-батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка) (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.18).

Атрибутивний - який стосується означення, вживається як означення, має властивості означення, означальний (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.22).

Афікс - загальна назва всіх морфем, крім кореня; службова морфема, частина слова, що змінює лексичне абограматичне значення кореня (основи) слова, виражає відношення між словами в словосполученні і реченні (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.23)

Біблеїзм - біблейське слово або вираз, яке увійшло в загальну мову (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.66)

Буквалізм - перекладацька помилка, що є результатом відповідності формальних або семантичних компонентів двох мов. Створення помилкових мовних зв'язків між двома мовами на основі формальних або семантичних зв'язків. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.188)

Відне слово - слово, яке не зв'язане формально-граматично з іншими словами в реченні, не є членом речення і виражає, наприклад, відношення мовця до висловлювання, відношення даної думки до попередньої або наступної або вказує на те, що мовець вважає висловлену думку чужою (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.72)

Віддієслівні іменники - іменники, які утворені від дієслівних основ і означають опредмечену дію (опредмечений стан, процес), а також конкретні предмети або особи: збирання, ходіння, журба, заплав, гуркіт, лічильник, приймач, водій, продавець (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.37)

Відмінок - форма іменника, прикметника (дієприкметника), числівника або займенника, яка виражає його відношення до інших слів у словосполученні чи в реченні. [...] Називний відмінок є прямою, незалежною формою відмінюваного слова, цій формі протиставляються всі інші відмінювані форми, які називаються непрямыми відмінками (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.33).

Відповідник - один із варіантів перекладу одиниці вихідного тексту. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.200)

Генералізація понять - прийом перекладу, який полягає в переході від видового поняття до родового, наприклад "синиця" перекладається як "пташка", "виноград" як "фрукти" (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.189)

Герундій - вид віддієслівного іменника в латинській і англійській мовах (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.47)

Граматичне значення - абстрагований мовний зміст граматичної одиниці, який відносить її до того чи іншого класу або підкласу і служить засобом вираження відношень між словами. Граматичне значення є додатковим (супровідним) щодо лексичного. Лексичне та граматичне значення співіснують, взаємодіють в одному слові, відображаючи в ньому і світ реальних предметів, явищ і відношення між ними (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.87)

Граматичний підмет, граматичний суб'єкт - підмет у власному значенні цього слова на відміну від логічного і психологічного підмета (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.329)

Граматична форма слова - мовні засоби вираження граматичних значень слова. Граматичне значення і граматична форма нероздільні: не може бути граматичного значення, яке б не виражалось граматичною формою, і навпаки, немає таких граматичних форм, які не виражали б певного граматичного значення. Граматичне значення і граматична форма взаємно зумовлені і визначають одне одне, тому граматична форма становить єдність граматичних значень слова і способів його вираження (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.53-54)

Десемантизація - втрата словом власного лексичного значення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.60)

Диференціація - семантичне і стилістичне розмежування лексики і значень окремих слів (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.63)

Дієприкметник - форма дієслова, що поєднує в собі ознаки дієслова і прикметника: виражає ознаку предмета за дією і виступає в реченні в ролі означення або частини присудка: оновлюючі життя люди; пожовкле листя клена; написаний поетом вірш; бетонований робітниками міст (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.66)

Дієприслівник - невідмінювана дієслівна форма, що поєднує в собі ознаки дієслова і прислівника: означає додаткову дію і має обставинно-означальне значення. У реченні виступає (самостійно чи разом з залежними від нього словами) в ролі обставини чи другорядного присудка (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.67)

Додаток - другорядний член речення, що означає об'єкт дії, стану чи ознаки і відповідає на запитання непрямих відмінків (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.69).

Домінанта - один із членів синонімічного ряду, навколо якого групуються всі інші слова-синоніми цього ряду;стрижневе слово. Домінантою, чи стрижневим словом синонімічного ряду, є слово, найбільш загальне залексичним значенням і здебільшого

нейтральне в експресивному і стилістичному відношенні (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.70).

Дослівний переклад - відтворення у тексті, що перекладається формальних і/або семантичних зв'язків (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.188).

Еквіваленти - у перекладі так називають міжмовні синоніми. У теорії закономірних відповідників Я.І.Рецкер еквівалентами називає постійні рівнозначні відповідники між одиницями вихідного і перекладного тексту, які не залежать від контексту (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.202)

Еліптичний - який ґрунтується на пропусканні в реченні слів, що легко домислюються; неповний (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.75)

Емфаза - напруженість мови, посилення її емоційної виразності, виділення якогось елемента за допомогою інтонації, повторення, звертань, запитань тощо (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.75)

Епітет - один з основних тропів, художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.76).

Етимологія - 1. Розділ науки про мову, що вивчає походження і історію окремих слів і морфем. 2. Походження та історія слів і морфем (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.77).

Загальна теорія перекладу - наукова концепція про суть і особливості будь-якої двомовної комунікації (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.195)

Знаковий спосіб перекладу - одна з об'єктивно існуючих закономірностей переходу від однієї мови до іншої, яка виражається в перекладацьких операціях на формально-знаковому рівні. Знаковий спосіб перекладу використовується переважно в синхронному перекладу. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.190).

Ідіома - стійкий неподільний зворот мови, що виражає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів: байдики бити, на руку ковінька, впадати в око (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.89).

Інваріантом перекладу називають те, що повинне залишатися незмінним в результаті процесу перекладу, а саме повідомлення, під яким розуміють інформацію, призначену для передачі. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.191).

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова - це слова або вислови, які належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.96).

Інфінітив - початкова форма дієслова, що виражає дію або стан безвідносно до діючої особи, числа, часу і способу (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.97-98).

Інформаційний запас - об'єм інформації, який асоціюється комунікантом з мовним знаком або позначеним ним об'єктом дійсності. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.191)

Калька - слово або вираз, скопійовані засобами рідної мови з іншої мови, тобто кожна значуща частина оригіналу буквально перекладається і займає в перекладі таке ж місце, як і в оригіналі (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.101)

Каузативний - який має значення причини (приводу) для дії (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.103)

Керування - від підрядного зв'язку між словами у словосполученні, при якому залежне слово (іменник, займенник чи субстантивоване слово) ставиться в певній відмінковій формі (з прийменником чи без прийменника), зумовленій лексико-граматичним значенням підпорядковуючого слова чи змістом висловлення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.104).

Кліше - мовний стереотип, готовий зворот, що використовується в певних умовах і подібних контекстах (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.107).

Компенсація втрат при перекладі - прийом перекладу, який полягає у вираженні смислових та стилістичних особливостей тексту в перекладі не там, де вони виражені в оригіналі. Цей прийом застосовується у тих випадках, коли немає можливості передати смислові та стилістичні відтінки оригіналу у зв'язку з відсутністю відповідників.

Конкретизація понять - прийом перекладу, який полягає в переході від родового поняття до видового (наприклад, "учащийся" перекладається в залежності від контексту як "студент" або "слушатель") (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.193)

Контекст - 1. Лінгвістичне оточення даної мовної одиниці; умови, особливості вживання даного елемента в мовленні. 2. Завершений в смисловому відношенні відрізок письмового мовлення який дає можливість встановити значення слова або фрази, що входять в нього.

Контекст ситуації (обстановка мовлення) - умови, в яких здійснюється даний акт мовлення з точки зору їх впливу на зміст останнього, його детермінованості особливостями даної культурної спільноти (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.207)

Контекстуальна заміна - це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу (Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Київ-Кременчук, 1999. Ч.ІІ, с.26)

Лексикологія - розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.119).

Лексичне значення - реальний, предметно-речовий зміст слова, який визначається співвіднесеністю слова з відповідним поняттям (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.88).

Логічний розвиток понять - прийом перекладу, який полягає в заміні одного поняття іншим, пов'язаним один з другим як причина і наслідок, частина і ціле, інструменті виконавець (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.193)

Логічний суб'єкт, логічний підмет - 1) Реальне джерело дії як позалінгвістична основа висловлювання. 2) Те, про що йде мова, про що говориться у висловлюванні (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.330)

Метафора - вид тропа, що побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією тощо і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови. [...] Розрізняють метафори прості, побудовані на зближенні предметів чи явищ за однією якоюсь ознакою, і метафори розгорнуті, побудовані на різних асоціаціях між предметами і явищами (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.125).

Метод "чорної скриньки" - один з методів дослідження процесу перекладу, який полягає у вимірюванні і порівнянні даних вихідного тексту з даними перекладного тексту (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.194)

Морфема - найменша неподільна значуща одиниця мови, яка виступає як носій певного лексичного чи граматичного значення слова і регулярно відтворюється відповідно до моделей цієї мови (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.137).

Морфологічний - який належить до внутрішньої будови слова (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.138).

Неологізм - слово або мовний зворот, створені для позначення нового предмета чи вираження нового поняття. Кожне нове слово, що постає у мові, спочатку являє собою неологізм, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови, перестає бути неологізмом (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.151)

Неозначено-особові речення - односкладні речення, головний член яких виражається дієсловом у формі 3-ї особи множини теперішнього або майбутнього часу або формою множини минулого часу. Виконувач дії, виражений головним членом неозначено-особовим речення, мислиться неозначено, він невідомий, або автор висловлення не вважає за потрібне його називати, зосереджуючи основну увагу на самій дії, а не на її творцеві: Мені вже нагадували про це (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.151)

Неособові форми дієслова - дієслівні утворення, які не мають форм особи: інфінітив, дієприкметник і дієприслівник (в українській мові); інфінітив, дієприкметник і герундій (в англійській мові)

Неперехідні дієслова - дієслова, що означають стан, становлення і дію, яка не спрямована, не переходить і не може безпосередньо переходити на об'єкт. Тому такі дієслова не можуть мати при собі прямого додатка. Неперехідними є дієслова, що означають рух і положення у просторі (летіти, сидіти, ходити), фізичний і психічний стан (радіти, хворіти, сумувати, плакати), становлення ознаки і зміни стану (біліти, рости, в'янути, мокнути), сферу діяльності, заняття (учителювати, партизанити). Неперехідними є всі дієслова з афіксом -ся (-сь) (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.152-153).

Непрямий додаток - додаток, що означає предмет, який пов'язаний з дією лише частково, неповно, тимчасово, хоч при перехідному дієслові і може означати предмет, на який спрямована дія, залежить від перехідних і неперехідних дієслів

Номенклатура - сукупність назв, уживаних у якій-небудь галузі науки, техніки, виробництва тощо для позначення об'єктів (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.155-156).

Норма [мовна] - закріплені в практиці зразкового використання мовні варіанти (в галузі вимови, слововживання, граматичних та інших мовних засобів), які найкраще і найповніше з числа співіснуючих виконують свою суспільну роль (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.156).

Нульова інформація – відсутність будь-яких даних.

Повторна інформація – дані, які наводяться в певному тексті не вперше (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.192)

Об'єкт дії - предмет, який підпадає дії. Граматичним вираженням об'єкта в українській мові є додаток. У пасивних зворотах, при дієсловах пасивного стану, фактичний об'єкт дії виражається називним відмінком іменника, що виступає в ролі підмета: робітники будують міст і міст будується робітниками (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.158).

Обставина - другорядний член речення, який пояснює слово із значенням дії чи ознаки, виражає якісно-означальну характеристику дії, стану чи ознаки, умови, при яких відбувається дія, або спосіб, міру, ступінь виявлення дії чи ознаки [...] За значенням розрізняють такі види обставин:

- обставини способу дії,
- обставини міри і ступеня,
- обставини місця,
- обставини часу,
- обставини причини,
- обставини мети,
- обставини умови,
- обставини уступки (допустовості)

(Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.158-159)

Односкладні речення - речення, граматичну основу яких становить один головний член із залежними від нього словами чи без них, і для вияву повноти й своєрідного характеру свого змісту вони не потребують другого головного члена (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.163)

Означення - другорядний член речення, який відноситься в реченні до іменника ... і виражає ознаку, якість чи властивість предмета (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.164).

Одиниця перекладу - одиниця мови, що вимагає самостійного рішення на переклад. В якості постійних (готових) одиниць перекладу виступають штампи, ситуаційні кліше, терміни, прислів'я і образні вирази. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.190)

Омоніми - слова, однакові за звучанням, але зовсім різні за значенням. Наприклад: балка - улоговина і балка - дерев'яний або залізний брус; пара - газоподібний стан води і пара - два предмети як одне ціле або комплект (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.166)

Описовий прийом - прийом перекладу, який полягає в описі засобами іншої мови позначуваного поняття. До цього прийому вдаються, якщо в мові перекладу немає

відповідної номінації або ж вона невідома перекладачеві (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.195)

Особові форми дієслова - форми дієслова, відмінювані за особами, числами і способами, які виступають у реченні в ролі присудка (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.175)

Пасивний стан означає, що дія спрямована на об'єкт, який у реченні має форму називного відмінка і виступає підметом, у той час як реальне джерело дії виражене орудним відмінком і виконує роль додатка (стадіон споруджується студентами) (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.287)

Перехідні дієслова - називають дію, яка спрямована на об'єкт, виражений знахідним відмінком іменника без прийменника або іншими частинами мови, вжитими в значенні іменника: помити підлогу, зашкрити вікно, посадити дерево. До перехідних дієслів належать також дієслова мислення і мовлення, переживання, почуттєвих сприймань, відношення тощо: говорити правду, розповісти сон, почути пісню, відчувати радість, терпіти біль, любити людину, ненавидіти ворога (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.184).

Період - значно поширене просте або багаточленне складне речення, що характеризується єдністю теми, вичерпною повнотою змісту і гармонійністю синтаксичної структури. За своєю будовою період не становить окремого структурного типу речення, це лише різновид простого або складного речення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.185).

Підмет - головний член двоскладного речення, що виражає предмет думки, ознака якого розкривається присудком. Підмет перебуває з присудком у двобічному (предикативному) зв'язку і пов'язується способом координації. Морфологізованою формою вираження підмета є називний відмінок іменника. Підмет виражається також: 1) займенниками; 2) кількісними, збірними і порядковими числівниками; 3) субстантивованими словами з різних частин мови; 4) інфінітивом (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.188).

Підрядне речення - синтаксично залежна предикативна частина складнопідрядного речення, яка повністю або тільки частково зберігає структурні ознаки простого речення і граматично підпорядковується головному реченню (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.189).

Плеоназм - багатослів'я, стилістичний зворот мови, який містить у собі слова з однаковими чи близькими значеннями і служить засобом надання більшої виразності і переконливості. Плеоназм як багатослів'я - дефект мовлення, якщо вживання близьких за змістом слів зайве (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.200).

Постпозиція - постановка одного з двох мовних елементів, які взаємопов'язані між собою, після іншого (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.208)

Пояснення - від синтаксичних відношень між членами речення або предикативними одиницями, які відносяться до одного і того ж об'єкту дійсності, а між собою перебувають у зв'язках пояснювального й пояснюючого. Формальним вираженням пояснення є сполучники тобто, а саме, як-от, але, інтонація і словопорядок: пояснюючий член стоїть після пояснюваного: Лось, або лісова корова, водиться здебільшого по лісових просторах Батьківщини нашої (Остап Вишня). Розрізняють

три види пояснювальних відношень: власне пояснення, включення і уточнення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.210)

Прецизійні слова - одномовні, але на відміну від термінів загальнозживані слова, які, як правило, не викликають конкретних асоціацій. При усному перекладі викликають певні труднощі. До прецизійних слів відносяться власні імена, назви днів тижня і місяців, числівники. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.:Московский лицей, 1996. С.197)

Приєднувальний - особливий вид синтаксичного зв'язку, характерний здебільшого для розмовного мовлення, який полягає в тому, що граматично пов'язані з реченням окремі його частини (члени речення або частини складного речення) подаються в інтонаційно-смысловому і позиційному відділенні від основного висловлення як додаткові повідомлення, зауваження чи пояснення. Приєднувальний зв'язок здійснюється сполучниками та й, ще й, також, причому, притому, сполученнями при цьому, сурядними сполучниками і, та, а, вжитими у значенні приєднувальних, частками теж, також, засобами інтонації, зокрема пониженням тону і значною паузою перед приєднувальною частиною: Добриня був добрий воєвода, сміливо стояв на стіні, умів вести за собою людей, та й люди вірили йому (С.Скляренко) (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.216).

Прийом перекладу - конкретна дія або конкретні операції, викликані труднощами, що виникли в процесі перекладу (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.197).

Присудок - головний член двоскладного речення, що означає дію, стан, якість, властивість (активну чи пасивну ознаку) предмета думки, вираженого підметом. Присудок з підметом синтаксично пов'язуються предикативним зв'язком і разом становлять граматичну основу, предикативне ядро двоскладного речення. Підмет і присудок формально уподібнюються один одному. Це уподібнення головних членів речення називається координацією (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.224)

Прийменниковий додаток (посередній) - який виражений іменником з прийменником (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.70)

Прямий додаток - додаток, що означає об'єкт, на який безпосередньо переходить дія, або предмет, який виникає як наслідок відповідної дії чи конкретизує значення пояснюваного дієслова [...] і виражається знахідним відмінком без прийменника, а також родовим при перехідних дієсловах із запереченням не: косити траву, будувати міст, слухати відповідь, не бачити товариша, не видно берега, випити молоко, відрізати хліба (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.70)

Психологічний підмет - представлення, що є першим по порядку виникнення у свідомості і психологічній значимості (вазі): Перекладається текст; У Києві весна (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.330)

Реалії - речі, предмети, що існують матеріально і служать основою для номінативного значення слова (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.232).

Семантика - 1. Розділ науки про мову, який вивчає значення слів і виразів та зміну цих значень. 2. Значення мовних одиниць - окремих слів, словосполучень,

фразеологічних одиниць, а також граматичних форм (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.246).

Синоніми - слова, що означають назву одного й того ж поняття, спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.249).

Синоніми абсолютні - слова, тотожні за значенням і стилістичним забарвленням: кавалерія, кіннота; чорногуз, лелека, бусол; майдан, площа (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.250).

Синоніми граматичні - слова з синонімічними граматичними показниками; рівнозначні граматичні конструкції: книга батька - батькова книга (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.407)

Синоніми смислові (ідеографічні, понятійні, семантичні) - це стилістично нейтральні слова, які відрізняються додатковими значеннєвими відтінками, обсягом семантики: бажання, хотіння, охота, жадання, жадоба, жага (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.250).

Синоніми контекстуальні - це слова, які зближуються за своїм значенням і вступають в синонімічні зв'язки лише в умовах певного контексту. Поза контекстом слова повний і мертвий, глибокий і німий не усвідомлюються як слова-синоніми, але вони синонімізуються, коли вживаються як означення до іменника тиша (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.250).

Синоніми стилістичні - це тотожні за значенням слова, але різні за експресивно-емоційним забарвленням, сферою вживання, приналежністю до функціональних стилів мови. В одних рядах стилістичних синонімів стрижневе словонеутральне, а решта - емоційно забарвлені, в інших - усі слова мають емоційно-експресивне забарвлення: єднати, воз'єднувати, ріднити, братати; летіти, линути (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.250).

Синонімічний ряд - це група слів, об'єднаних спільним основним значенням. Синонімічні ряди об'єднують слова з гранично близькою семантикою, які належать до однієї частини мови. Відхилення пояснюється можливостями вживання однієї частини мови в значенні іншої: багато, чимало, безліч, сила, сила-силенна, маса, тьма, тьма-тьмуца, хмара. Якщо слово багатозначне, то кожне його окреме значення входить у різні синонімічні ряди: тихий, неголосний, приглушений (спів, гомін); тихий, повільний, неквапливий (течія, їзда); тихий, безтурботний, спокійний (життя, радість). [...] Синонімічні слова групуються в синонімічний ряд навколо стрижневого слова, або домінанти (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.251).

Синонімія - збіг за основним значенням морфем, слів, фразеологічних зворотів і синтаксичних конструкцій при наявності в них різних змістових відтінків і стилістичного забарвлення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.251).

Синтаксична конструкція - поєднання слів, яке становить собою закінчене висловлювання (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.255).

Синтаксичні відношення - відношення, що встановлюються між окремими повнозначними словами чи їх фразеологічними еквівалентами в складі словосполучення, і відношення між членами речення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.255).

Спосіб перекладу - одна з основних категорій науки про переклад. Спосіб перекладу визначається як об'єктивно існуюча закономірність переходу від однієї мови до іншої в перекладацькій діяльності. Відомі два способи перекладу – знаковий і смисловий. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.200)

Стиль - функціональний різновид літературної мови, який визначається сферою її функціонування і характеризується особливостями у виборі, поєднанні й організації системи мовних засобів (лексичних, граматичних, фонетичних та ін.) у зв'язку з метою і змістом спілкування (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.291-292).

Стилістична фігура, стилістичний зворот - мовний зворот, особлива синтаксична побудова, що вживається для підсилення виразності висловлення. [...] Це особливі синтаксичні побудови, які мають оригінальну форму образного вираження думок і почуттів людини. Термін "стилістична фігура" використовується також і в широкому розумінні: будь-який мовний засіб ..., що надає мовленню образності і виразності (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.291)

Суб'єкт дії - предмет судження, логічний підмет (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.296)

Субстантиваци́я - перехід слід з інших частин мови до класу іменників (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.297)

Сурядність (сурядний зв'язок) - граматичний зв'язок, який встановлюється між синтаксично рівноправними, незалежними один від одного компонентами - словами, членами речення або складовими частинами складного речення (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.299)

Термін - слово, яке має якість позначати наукове поняття, що складає разом з іншими поняттями даної галузі науки або техніки одну семантичну систему. В тексті, призначеному для перекладу, термін завжди вимагає окремого рішення на перекладу, тобто виступає як одиниця перекладу. (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.200)

Термінативний - що позначає дію, яка передбачає певну границю, спрямоване на досягнення певного результату (ламати, писати, відкривати) (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.474)

Транскрипція - особлива система письма, яка застосовується для точного відтворення звукового складу слів і текстів якої-небудь мови або діалекту. Транскрипція практична - запис засобами національного алфавіту іншомовних імен, термінів тощо, які не перекладаються рідною мовою, передаються найближчими за звучанням. Наприклад: парашут (фр. parachute), Нью-Йорк (New York), Шауляй (Siauliai) (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.311-312)

Транслітерація - передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною системою, засобами іншої графічної системи, тобто передача однієї писемності літерами іншої (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.312)

Трансформація - основа більшості прийомів перекладу. Полягає у зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів при збереженні інформації, призначеної для передачі (Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. С.201)

Троп - мовний зворот, у якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні і служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, в публіцистиці, в ораторському стилі тощо (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.313)

Універсалії лінгвістичні – мовні явища (особливості, характеристики), які виявляються у всіх мовах, характерні для всіх мов (Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., изд-во «Советская энциклопедия», 1966. С.485)

Фонема - найменша неподільна звукова одиниця мови, яка служить для творення морфем, слів і словоформ та їх диференціації (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.321)

Фонетичний - який пов'язаний із звуками чи звуковою системою мови; звуковий (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.322)

Фразеологічна одиниця (фразеологізм) - лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, але неподільна лексично, стійка у своєму складі й структурі, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові (Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. С.324)

Часткова теорія перекладу – наукове дослідження особливостей різних видів перекладу або співставлення двох конкретних мов або двох з позиції завдань і мети науки про переклад

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. - М., "Международные отношения", 1975.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. - Львів: Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1983.
3. Карабан, В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми [Текст]: посібник-довідник для студ. вищ. навч. закл. / В.І. Карабан.- Вінниця: Нова книга, 2002.
4. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. – Вінниця: Нова книга, 2003р.
5. Ковганюк С.П. Практика перекладу. (З досвіду перекладача). - К., "Дніпро", 1968
6. Комиссаров В.Н. Теория перевода. - м.: "Высшая школа", 1990
7. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. - К., "Вища школа", 1982
8. Korunets I.V. Theory and Practice of Translation. - Вінниця, "Нова книга", 2000
9. Латышев Л.К. Курс перевода: (Эквивалентность перевода и способы её достижения). - М., "Международные отношения", 1981

10. Лилова Анна Введение в общую теорию перевода. - М., "Высшая школа", 1985
11. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. - М., "Международные отношения", 1974
12. Федоров А.В. Введение в теорию перевода (Лингвистические проблемы). - М., Изд. лит. на иностр. яз., 1958
13. Федоров А.В. Основы общей теории перевода: (Лингвистические проблемы). - М.: "Высшая школа", 1983
14. Osimo Bruno Translation Course. 19 Nov. 2001
http://www.logos.it/pls/dictionary/linguistic_resources.traduzione_en?lang=en

ДОДАТКОВА

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. - М.: Высшая школа, 1986
2. Комиссаров В.Н. Слово о переводе. (Очерк лингвистического учения о переводе). - М., "Международные отношения"
3. Клюканов И.Э. Психолингвистические проблемы перевода. - Калинин, 1989
4. Миньяр-Белоручев Р.К. Методика обучения переводу на слух. - М., Изд-во ИМО, 1959
5. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. - М.: Воениздат, 1980
6. Миньяр-Белоручев Р.К. Последовательный перевод. Теория и методы обучения. - М., Воениздат, 1969
7. Миньяр-Белоручев Р.К. Пособие по устному переводу (Записи в последовательном переводе). - М., "Высшая школа", 1969
8. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик. - Киев, Ника-Центр Эльга, 2000
9. Сухенко К.М. Лексичні проблеми перекладу. - К., Вид-во Київ. ун-ту, 1972
10. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. - М., "Международные отношения", 1978
11. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). - Львов: ЛГУ, 1988
12. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. - М.: Наука, 1988
13. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. - М.: Воениздат, 1979

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник. Склав М.І.Балла. Т.т.1,2. - Київ: Вид-во "Освіта". 1996.
2. Андрианов С.Н., Берсон А.С., Никифоров А.С. Англо-русский юридический словарь. - Москва: Изд-во "Русский язык", Издательская фирма "Рей", 1993.
3. Англо-український фразеологічний словник. Склав К.Т.Баранцев. Київ: Вид-во "Радянська школа", 1969.
4. Бендзар Б., Бобинець С. Українська фонографічна передача антропонімів античної, англо-, німецько- і франкомовної літератур. - Ужгород, вид-во "Закарпаття", 2000.
5. Гиляревский Р.С., Старостин Б.А. Иностранные имена и названия в русском тексте. Справочник, 3 изд., М., 1985

6. А.В.Кунин Англо-русский фразеологический словарь. Издание третье, т.т.1-2, "Советская энциклопедия", М., 1967. Издание четвертое, "Русский язык", М., 1984
7. Литературные аллюзии, образы и цитаты в английском языке. Справочное пособие. Составитель Клюкина Т.П. Москва: Высшие курсы иностранных языков МИД СССР, 1990.
8. И.А.Уолш, В.П.Берков Русско-английский словарь крылатых слов. "Русский язык", М., 1985.
9. M.Benson, E.Benson, R.Ilson The BBI Combinatory Dictionary of English. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. Изд-во "Русский язык", Москва. 1990
10. Alan V. Deardorff Deardorff's Glossary of International Economics. 21 Dec, 2001 <http://www-personal.umich.edu/~alandear/glossary/>
11. Transliteration des Kyrillischen - Transliteration of Cyrillic - Lateinische Umschrift - ISO-Transliteration. 22 March, 2002 <http://kodeks.uni-bamberg.de/AKSL/Schrift/Transliteration.htm>
12. Ukrainian-English Transliteration Table. 22 March, 2002. <http://www.rada.kiev.ua/translit>.